Додаток № ____ до Програми
економічного і соціального розвитку
Первомайського району на 2027 рік

ЗВІТ
про стратегічну екологічну оцінку

ПРОГРАМА ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПЕРВОМАЙСЬКОГО РАЙОНУ НА 2027 РІК

м. Первомайськ, 2026 рік

ЗМІСТ

№ п/п	Найменування	Стор.
	Титульний аркуш	1
	Зміст	2
	Відомості про авторів (виконавців) звіту про СЕО	3
	Передмова	4
1.	Зміст та основні цілі документа державного планування	6
2.	Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо документ державного планування не буде затверджено (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень)	25
3.	Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу	65
4.	Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються документа державного планування, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом	83
5.	Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються документа державного планування, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час підготовки документа державного планування	99
6.	Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (1, 3-5 та 10-15 років відповідно, а за необхідності - 50-100 років), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків	117
7.	Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування	123
8.	Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення (недостатність інформації та технічних засобів під час здійснення такої оцінки)	153
9.	Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення	161

10.	Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності)	168
11.	Резюме нетехнічного характеру інформації, передбаченої пунктами 1-10 цієї частини, розраховане на широку аудиторію	169

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ (ВИКОНАВЦІВ) ЗВІТУ ПРО СТРАТЕГІЧНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ

Завідувач сектору містобудування
та архітектури відділу
соціально-економічного
розвитку територій
райвійськадміністрацій (підпис) Олег ГРИНЧАК

Дата: 04. 11 2026 року

ПЕРЕДМОВА

У зв'язку з підписанням Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом та відповідно до положень Директиви 2001/42/ЄС, Протоколом про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (від 01.07.2015№562-VIII), був прийнятий Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII «Про стратегічну екологічну оцінку».

Відповідно до положень Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», який набув чинності 12.10.2018 року, стратегічна екологічна оцінка – процедура визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування (включаючи і містобудівну документацію) для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій, врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування.

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» регулює відносини у сфері оцінки наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виконання документів державного планування та поширюється на документи державного планування, які стосуються сільського господарства, лісового господарства, рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, управління відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування або землеустрою (схеми) та виконання яких передбачатиме реалізацію видів діяльності (або які містять види діяльності та об'єкти), щодо яких законодавством передбачено здійснення процедури оцінки впливу на довкілля, або які вимагають оцінки, зважаючи на ймовірні наслідки для територій та об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі (далі – території з природоохоронним статусом), крім тих, що стосуються створення або розширення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Стратегічна екологічна оцінка здійснюється на основі принципів законності та об'єктивності, гласності, участі громадськості, наукової обґрунтованості, збалансованості інтересів, комплексності, запобігання екологічній шкоді, довгострокового прогнозування, вірогідності та повноти інформації у проєкті документа, міжнародного екологічного співробітництва.

Метою стратегічної екологічної оцінки є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля (флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, надр, клімату, повітря, води, ландшафту, природних територій, та об'єктів), безпеки життєдіяльності населення та його здоров'я, матеріальних активів, об'єктів культурної спадщини, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої

діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі стратегічного планування.

Поєднання зусиль, спрямованих на заохочення економічного зростання району із зусиллями, спрямованими на пом'якшення несприятливого впливу на довкілля, забезпечуватиме розвиток району, для якого є важливою якість життя нинішнього та прийдешніх поколінь.

Замовником документів державного планування (містобудівної документації) виступає орган виконавчої влади, який є відповідальним за розроблення документів державного планування, здійснює загальне керівництво і контроль за їх виконанням, прийматиме рішення про затвердження документа державного планування – департамент економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської обласної військової адміністрації.

У процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки Замовник документів державного планування здійснює інформування та забезпечує вільний доступ до інформації у процесі стратегічної екологічної оцінки та забезпечує своєчасні та ефективні можливості для участі громадськості у стратегічній екологічній оцінці проєкту документа державного планування.

Програму економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік розроблено Первомайською районною військовою адміністрацією за участі органів місцевого самоврядування та місцевих органів центральних органів виконавчої влади відповідно до Законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про засади державної регіональної політики», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», та постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проєктів Бюджетної декларації і державного бюджету».

Звіт про стратегічну екологічну оцінку розроблено відповідно до вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», з урахуванням вимог:

постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1272 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення»; наказу Міністерства екології і природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296 «Методичні рекомендації із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування» із змінами, внесеними наказом Міністерства екології і природних ресурсів України від 23.12.2018 № 465; наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 18.10.2023 № 705 «Методичні рекомендації щодо здійснення стратегічної екологічної оцінки містобудівної документації»; практичного посібника для посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування «Методичні рекомендації для проведення стратегічної екологічної

оцінки документів державного планування», що підготовлено в рамках спільної діяльності Асоціації міст України і проєкту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» - Київ, 2019 рік;

ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій» тощо.

1. ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ, ЙОГО ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ

Зміст документа державного планування

Вид документа державного планування – Програма економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік (далі – Програма).

Відповідно до законодавства України, Програма економічного і соціального розвитку району – це документ державного прогнозування та планування, який визначає цілі, пріоритети, завдання та заходи соціально-економічного розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці на певний період, а також систему показників, що характеризують економічний і соціальний стан району та очікувані результати реалізації Програми.

Основні завдання Програми та пріоритетні напрями діяльності у Первомайському районі трансформовано у систему конкретних заходів, згрупованих за розділами відповідно до стратегічних та оперативних цілей розвитку району.

Проєкт Програми спрямований на соціально-економічний розвиток району, підтримку інфраструктури, соціальної сфери, безпеки населення та охорони довкілля. У Програмі передбачено природоохоронні заходи, пов'язані з водопостачанням, поводженням із відходами, благоустроєм, охороною ґрунтів, зеленими насадженнями та екологічною освітою.

Оскільки Програма стосується сільського господарства, енергетики, промисловості, транспорту, управління відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування або землеустрою на неї поширюється дія Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку». Водночас Програма не передбачає фінансування з районного бюджету конкретних капіталомістких природоємних заходів, реалізація яких могла б спричинити значний негативний вплив на довкілля.

Таблиця 1.1. ПЕРЕЛІК
пріоритетних завдань, спрямованих на забезпечення комплексного розвитку територіальних громад Первомайського району на 2027 рік, виконання яких підлягає оцінці впливу на довкілля

№ п/п	Завдання	Формат реалізації завдання	Основні заходи, які планується реалізувати в рамках виконання завдання	Очікуваний результат	Головні виконавці

1	Створення безпечних умов проживання	Прийняття (уточнення) місцевих програм "Безпечна територіальна громада"	– інвентаризація захисних споруд та найпростіших укриттів; – облаштування укриттів у закладах освіти, охорони здоров'я та соціальної сфери; – розвиток місцевих та локальних автоматизованих систем централізованого оповіщення; – забезпечення пунктів незламності необхідним обладнанням; – формування місцевих матеріальних резервів; – забезпечення критичних об'єктів резервними каналами зв'язку; – створення доступних укриттів для маломобільних груп населення; – проведення навчань населення з цивільного захисту, домедичної допомоги та основ національного супротиву	Підвищення рівня безпеки цивільного населення	Міська, селищні, сільські територіальні громади
2	Розробка місцевих планів водної безпеки	Прийняття (уточнення) місцевих програм покращення водопостачання	– інвентаризація свердловин, водозаборів, насосних станцій і мереж; – визначення аварійних	Покращення рівня та якості водопостачання населення	Міська, селищні, сільські територіальні громади

		та водовідведення	ділянок водопроводів; – оцінка якості питної води; – зменшення технологічних втрат; – встановлення резервного живлення на насосних станціях; – реконструкція систем водопостачання та водовідведення; – забезпечення підвезення води в разі надзвичайних ситуацій; – охорона джерел водопостачання та водних об’єктів.		
3	Енергетична стійкість громад	Прийняття (уточнення) місцевих програм енергетичної стійкості	– встановлення резервних джерел живлення на об’єктах водопостачання, охорони здоров'я, освіти та соціального захисту; – встановлення сонячних електростанцій із системами накопичення енергії; – проведення енергетичних аудитів бюджетних установ; – утеплення будівель і модернізація систем опалення; – заміна енергоємного насосного й	Підвищення рівня енергетичної стійкості територіальних громад району	Міська, селищні, сільські територіальні громади

			освітлювального обладнання; – формування запасів пального; – запровадження автоматизованого обліку споживання енергоресурсів		
4	Розвиток дорожньої інфраструктури та покращення рівня доступності	Прийняття (уточнення) місцевих програм розвитку дорожньої інфраструктури	– формування карти критично важливих доріг і мостів; – визначення першочергових маршрутів до лікарень, шкіл, укриттів, підприємств і віддалених сіл; – відновлення пасажирського сполучення між громадами; – забезпечення підвезення дітей до закладів освіти; – створення доступного транспорту для людей з інвалідністю; – облаштування зупинок, освітлення та безпечних пішохідних переходів; – координацію ремонту доріг державного, обласного і місцевого значення.	Покращення якості дорожньої інфраструктури, доступності та якості надання адміністративних і соціальних послуг	Міська, селищні, сільські територіальні громади
5	Охорона навколишнього природного середовища та управління відходами	Прийняття (уточнення) місцевих екологічних програм та програм управління відходами	– створення системи управління відходами; – інвентаризація звалищ;	Підвищення рівня екологічної безпеки та управління відходами	Міська, селищні, сільські територіальні громади

			– ліквідація несанкціонованих сміттєзвалищ; – облаштування контейнерних майданчиків; – запровадження роздільного збирання відходів; – визначення економічно обґрунтованих маршрутів вивезення сміття; – організація збору небезпечних відходів від населення; – проведення інформаційних кампаній щодо відповідального поводження з відходами.		
6	Розвиток місцевого туризму	Прийняття (уточнення) місцевих програм розвитку туризму	– розвиток узбережжя річок Синюха та Південний Буг як безпечного природно-рекреаційного простору; – створення спільного туристичного бренду району та місцевих туристичних брендів громад; – розроблення туристичних маршрутів; – розвиток зелених садиб, крафтового виробництва та місцевої гастрономії; – облаштування санітарних зон, паркувальних	Розвиток місцевого туризму, збільшення надходжень до місцевих бюджетів, суб'єктів підприємницької діяльності	Міська, селищні, сільські територіальні громади

			місць і туристичної навігації; – цифровізація інформації про туристичні об’єкти; – охорона природних територій і культурної спадщини; – проведення туристичних заходів виключно з урахуванням безпекових обмежень.		
7.	Рух без бар'єрів	Прийняття (уточнення) місцевих програм безбар'єрності	– моніторинг та оновлення Мапи безбар'єрності; – облаштування фізичного простору; – створення безбар'єрних маршрутів; – популяризація безбар'єрної комунікації; – інформаційні кампанії: участь у всеукраїнських проєктах «Безбар'єрність – це коли можеш» та проведення тематичних «Національних тижнів безбар'єрності» в громадах; – залучення активних мешканців як «амбасадорів безбар'єрності»; – реалізація заходів цифрової безбар'єрності;	Створення доступного міського, сільського, селищного середовища та інтеграція ветеранів, людей з інвалідністю й маломобільних груп населення	Міська, селищні, сільські територіальні громади

Основні цілі документа державного планування

Основними цілями документа державного планування – Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік – є забезпечення стійкого відновлення та стабілізації соціально-економічної ситуації в регіоні, підвищення рівня добробуту населення, розвиток конкурентоспроможної багатогалузевої економіки, формування інноваційного потенціалу, удосконалення системи публічного управління та створення безпечного, екологічно збалансованого життєвого середовища.

Програма спрямована на формування передумов для соціальної згуртованості, підвищення громадської безпеки, зміцнення людського капіталу та створення умов для ефективного функціонування критичної і соціальної інфраструктури. Особлива увага приділяється розвитку системи цивільного захисту, модернізації енергетичних, транспортних, водогосподарських та комунальних мереж, а також забезпеченню готовності району до реагування на надзвичайні ситуації.

Важливою ціллю є посилення соціальної єдності, підтримка внутрішньо переміщених осіб, розширення доступу населення до освітніх, медичних, соціальних і культурних послуг. Програма передбачає підвищення якості освіти, розвиток системи професійної підготовки кадрів, стимулювання зайнятості молоді та створення сприятливого середовища для розвитку людського потенціалу.

Одним із ключових напрямів є забезпечення стійкого економічного зростання, диверсифікація економіки району та підвищення її конкурентоспроможності. Програма передбачає розвиток агропромислового комплексу, переробної промисловості, логістики, енергетики, у тому числі відновлюваної, а також формування промислових кластерів і виробничих ланцюгів доданої вартості. Серед важливих завдань – створення сприятливого інвестиційного клімату, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, розвиток державно-приватного партнерства, розширення підтримки малого і середнього бізнесу, а також активізація туристичної діяльності як перспективної галузі економіки.

Не менш важливим напрямом є підвищення якості життя населення шляхом розвитку інженерної та соціальної інфраструктури, модернізації житлово-комунального господарства, поліпшення транспортного сполучення, доступу до адміністративних та соціальних послуг, а також розвитку цифрових сервісів і технологій електронного врядування. Удосконалення системи управління, зміцнення інституційної спроможності органів влади, підвищення прозорості та ефективності прийняття рішень розглядаються як складові забезпечення сталого розвитку територій району.

Окремою ціллю Програми є збереження, відновлення та раціональне використання природних ресурсів, поліпшення стану навколишнього природного середовища, впровадження екологічно безпечних технологій у промисловості та комунальному господарстві, зменшення рівня забруднення атмосферного повітря, водних об’єктів і земель, розвиток системи управління відходами, підвищення екологічної свідомості населення.

Важливе місце у структурі цілей Програми займає формування економіки, заснованої на інноваціях та високих технологіях. Програма передбачає створення

нових наукомістких виробництв, розвиток науково-дослідної інфраструктури, стимулювання стартапів, впровадження сучасних цифрових технологій у виробничі процеси, комерціалізацію наукових розробок і розвиток партнерства між бізнесом, освітою та наукою. Особливу увагу приділено забезпеченню потреби у висококваліфікованих кадрах для інноваційних галузей, модернізації освітніх програм відповідно до технологічних викликів, розвитку STEM-освіти та цифрових компетенцій.

Таким чином, основні цілі Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік охоплюють усі ключові аспекти розвитку – безпеку, соціальну єдність, економічне зростання, екологічну збалансованість, ефективне врядування та інноваційність. Їх реалізація сприятиме зміцненню економічного потенціалу району, підвищенню конкурентоспроможності району, забезпеченню сталого розвитку територій, покращенню добробуту та якості життя населення, а також створенню безпечного й сприятливого середовища для проживання і ведення господарської діяльності.

Мета здійснення стратегічної екологічної оцінки

Метою здійснення стратегічної екологічної оцінки Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік є виявлення, опис, оцінювання та прогнозування можливих наслідків реалізації положень Програми для стану довкілля, здоров’я та безпеки населення, а також забезпечення інтеграції екологічних пріоритетів у процес прийняття управлінських рішень на регіональному рівні.

Стратегічна екологічна оцінка покликана забезпечити узгодженість економічних, соціальних і екологічних цілей Програми, визначити потенційні ризики для навколишнього природного середовища, запропонувати заходи щодо їх запобігання, зменшення або пом’якшення, а також забезпечити сталий розвиток території району.

У межах СЕО здійснюється комплексна оцінка впливу запланованих напрямів розвитку району на основні компоненти довкілля, зокрема атмосферне повітря (викиди забруднюючих речовин від промислових, транспортних та енергетичних об’єктів), водні ресурси (раціональне водокористування, якість поверхневих і підземних вод, системи водопостачання і водовідведення), ґрунтовий покрив (збереження родючості, запобігання ерозії та забрудненню), біорізноманіття і природно-заповідний фонд (особливо в межах територій Смарагдової мережі, екологічної мережі).

Також розглядаються впливи на кліматичні умови району (включно зі скороченням викидів парникових газів і підвищенням енергоефективності), на стан шумового та вібраційного навантаження, на управління відходами (виробничими, будівельними, твердими побутовими), а також на здоров’я і якість життя населення, з урахуванням соціальних детермінант (умови проживання, зайнятість, доступ до екологічно безпечних ресурсів).

Особлива увага в процесі стратегічної екологічної оцінки приділяється прогнозуванню кумулятивних та транскордонних ефектів, пов’язаних із розвитком

промислових зон, транспортної та енергетичної інфраструктури, відновленням критичних об’єктів, розвитком альтернативної енергетики, сільського господарства, рекреаційних територій і туристичних кластерів.

Стратегічна екологічна оцінка спрямована на виявлення екологічних ризиків, що можуть виникати при реалізації інвестиційних проєктів, передбачених Програмою, включаючи можливе зростання антропогенного навантаження, зміну структури землекористування, порушення природних екосистем та збільшення обсягів відходів. У межах оцінки розробляються пропозиції щодо впровадження ресурсозберігаючих і безвідходних технологій, замкнених циклів водокористування, розвитку системи моніторингу стану довкілля та підвищення екологічної відповідальності підприємств.

Мета стратегічної екологічної оцінки також полягає у забезпеченні дотримання вимог національного та міжнародного екологічного законодавства, зокрема Законів України «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про управління відходами», «Про оцінку впливу на довкілля», Водного, Земельного, Лісового кодексів України, а також положень Оргуської конвенції щодо доступу громадськості до інформації, участі у прийнятті рішень та доступу до правосуддя з питань довкілля.

Важливою складовою здійснення стратегічної екологічної оцінки є забезпечення відкритості процесу, проведення консультацій з громадськістю, органами влади та заінтересованими сторонами, що дозволить врахувати екологічні, соціальні та економічні аспекти розвитку району у процесі реалізації Програми.

Таким чином, стратегічна екологічна оцінка Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік має на меті інтеграцію екологічних міркувань у систему місцевого планування, виявлення потенційних екологічних загроз і можливостей для підвищення екологічної безпеки, сприяння формуванню збалансованої політики розвитку, яка поєднує економічне зростання, соціальну стабільність і належний стан природного середовища.

Здійснення стратегічної екологічної оцінки є невід’ємною складовою процесу інтеграції екологічних вимог у систему місцевого планування та сприяє формуванню збалансованої політики розвитку району.

Узгодження цілей Програми з Цілями сталого розвитку та регіональними стратегіями

Узгодження цілей Програми з Цілями сталого розвитку України до 2030 року демонструє високу ступінь інтеграції принципів сталого розвитку в стратегічне планування району (табл. 1.2). Оцінювання показало, що цілі Програми в основному узгоджуються з більшістю Цілей сталого розвитку України (далі – ЦСР).

Найвищий рівень відповідності (++) спостерігається із ЦСР № 3 «Міцне здоров’я і благополуччя», № 7 «Чиста та відновлювана енергія», № 8 «Гідна праця та економічне зростання», № 9 «Індустрія, інновації та інфраструктура», № 11 «Сталий розвиток міст і громад», № 16 «Мир, справедливість та ефективні інститути» і № 17 «Партнерство задля досягнення цілей». Це свідчить про спрямованість Програми на відновлення безпечного середовища, стимулювання інновацій, зміцнення інституційної спроможності та підвищення якості життя населення.

Помірна узгодженість (+) спостерігається із ЦСР № 4 «Якісна освіта», № 5 «Гендерна рівність», № 6 «Чиста вода та належні санітарні умови», № 10 «Скорочення нерівності» та № 12 «Відповідальне споживання і виробництво».

Нейтральні зв'язки (0) виявлені з ЦСР № 1 «Подолання бідності», № 2 «Подолання голоду», № 14 «Збереження морських ресурсів» оскільки Програма не містить прямих завдань у цих сферах.

Відсутні суперечності (–): жодна з цілей Програми не суперечить Цілям сталого розвитку. Це підтверджує екологічну, соціальну та економічну збалансованість підходу до розвитку району.

Цілей державної екологічної політики України на період до 2030 року (табл. 1.3), оскільки дозволяє оцінити екологічні, соціальні та економічні наслідки запланованих рішень, а також виявити можливості для підвищення ефективності їх реалізації. Результати СЕО дають змогу своєчасно визначити потенційні екологічні ризики, узгодити стратегічні пріоритети розвитку району з принципами сталого природокористування, скоригувати окремі напрями державного планування та забезпечити екологічну збалансованість економічних рішень у довгостроковій перспективі.

Виконання завдань Програми повною мірою відповідає цілям, пріоритетам та основній меті Стратегії розвитку Первомайського району на період до 2027 року включно (табл. 1.4), що передбачає забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення якості життя населення та збереження природного середовища як ключового чинника конкурентоспроможності району.

Узгодження цілей Програми з Цілями державної екологічної політики України до 2030 року демонструє, що реалізація Програми сприятиме формуванню екологічно відповідального суспільства, зміцненню природно-ресурсного потенціалу району та підвищенню рівня екологічної безпеки. Результати аналізу свідчать, що цілі Програми мають високий рівень узгодженості з основними пріоритетами Державної екологічної політики України до 2030 року (табл. 1.3).

Найбільш тісний зв'язок (++) спостерігається із цілями № 2, № 3 і № 4, які стосуються сталого використання природних ресурсів, інтеграції екологічної складової у процеси соціально-економічного планування та зменшення екологічних ризиків. Це пояснюється включенням до Програми комплексу природоохоронних, ресурсозберігаючих і кліматоорієнтованих заходів – від розвитку відновлюваної енергетики до розбудови систем водопостачання, управління відходами та збереження біорізноманіття.

Ціль № 1 «Формування екологічних цінностей» має помірний рівень узгодженості (+), оскільки Програма містить освітньо-інформаційні ініціативи, проте не передбачає системних змін у моделях споживання та виробництва.

Узгодження цілей Програми зі стратегічними цілями Стратегії розвитку Миколаївської району на період до 2027 року (табл. 1.4) демонструє, що Програма є послідовним інструментом реалізації обласних стратегічних пріоритетів.

Найвищий рівень узгодженості (++) спостерігається з цілями щодо стійкості, соціальної згуртованості та безпеки і високої якості життя населення, що підтверджує спрямованість Програми на підвищення соціальної та інфраструктурної стійкості

району. Цілі Програми щодо економічного зростання, інновацій та розвитку високотехнологічних секторів економіки також добре узгоджуються зі стратегічними завданнями району, забезпечуючи інтеграцію інвестиційної та інноваційної політики з соціально-економічним розвитком.

Заходи з диверсифікації економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату, розвитку малого та середнього бізнесу, підтримки промислових підприємств та інвестиційних проєктів принципово узгоджуються з цілями району. Водночас деякі ініціативи потребують додаткової конкретизації на рівні заходів та проєктів для максимального ефекту, тому узгодженість оцінюється як помірна (+).

Відсутні напрями Програми, що прямо суперечать (–) або не впливають (0) на стратегічні цілі району.

Таблиця 1.2. Узгодженість цілей Програми Цілям сталого розвитку до 2030 року в Україні*

Цілі Програми	Цілі сталого розвитку до 2030 року в Україні																
	Подолання бідності	Подолання голоду	Міцне здоров'я і благополуччя	Якісна освіта	Гендерна рівність	Чиста вода та належні санітарні	Чиста та Відновлювана енергія	Гідна праця та Економічне зростання	Індустрія, інновації та інфраструктура	Скорочення нерівності	Сталий розвиток Міст та громад	Відповідальне споживання та виробництво	Боротьба зі зміною клімату	Збереження морських ресурсів	Захист екосистем суші	Мир та справедливість	Партнерство задля досягнення Цілей
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Пріоритетна ціль 1 «Ефективне управління та безпека в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів»																	
Підвищення рівня безпеки критичної і соціальної інфраструктури	0	0	++	+	+	+	++	+	++	+	++	+	+	0	+	++	+
Підсилення соціальної згуртованості	++	+	++	+	++	0	0	+	0	++	++	0	0	0	+	++	++
Розвиток людського капіталу в умовах сучасних викликів	+	+	++	++	+	+	+	+	++	+	+	+	0	0	0	+	+
Пріоритетна ціль 2 «Оновлена, конкурентоспроможна економіка»																	
Диверсифікація економіки району	+	0	+	0	0	0	++	++	++	+	+	+	+	0	0	+	++
Створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення інвестицій	0	0	+	0	0	0	+	++	++	+	++	+	+	0	0	+	++
Розвиток партнерств	+	0	0	0	+	0	0	++	+	++	++	+	+	0	0	+	++
Підтримка розвитку малого та середнього підприємництва	+	0	0	+	0	0	+	++	++	++	++	+	0	0	0	+	++
Пріоритетна ціль 3 «Якість життя та людський розвиток»																	
Відновлення і розвиток інженерної інфраструктури і комунальних послуг	+	0	++	+	0	++	++	++	+	+	++	++	++	0	+	+	+
Розвиток інституційної спроможності органів публічної влади	0	0	+	+	+	0	0	+	+	+	++	+	0	0	0	++	++
Удосконалення системи надання адміністративних, соціальних і культурних послуг	+	+	++	++	+	+	+	+	+	+	++	+	0	+	++	++	++
Відновлення та збереження навколишнього природного середовища	0	0	+	+	0	++	++	+	++	+	++	++	++	+	++	+	+

Пріоритетна ціль 4 «Екологічна безпека та збалансоване природокористування»																	
Ефективне вирішення питань, пов'язаних з екологічною безпекою району, впровадження природоохоронних заходів, підвищення екологічної свідомості населення	0	0	0	+	0	0	+	++	++	+	+	+	+	0	0	+	+
Впровадження енергозберігаючих заходів у всіх галузях матеріального виробництва, соціальної сфери та житловому секторі	0	0	+	++	+	0	+	++	++	+	+	+	+	0	0	+	+

Таблиця 1.3. Узгодженість цілей Програми цілям Державної екологічної політики на період до 2030 року*

Цілі Програми	Стратегічні цілі державної екологічної політики на період до 2030 року			
	Ціль 1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва	Ціль 2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України	Ціль 3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України	Ціль 4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення
	1	2	3	4
Пріоритетна ціль 1 «Ефективне управління та безпека в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів»				
Підвищення рівня безпеки критичної і соціальної інфраструктури	+	0	++	++
Підсилення соціальної згуртованості	+	0	+	+
Розвиток людського капіталу в умовах сучасних викликів	++	0	+	+
Пріоритетна ціль 2 «Оновлена, конкурентоспроможна економіка»				
Диверсифікація економіки району	+	+	+	0
Створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення інвестицій	+	+	+	0
Розвиток партнерств	++	+	++	+
Підтримка розвитку малого та середнього підприємництва	++	+	+	0

Пріоритетна ціль 3 «Якість життя та людський розвиток»				
Відновлення і розвиток інженерної інфраструктури і комунальних послуг	+	+	++	++
Розвиток інституційної спроможності органів публічної влади	+	0	++	+
Удосконалення системи надання адміністративних, соціальних і культурних послуг	+	0	+	+
Відновлення та збереження навколишнього природного середовища	++	++	++	++
Пріоритетна ціль 4 «Екологічна безпека та збалансоване природокористування»				
Ефективне вирішення питань, пов'язаних з екологічною безпекою району, впровадження природоохоронних заходів, підвищення екологічної свідомості населення	+	+	++	+
Впровадження енергозберігаючих заходів у всіх галузях матеріального виробництва, соціальної сфери та житловому секторі	++	+	+	+

Таблиця 1.4. Узгодженість цілей Програми зі стратегічними цілями Стратегії розвитку Миколаївської області на період до 2027 року включно*

Стратегічні цілі розвитку Первомайського району на період до 2027 року включно	Стратегія розвитку Миколаївської району на період до 2027 року включно			
	Ціль 1. Ефективне управління та безпека в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів	Ціль 2 Оновлена, конкурентоспроможна економіка	Ціль 3. Якість життя та людський розвиток	Ціль 4. Екологічна безпека та збалансоване природокористування
	1	2	3	4
Пріоритетна ціль 1 «Ефективне управління та безпека в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів»				
Підвищення рівня безпеки критичної і соціальної інфраструктури	++	+	++	0
Підсилення соціальної згуртованості	++	0	+	0
Розвиток людського капіталу в умовах сучасних викликів	+	+	++	+

Пріоритетна ціль 2 «Оновлена, конкурентоспроможна економіка»				
Диверсифікація економіки району	+	++	+	+
Створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення інвестицій	+	++	+	+
Розвиток партнерств	+	++	+	++
Підтримка розвитку малого та середнього підприємництва	+	++	0	+
Пріоритетна ціль 3 «Якість життя та людський розвиток»				
Відновлення і розвиток інженерної інфраструктури і комунальних послуг	+	+	++	0
Розвиток інституційної спроможності органів публічної влади	+	0	++	0
Удосконалення системи надання адміністративних, соціальних і культурних послуг	+	0	++	0
Відновлення та збереження навколишнього природного середовища	++	+	++	+
Пріоритетна ціль 4 «Екологічна безпека та збалансоване природокористування»				
Ефективне вирішення питань, пов’язаних з екологічною безпекою району, впровадження природоохоронних заходів, підвищення екологічної свідомості населення	+	+	+	++
Впровадження енергозберігаючих заходів у всіх галузях матеріального виробництва, соціальної сфери та житловому секторі	++	+	+	++

*** Примітки:**

++ – повне узгодження з цілями документа стратегічного планування вищого рівня; + – принципове узгодження, потребує доопрацювання на рівні заходів; 0 – нейтральні цілі, не впливають одна на одну; – – не узгоджуються, потребують спеціальних заходів для узгодження; — – принципово суперечать, потрібні термінові заходи для уточнення

Зв’язок документа державного планування з іншими документами державного планування

Проєкт Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік розроблений з урахуванням положень інших документів державного планування місцевого, регіонального та державного рівнів, у тому числі:

Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року, що спрямована на збереження біологічного різноманіття, стале використання його компонентів і спільне одержання на справедливій і рівній основі вигід, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів і шляхом надання необхідного доступу до генетичних ресурсів і шляхом належної передачі відповідних технологій з урахуванням усіх прав на такі ресурси і технології, а також шляхом належного фінансування;

Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, 1979);

Європейська ландшафтна конвенція, що спрямована на сприяння охороні, регулюванню та плануванню ландшафтів, а також організація європейської співпраці з питань ландшафту;

Директива 2000/60/ЄС «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23.10.2000 року;

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, що прийняті з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина;

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, що є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців;

Національна економічна стратегія на період до 2030 року, яка розроблена з метою узгодження бачення щодо стратегічного курсу економічної політики України, що враховуватиме глобальні тренди та внутрішні можливості держави;

Стратегія розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки, зокрема, що передбачає забезпечення розвитку індустріальних парків з урахуванням пріоритету екологічної безпеки, збереження та розвитку природоохоронних територій та об’єктів, затвердження на законодавчому рівні моделі еко-індустріального парку, державне стимулювання розвитку еко-індустріальних парків і трансформації індустріальних парків в еко-індустріальні парки;

Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджені Законом України від 28.02.2019 № 2697-VIII, що визначили державну стратегію досягнення безпечних для людини стандартів довкілля та невиснажливого використання природних ресурсів;

Енергетична стратегія України до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» що є документом, який окреслює стратегічні орієнтири розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2035 року;

Водна стратегія України на період до 2050 року, що визначає основні засади державної політики у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів та спрямована на досягнення взаємної узгодженості, пов'язаної з їх використанням, підвищення рівня водної безпеки та скорочення до прийнятного рівня ризиків з управління водними ресурсами на засадах сталого інтегрованого управління водними ресурсами;

Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року, що визначає основні напрями покращення якості надання транспортних послуг, передбачає наближення рівня їх надання та розвитку інфраструктури до європейських стандартів, підвищення рівня безпеки та зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище;

Державна стратегія управління лісами України до 2035 року, що розроблена з метою забезпечення ефективного управління лісами на основі забезпечення сталого ведення лісового господарства, збереження біорізноманіття в лісах, адаптованого до кліматичних змін лісового господарства, популяризація професії лісівника у суспільстві, забезпечення фінансової стабільності лісової галузі та створення сприятливих умов для активізації розвитку деревообробної та суміжних галузей економіки;

Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, що визначає ключові завдання та механізми, які сприятимуть екологічній безпеці, адаптації до зміни клімату та виконанню міжнародних зобов'язань України у сфері охорони довкілля;

Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року й Операційний план заходів з її реалізації у 2024 – 2026 роках, що передбачає створення організаційних і правових засад формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату для досягнення сталого розвитку та забезпечення ефективного переходу до низьковуглецевого розвитку держави за умови економічної, енергетичної, продовольчої та екологічної безпеки, підвищення рівня добробуту громадян, зменшення впливів та наслідків зміни клімату та для врахування цілей державної кліматичної політики під час повоєнної відбудови України;

Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року та операційний план заходів з її реалізації у 2025-2027 роках, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2025 № 34-р;

Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року включно, що містить актуалізовані завдання для вирішення нагальних питань громад і територій району, сприяння подальшого відновлення економічного зростання, забезпечення сталого та безпечного розвитку, покращення рівня життя мешканців району у контексті викликів, породжених російсько-українсько війною;

Проєкт *Стратегії адаптації до зміни клімату для Миколаївської області*, розроблений з метою посилення спроможності регіональних та місцевих органів влади для впровадження та застосування законодавства ЄС у сферах захисту навколишнього середовища, протидії кліматичним змінам та розвитку інфраструктурних проєктів;

Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, що спрямований на збереження родючості ґрунтів, відновлення лісів та полезахисних смуг, покращення стану зрошуваних земель, рекультивацію деградованих і техногенно забруднених територій, збереження пасовищ, адаптацію до змін клімату та запровадження системного моніторингу земельних ресурсів;

Національний план управління відходами до 2033 року, що прийнятий з метою створення та забезпечення ефективного функціонування системи управління відходами в Україні на інноваційних засадах, а також впровадження на національному та регіональному рівні стратегічного планування, що передбачатиме виконання ряду заходів, спрямованих на реформування та удосконалення системи управління відходами;

Національний план заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18.08.2005 № 346;

Загальнодержавна цільова соціальна програма «Питна вода України» на 20222026 роки, метою якої є забезпечення гарантованих Конституцією України прав громадян на достатній життєвий рівень та екологічну безпеку шляхом забезпечення якісною питною водою в необхідних обсягах та відповідно до встановлених нормативів щодо якості питної води, забезпечення розвитку та реконструкції систем централізованого водопостачання та централізованого водовідведення населених пунктів України;

Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки, що визначає основні засади Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки;

Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища, метою якої є розбудова цілісної системи моніторингу довкілля, підвищення ефективності її функціонування для підтримання екологічної рівноваги на території України, забезпечення конституційного права людини на безпечне довкілля;

Положення про державну систему моніторингу довкілля, що визначає порядок створення та функціонування Державної системи моніторингу довкілля (система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу

інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науковообґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки) системи в Україні;

Програма економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2026 рік;

Програма стимулювання облаштування та функціонування індустріальних (промислових) парків у Миколаївській області на 2025-2027 роки;

Програма розвитку рибного господарства Миколаївської області на 2024-2028 роки;

Цільова програма захисту населення і територій Миколаївської області від надзвичайних ситуацій на 2024-2028 роки;

Комплексна програма охорони довкілля Миколаївської обасті на 2021-2027 роки, основною метою якої є реалізація екологічної політики, спрямованої на стабілізацію та поліпшення стану навколишнього природного середовища на території Миколаївської району, забезпечення екологічно безпечного навколишнього середовища та стійкого стану екологічних систем району шляхом виконання на території району міжнародних, загальнодержавних, регіональних, місцевих програм та вирішення першочергових регіональних екологічних проблем;

Схема планування території Миколаївської області, що визначає основні напрями соціально-економічного та територіального розвитку району, є головним орієнтиром для місцевої влади та громад у плануванні інфраструктурних, економічних та екологічних ініціатив, у тому числі щодо впровадження вітроенергетики, розвитку агропромислового комплексу та охорони довкілля (затверджена рішенням Миколаївської обласної ради від 16.05.2019 № 29);

І*нша містобудівна й кадастрова документація.*

2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ТА ПРОГНОЗНІ ЗМІНИ ЦЬОГО СТАНУ, ЯКЩО ДОКУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ НЕ БУДЕ ЗАТВЕРДЖЕНО (ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМИ ДАНИМИ, СТАТИСТИЧНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ТА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Первомайський район утворений відповідно до постанови Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807-IX "Про утворення та ліквідацію районів". Територія району становить 3792,5 кв. км. або 15,4 відсотки від загальної території області. Об'єднує район 8 територіальних громад: Первомайська міська, Арбузинська. Врадіївська, Кривоозерська Кам'яномостівська селищні, Благодатненська, Мигіївська та Синюшинобрідська сільські територіальні громади. До складу територіальних громад району входять 140 населених пунктів: 1місто, 5 селищ, 134 села, з яких, 8 населених пунктів є адміністративними центрами територіальних громад району, а 132 населених пункти об'єднані в 49 старостівських округів. Адміністративним центром району є місто Первомайськ.

Рис. 2.1. Адміністративні межі Первомайського району

Фізико-географічне районування

Первомайський район розташований на північному заході Миколаївської області в степовій зоні України у межах Причорноморської низовини. Район межує на заході з Одеською, на півночі з Кіровоградською областями, на півдні – з Вознесенським районом Миколаївської області.

Рельєф району низовинний, ґрунтовий покрив головним чином складається з південних чорноземів. Товщина профілю немитих чорноземів складає 90-95см, вміст гумусу в орному шарі – від 4,5 до 5,8 відсотків.

Основними будівельними матеріалами є гранітна продукція, цегельно-черепична сировина та піски. Родовища суглинків та глини знаходяться в південно-західній

частині району. Вздовж берега річки Кодима розташовані родовища пісків глибиною до 50 м. На території району є родовища каоліну та кристалічних порід (граніт і мігматит), які використовуються для виробництва буту і щебню. Також родовища графіту, силікатно-нікелевих та уранових руд, які потребують геологічної розвідки. З природних багатств району - відома в Україні, країнах ближнього та дальнього зарубіжжя мінеральна сульфатно-хлоридно-гідрокарбонатна вода, розливом і реалізацією якої займається ТОВ «Кривоозерська харчосмакова фабрика».

Природні та кліматичні умови сприятливі для розвитку сільського господарства.

По території тече одна з найбільших річок України – Південний Буг, 373 - ставки, озера, водосховища, 108 - річки, струмки.

Ліси та інші лісовкриті площі на території району складають 6651 га земель державного лісового фонду, в тому числі покрито лісом – 4894 га, які відносяться до захисних лісів першої групи. На території лісів виділено об'єкти природно-заповідного фонду. Географічне розташування Первомайського району досить вигідне. Територія є привабливою для розвитку зеленого туризму.

Загальна площа сільськогосподарських земель, що входять до адміністративних територіальних одиниць – 274,1 тисяч га, в тому числі рілля – 228,6 тисяч га.

Район характеризується переважно рівнинним рельєфом, помірно континентальним кліматом та розмаїттям природних комплексів, що визначають економічний потенціал та соціальну інфраструктуру.

Рельєф району переважно рівнинний, із середніми абсолютними висотами від 0 до 200 м над рівнем моря. Значних підвищень у вигляді балок або гряд мало, що сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва та будівництва транспортної інфраструктури. Геологічна будова району складена осадовими породами, серед яких переважають піски, суглинки та мергелі. Територія багата на корисні копалини: глини, пісок, граніт.

Ґрунтовий покрив району відзначається високою родючістю, тут поширені чорноземи типовий і південний,. Кліматичні умови характеризуються помірно континентальним кліматом: середньорічна кількість опадів становить 350– 450 мм, середня температура січня –2…–3 °С, липня +22…+24 °С.

Територію району розташована у Придніпровській зоні, яка характеризується слабо хвилястим рельєфом, родючими чорноземами та розвиненою річковою мережею (Південний Буг, Синюха, Кодима), що забезпечує зрошення та транспортні шляхи. Район активно використовується для сільського господарства та розміщення промислових та житлових об’єктів. Район є важливим для збереження біорізноманіття, рекреації та туризму, а також підтримки водних екосистем;

Є на території району Лісостепові та природоохоронні ділянки –штучні ліси, захисні смуги та природні заповідники. Тут здійснюється охорона степових екосистем, підтримка водного та ґрунтового балансу, розвиток екологічного туризму.

Рис. 2.2. Фізико-географічне районування України за даними https://geomap.land.kiev.ua/zoning-1.html

Згідно з картою Фізико-географічне районуванням України (рис. 2.2.) Первомайський район розташований в межах Степової зони. Територія району охоплює Південноподільську схилово-височинну область Південнопридніпровської схилово-височинної району Дністровсько-Дніпровського краю Північностепової підзони – відзначається більш м’яким кліматом, значною заболоченістю низовин, схиловими формами рельєфу, наявністю родючих чорноземних ґрунтів та комплексів лісостепу.

Рельєф

Первомайський район розташований на північному заході Миколаївської області та належить до степової природної зони, що є складовою частиною Причорноморського району. Територія району характеризується переважно рівнинним рельєфом із вкрапленнями височин та долин річок, що формують складну морфологічну структуру ландшафтів. За фізико-географічним поділом район розташований в підзоні Південноподільської схилово-височинні району. Вона формує піднесену частину рельєфу з висотами до 250–280 м над рівнем моря. Ця височинна область характеризується складним горбистим рельєфом із ярами, балками та ущелинами, які сформувалися під впливом інтенсивної водної ерозії. Місцями височина має невеликі плато та круті схили, що створює різноманітність локальних ландшафтів і впливає на структуру ґрунтового покриву та водний режим території. Долини річок Південний Буг, Синюха та Кодима, формують розгалужені водні системи із терасованими берегами та крутонами схилами. Особливо виразні морфологічні форми спостерігаються вздовж Південного Бугу, де рельєф утворює каньйони та скелі, наприклад на території Мигіївської сільської громади. Річкові долини сприяють формуванню місцевих мікрокліматичних умов і є важливими

екологічними коридорами для флори та фауни. На височинах та вздовж річкових долин поширений балочно-ярковий рельєф, де яри та балки мають значну глибину і формують локальні перепади висот. Ці морфологічні форми є результатом довготривалих ерозійних процесів і значною мірою визначають структуру земельного покриву та режим поверхневого стоку.

Висоти рельєфу району коливаються від 50 м до 280 м на височинах, що створює значний градієнт у кліматичних і гідрологічних умовах району (рис. 2.3).

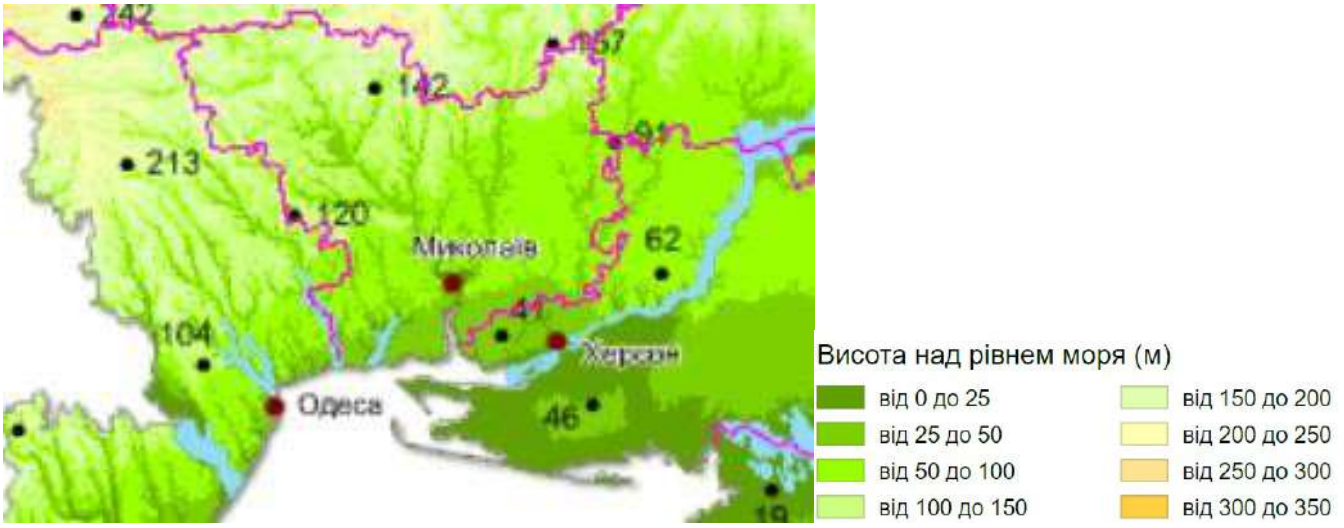

Рис. 2.3. Орографічна карта території Первомайського району https://geomap.land.kiev.ua/orographic.html

Структурно-геологічна основа рельєфу представлена Понтічною пластовою формацією, яка переважає, а також неогеновою пластово-покривною та архейськопротерозойською напівзакритою неогеновою формацією. Ці геологічні структури визначають типи морфогенетичних процесів, такі як абразія, акумуляція та ерозія, що безпосередньо впливають на сучасний рельєф району.

Згідно з картами густоти (https://geomap.land.kiev.ua/relief-1.html) та глибини розчленування рельєфу (https://geomap.land.kiev.ua/relief-2.html), Первомайський район характеризується переважно низькою та середньою складністю рельєфу, за винятком ділянок Подільської височини та річкових долин, де спостерігаються значні локальні перепади висот. Геоморфологічна структура району формує різноманітні природні ландшафти, які впливають на екологічний стан території, особливості розвитку сільського господарства, планування інженерної інфраструктури та природоохоронні заходи.

Згідно з картою структурно-геологічної основи морфогенетичних типів рельєфу району (https://geomap.land.kiev.ua/relief-3.html), рельєф Первомайського району формується трьома основними геологічними структурами: Понтічною пластовою (переважає), Неогенною пластово-покривною та Архейсько-протерозойською напівзакритою неогенною пластово-покривною.

Понтічна пластова формація сформована переважно в пізньоміоценовий період (близько 11–5 млн років тому) і складається з пошарованих відкладень пісковиків, мергелів, глин та вапняків. Така пластова будова забезпечує формування пологих,

поступово нахилених схилів і переважно рівнинного рельєфу, що відповідає типовим умовам лесових рівнин.

Неогенова пластово-покривна формація характеризується відкладеннями пісків, глин та гравелів, що накривають більш давні геологічні породи. Вона формує більш м’які, злегка хвилясті підвищення, які локально змінюють рівнинний рельєф і сприяють формуванню яружно-балкових систем.

Архейсько-протерозойська напівзакрита неогеновою пластово-покривною формація зустрічається локально і характеризується древніми кристалічними породами, що впливають на формування окремих підвищень і стрімких схилів, особливо на Подільській височині.

Таким чином, рельєф Первомайського району є різноманітним, поєднуючи рівнинні та височинні території, долини річок та прибережні утворення. Така морфологічна структура визначає унікальні природні ландшафти, впливає на формування ґрунтового покриву, водного режиму та локального мікроклімату, що, у свою чергу, має значення для екологічного стану та економічного розвитку району.

Ландшафти

Ландшафти Первомайського району формувалися під впливом взаємодії кліматичних, геоморфологічних, гідрологічних та біологічних факторів. Регіон характеризується переважно рівнинним рельєфом, типовим для степової та лісостепової зон України. Ландшафтна структура району відображає закономірності розподілу природних компонентів і включає степові рівнини, річкові долини, лимани, приморські території та височинні ділянки.

Степові ландшафти є домінуючими в південній частині району. Вони представлені плоскими та полого-хвилястими рівнинами з переважанням чорноземних ґрунтів, які забезпечують високу продуктивність сільського господарства. На окремих ділянках зустрічаються лесові підвищення та дрібнохвилясті пагорби, порізані балками та ярами, що обумовлює локальне різноманіття рельєфу.

Лісостепові ландшафти зосереджені у північній частині району і являють собою перехідну зону між степовими та лісовими територіями. Вони характеризуються поєднанням відкритих рівнин та невеликих лісових масивів (грабові та дубові діброви), а також яружно-балкових систем. Підстилаючі породи представлені докембрійськими та палеозойськими кристалічними фундаментами, місцями перекритими палеоген-неогеновими відкладами. Ґрунтовий покрив складається з типових малогумусних і опідзолених чорноземів.

Середньостепові ландшафти поширені на території терасових та лесових височин. Характеризуються слабко хвилястими рівнинами та схилами з антропогеновим покривом, чорноземними ґрунтами південними малогумусними, ерозійними формами рельєфу (яри, балки, роздоли). На низинних ділянках утворюються лесові рівнини з дерновими оглеєними ґрунтами, лучно-чорноземними комплексами та глеє-солодями, що впливає на водний режим і продуктивність земель.

Долини великих річок – Південного Бугу, Синюхи, Кодими – формують водні та прибережні ландшафти з терасованими схилами, каньйонами та балками. Річкові долини виконують важливу роль у водному балансі району, підтриманні біорізноманіття та рекреаційній діяльності.

Балково-ярові ландшафти розповсюджені на Подільській височині та північних і західних громадах району. Яри та балки формуються під впливом ерозійних процесів і визначають локальні перепади висот, впливають на водний режим і агроекологічні умови.

Згідно з Ландшафтною картою України (рис. 2.4) територія Первомайського району характеризується Рівнинними ландшафтами, що включають лісостепові, степові, середньостепові та південностепові комплекси.

Рис. 2.4. Ландшафтна карта території Первомайського району https://geomap.land.kiev.ua/landscape.html

Ландшафти району сформовані внаслідок взаємодії кліматичних, геоморфологічних, гідрологічних та біологічних факторів і характеризуються специфічною природною структурою, яка визначає природоохоронний, сільськогосподарський та рекреаційний потенціал району.

Лісостепові ландшафти поширені переважно у північній та центральній частині району. Вони представлені пагорбами з антропогеновим покривом на докембрійських і палеозойських породах, місцями перекритих палеоген-неогеновими відкладами. Основні морфогенетичні форми – сильно розчленовані лесові рівнини з типово малогумусними і опідзоленими чорноземами, грабовими дібровами, а також ярами і балками, врізаними в кристалічні породи.

Степові ландшафти (північностепові з байрачними дібровами) представлені пагорбами та підвищеними рівнинами з антропогеновим покривом на малопотужній товщі палеоген-неогенових піщано-глинистих відкладах, що перекривають кристалічний фундамент. Середньогумусні і малогумусні чорноземи покривають лесові височини та схили з ярами і балками. Низинні та підвищені рівнини представлені терасовими піщаними рівнинами з дерновими ґрунтами, лужними солонцюватими ґрунтами, остепненими борами та суборами. Схили височин

формують лесові розчленовані схили з широкими балками, врізаними в неогенову товщу.

Ландшафти Первомайського району характеризуються значним природним різноманіттям – від степових рівнин і лісостепових височин до річкових долин. Таке різноманіття визначає зональні закономірності природних процесів, впливає на водний баланс, продуктивність ґрунтів, біорізноманіття та рекреаційні можливості району.

Кліматичні умови

Первомайський район розташований на північному заході Миколаївської області в зоні степу та характеризується помірно-континентальним кліматом із вираженими посушливими ознаками. Регіон належить до Південного кліматичного району. Клімат формується під впливом циркуляції повітряних мас із заходу та північного заходу, а також близькості Чорного моря, що дещо пом'якшує температурний режим (рис. 2.5). Район належить до сухої степової кліматичної зони, що характеризується нерівномірним розподілом опадів і високим рівнем сонячної інсоляції. Північні височини отримують трохи більше опадів та мають м'якші посухи,.

Середня річна температура повітря становить +9,5…+10,5 °С, що відповідає помірно-континентальному клімату. Літо тепле, середня температура липня +22…+24 °С, при цьому окремі спекотні дні досягають +30 °С і вище. Зима м'яка, середня температура січня −1…−4 °С, морози нетривалі. Тривалість безморозного періоду складає 160–205 днів, вегетаційного – 215–225 днів (рис. 2.6)

Рис. 2.5. Схема планування Первомайського району. Кліматичні умови

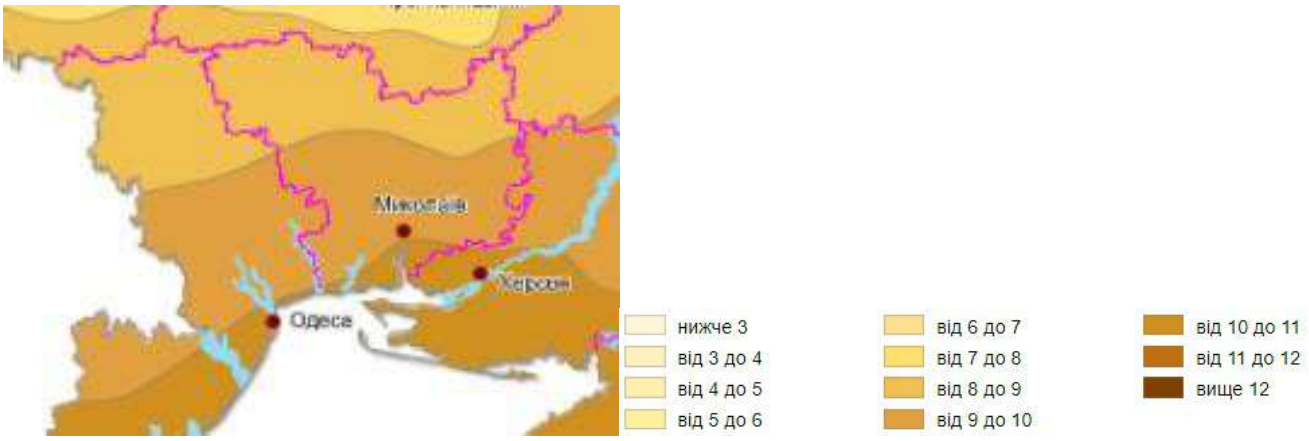

Рис. 2.6. Середня річна температура повітря по Первомайському району, °С за даними https://geomap.land.kiev.ua/climate-2.html

Тривалі теплі сезони та високі температури влітку сприяють активній фотосинтетичній діяльності рослин, проте посушливість підвищує ризик дефіциту вологи для сільськогосподарських культур.

Річна кількість опадів варіюється від 450 до 600 мм, що робить область однією з найпосушливіших в Україні. Основна частина опадів припадає на теплий період року (60–70 %), переважно у вигляді зливових дощів, що спричиняють ґрунтову ерозію та утворення кірки на полях. Найбільше опадів випадає в червні, найменше – у березні. Зима й осінь відзначаються меншою кількістю опадів у вигляді дощу або мокрого снігу.

Рис. 2.7. Середня кількість опадів по Первомайському району за даними https://geomap.land.kiev.ua/climate-5.html

Нерівномірний розподіл опадів та низька річна кількість води роблять регіон залежним від додаткових водозабезпечувальних заходів, зокрема систем зрошення. Літні зливи можуть спричиняти ерозійні процеси на полях.

Зима м’яка, з нестійким сніговим покривом заввишки 3–6 см у лютому. Кількість днів зі сніговим покривом – 40–60. Глибина промерзання ґрунту становить 38–43 см, максимальна – 120–140 см, мінімальна – 10–20 см. Повне відтавання ґрунту настає в середині березня.

Середня відносна вологість повітря влітку 60–65 %, взимку – 75–80 %, у теплу пору року знижується до 40 %. Висока випаровуваність (до 800 мм/рік) зумовлює посушливі умови, що потребують зрошення для сільськогосподарських культур.

Переважають північно-західні, західні та південно-західні вітри. Середня швидкість вітру – 3–5 м/с, у холодний період переважають північно-східні, у теплий

– північно-західні (середньорічна швидкість 4,2–4,3 м/с). В окремі роки спостерігаються сильні вітри (>15 м/с) і пилові бурі, які негативно впливають на ґрунти та сільськогосподарські культури.

Первомайський район характеризується високим рівнем інсоляції: тривалість сонячного сяйва – 2100–2200 год./рік, залежно від території. Повторюваність безперервного сонячного сяйва понад 6 годин на добу взимку – 28–32 % (рис. 2.8).

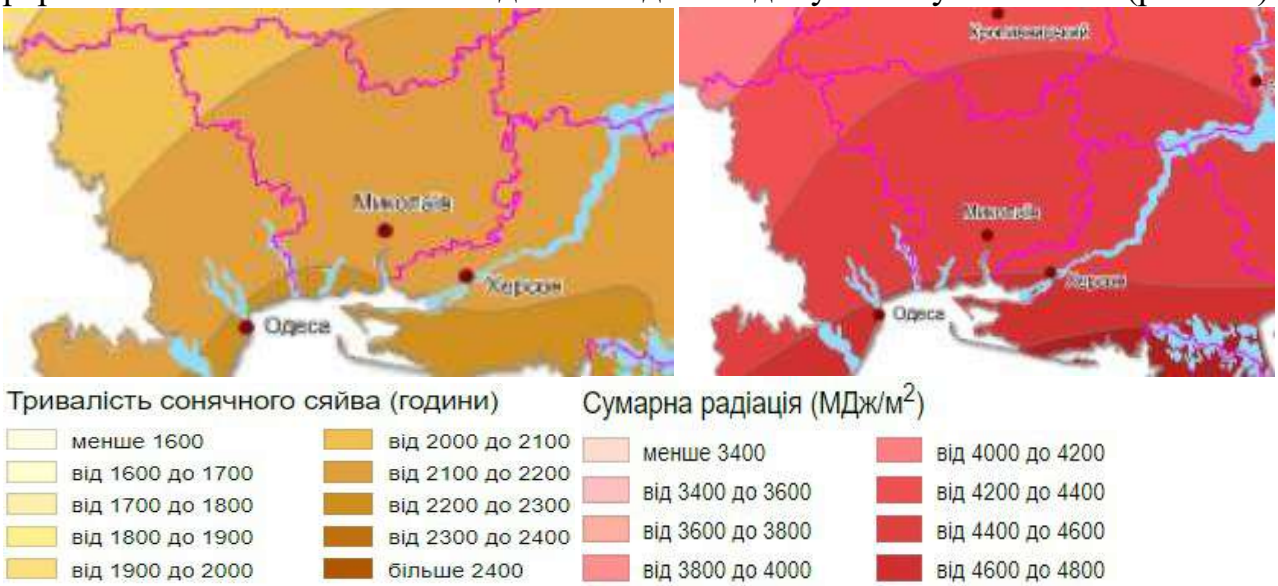

Рис. 2.8. Тривалість сонячного сяйва та сумарна радіація по Первомайському району за даними https://geomap.land.kiev.ua/climate-1.html

Висока інсоляція створює сприятливі умови для фотосинтезу, розвитку рослин та використання сонячної енергетики, що важливо для альтернативної енергетики району.

Атмосферний тиск у липні – 1012–1013 гПа, у січні – 1020–1021 гПа. Такі показники забезпечують стабільні умови для сільського господарства при додатковому зрошенні.

Клімат Первомайського району визначає природно-господарський комплекс району, впливаючи на розвиток аграрного виробництва (зернові, овочеві, виноградні культури), рекреацію, туризм та розвиток альтернативної енергетики (сонячна енергія). Посушливість клімату вимагає широкого застосування зрошувальних систем, особливо у південних районах.

Зміни клімату

За останні десятиліття на території України спостерігається помітне потепління клімату, що підтверджується як багаторічними спостереженнями Українського гідрометеорологічного центру, так і результатами міжнародних кліматичних моделей. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (https://menr.gov.ua/news/35246.html), середня річна температура в Україні з початку XX століття зросла більш ніж на 2 °C, зокрема на 1,2 °C – за останні 30 років (рис. 1).

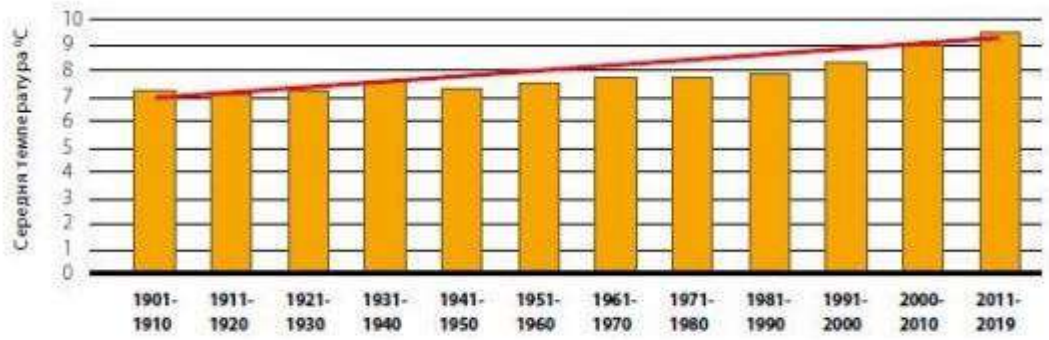

Рис. 1. Середня річна температура в Україні[2]

Такі зміни перевищують середньосвітовий рівень потепління, оцінений Міжурядовою групою експертів зі зміни клімату (IPCC, 2023), і свідчать про прискорене нагрівання Східноєвропейського району.

Згідно з аналізом NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration), Україна належить до територій із найінтенсивнішими темпами зростання температури у світі (після Арктичних широт). Темпи підвищення середньорічної температури повітря за період 1991–2020 рр. становили 0,21 °С/десятиліття, що майже утричі перевищує глобальні показники.

Паралельно відбувається зменшення кількості атмосферних опадів та порушення їх сезонного розподілу. Спостерігається зростання кількості днів із температурою понад +35 °С, збільшення тривалості посух, інтенсивності злив, шквалів, граду, гроз, а також частоти пилових бур, що свідчить про збільшення кількості екстремальних погодних явищ (IPCC, 2021; MENR, 2024).

Одним із найвиразніших проявів кліматичних змін є поступове зростання середньої температури повітря, особливо в літній період. За останні 30–40 років середньорічна температура в регіоні підвищилась більш ніж на 1,5–2,0 °С (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2024). Збільшилася кількість днів із максимальною температурою понад +35 °С, що належать до категорії екстремальних температур. Такі умови негативно позначаються на стані агроекосистем, підвищують ризики теплового стресу для населення і тварин. За результатами аналізу кліматичних даних за період 1981–2010 рр., середня річна температура в району зростала зі швидкістю 0,60 °С/10 років, максимальна – 0,70 °С/10 років, що перевищує середньоукраїнські показники (UkrHydroMet, 2023). Найбільш інтенсивне потепління зафіксовано у літній період: середня температура літа зросла на 0,87 °С/10 років, а максимальна – на 1,1 °С/10 років. Весняний сезон також демонструє тенденцію до зростання температури – на 0,7 °С/10 років. Останнє десятиліття (2011–2020 рр.) є найтеплішим за весь період спостережень (з 1961 року), а 2020 рік став найтеплішим із температурною аномалією +1,7 °С відносно норми 1991–2020 рр. (рис. 2.9, 2.10).

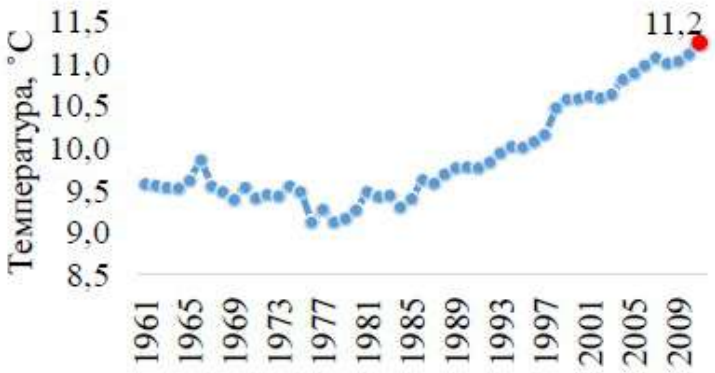

Рис. 2.9. Середні десятирічні ковзні значення середньої за рік температури повітря по Первомайському району

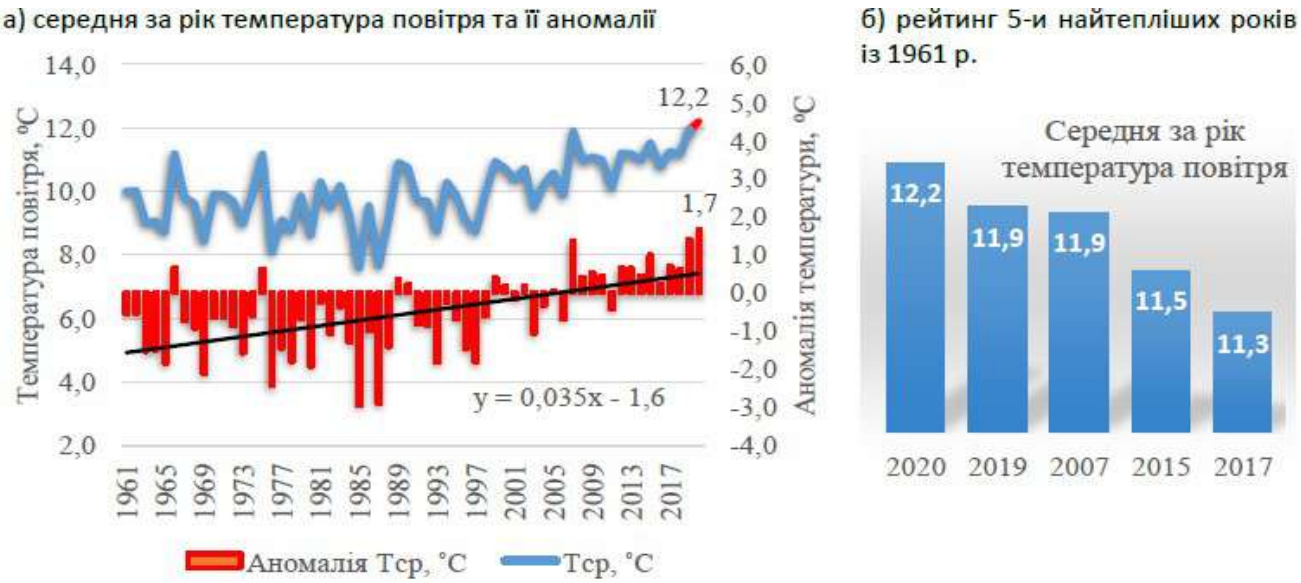

Рис. 2.10. Середня за рік температура повітря та її аномалія відносно кліматичної норми (1991–2020 рр.) (а) та рейтинг 5-и найтепліших років із 1961 року (б) у Первомайському районі

Такі зміни призводять до збільшення частоти тривалих спекотних періодів (із температурами понад 35 °С) та зміщення початку вегетаційного періоду на більш ранні терміни.

На фоні загального потепління спостерігається тенденція до зниження кількості опадів, особливо в теплий період року, що поєднується зі зростанням потенційного випаровування. Це призводить до поглиблення дефіциту вологи, висихання ґрунтів, скорочення запасів ґрунтових вод і водності малих річок. У результаті в літній період значно підвищується ризик виникнення посух та ґрунтової ерозії. Кількість опадів у Первомайському районі за останні 40 років зменшилася приблизно на 1,6 % за десятиліття. Зростає частка зливових опадів, що випадають протягом коротких періодів, що збільшує ризик водної ерозії ґрунтів.

Миколаївська область належить до регіонів із найвищою частотою посух в Україні. Їх інтенсивність та тривалість за останні десятиліття суттєво зросли, що вже розглядається як ключовий кліматичний обмежувач аграрного виробництва. Посилення вітрової ерозії та деградація ґрунтового покриву зумовлюють зростання кількості пилових бур, особливо в районах із розораними степами, відкритими

ділянками ґрунту та порушеними землями. Кількість днів з атмосферною посухою зросла на 6,5 днів/10 років, а тривалість бездощових періодів – на 10–15 днів у порівнянні з 1980-ми роками.

Окрім поступових змін кліматичних параметрів, зростає частота та сила екстремальних метеорологічних явищ – гроз, шквалів, граду, інтенсивних злив. Такі події часто спричиняють руйнування інженерної та транспортної інфраструктури, затоплення територій і пошкодження сільськогосподарських культур. Нерідко зливові опади випадають у короткий період, що не дозволяє воді інфільтруватися в ґрунт, викликаючи ерозійні процеси та втрату родючого шару.

Через поєднання високих температур, зменшення опадів і вітрової ерозії зростає ризик опустелювання, особливо у південних громадах району. Тут спостерігається поступове скорочення природного рослинного покриву, зниження продуктивності агроландшафтів і деградація чорноземів, які є головним природним ресурсом району.

В умовах посилення кліматичних ризиків важливими є розробка та впровадження адаптаційних заходів, спрямованих на раціональне водокористування, захист ґрунтів, створення захисних лісосмуг, впровадження посухостійких культур і зниження вразливості інфраструктури до екстремальних погодних явищ.

Геологічне середовище

Первомайський район розташований в межах південного схилу Українського кристалічного щита, складеного докембрійськими кристалічними породами — гранітами, гнейсами, кварцитами, амфіболітами, лабрадоритами. Цей фундамент сформувався понад 2,5 млрд років тому та утворює стійку платформенну основу території.

Тектонічно територія району приурочена до південно-західної частини Східноєвропейської платформи (рис. 2.11).

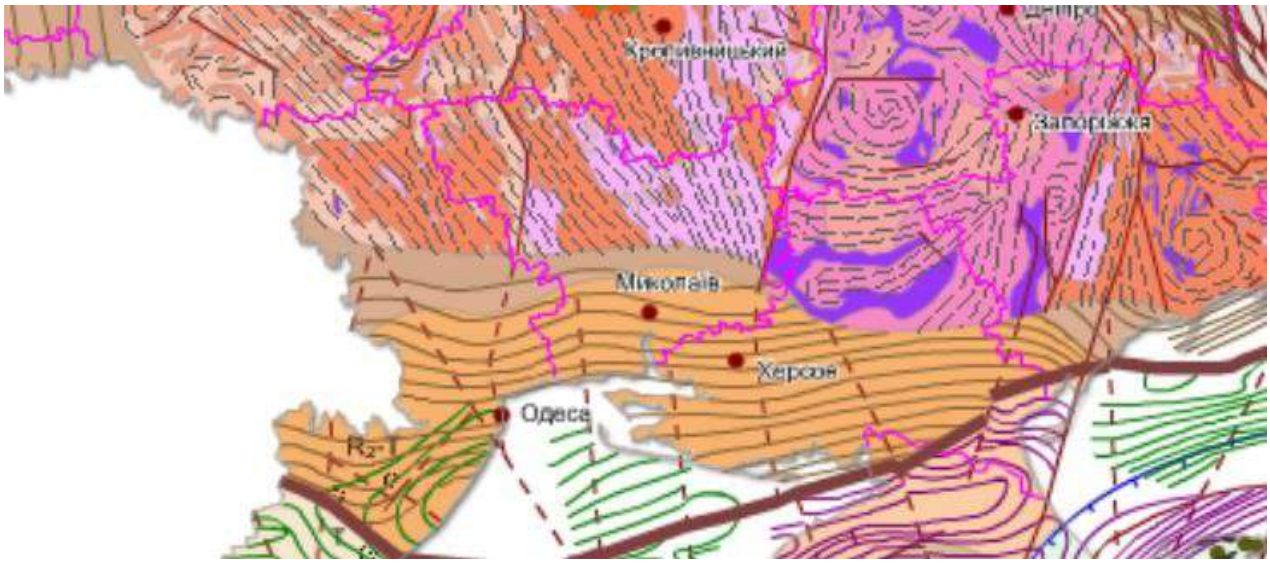

Рис. 2.11. Тектонічна карта України за даними https://geomap.land.kiev.ua/tectonic.html

Неотектонічні рухи мають невелику амплітуду (1–2 мм/рік) і проявляються переважно у вигляді повільних піднять на півночі та слабких опускань у південній частині району.

Палеогенові та неогенові відклади представлені переважно морськими глинами, пісками, пісковиками, мергелями, вапняками, а також опоками та черепашковими вапняками міоценового і пліоценового віку. Ці породи формувалися в умовах мілководного теплого моря та лагун, мають потужність до 2000 м і слугують основним водоносним горизонтом глибоких артезіанських басейнів. На денній поверхні неогенові утворення часто перекриті лесовими породами, утворюючи вирівняні плато.

Антропогенові утворення (четвертинний період) широко поширені по всій території району. Це переважно леси та лесоподібні суглинки, червоно-бурі глини, піски й супіски, сформовані під впливом еолових, делювіальних і пролювіальних процесів. Потужність четвертинних відкладів коливається від 10 до 40 м. Вони визначають сучасний рівнинний рельєф, а також властивості ґрунтового покриву (чорноземи типові та південні, каштанові ґрунти).

Алювіальні відклади поширені в заплавах і терасах річок Південний Буг, Кодима, та їхніх приток. Складені пісками, супісками, суглинками, галькою, глинистими мулами, які залягають потужністю 10–20 м. Ці породи мають значне гідрогеологічне значення, оскільки формують водоносні горизонти ґрунтових і підземних вод, що живлять заплавну рослинність і сільськогосподарські угіддя.

Інженерно-геологічні особливості території

Переважають лесові ґрунти, схильні до просідання та розмокання. У заплавах річок поширені алювіальні мулисті та глинисті породи з високим рівнем ґрунтових вод (1–2 м), що створює ризик підтоплення при забудові.

Глибина залягання ґрунтових вод коливається від 2 до 20 м залежно від рельєфу та гідрогеологічних умов.

Карстові процеси обмежені, спостерігаються у районах поширення вапняків і мергелів неогенового віку. Локальні прояви відзначені у прибережних і річкових зонах.

Ерозійні процеси мають більш активний розвиток, особливо в балкових системах та на схилах річкових долин. У південній частині району, де переважають пухкі відклади, спостерігається також дефляція та пилові бурі в посушливі періоди.

Миколаївська область належить до 5-бального району за шкалою MSK-64, тобто є зоною низької сейсмічної активності. Сучасні тектонічні рухи не мають небезпечного впливу на господарську діяльність.

Загалом геологічне середовище району стабільне, із незначними проявами небезпечних геологічних процесів. Поєднання рівнинного рельєфу з глибоко врізаними долинами річок формує специфічну геоморфологічну структуру району.

Мінеральні ресурси надр (корисні копалини)

Первомайський район належить до південноукраїнського гірничорудного району. За даними Інституту геології України (https://insgeo.com.ua/korysni-

kopalynymykolaivskoi-oblasti/) на території Первомайського району зосереджені основні родовища будівельних матеріалів, що забезпечують південні області держави облицювальою сировиною, бутом, щебенем, що добуваються з гранітоїдів. Основу мінерально-сировинного потенціалу становлять корисні копалини осадового та кристалічного походження, пов'язані з Українським щитом.

На території Миколаївської району визначено 18 родовищ кристалічних порід, таких як граніти, гнейси, мігматити та чарнокіти, з визначеними балансовими запасами. Ці матеріали, завдяки високій міцності, низькому водопоглинанню та морозостійкості, широко використовуються в будівельництві для виготовлення бетону, дорожніх матеріалів і як заповнювачі. Перспективи для знаходження і розвідки нових родовищ на території району фактично є необмеженими.

Первомайський район має значні запаси облицювального каменю, який витягують переважно з сірих, рожево-сірих порфіробластових гранітів Вознесенського масиву. На Костянтинівському родовищі видобувають крупнозернисті сірі граніти, а на Північному родовищі знаходяться ендербіти та вінницити.

Будівельні піски на описаній території головним чином пов'язані з алювіальними відкладами надзаплавних терас р. Південний Буг та Кодима. Алювіальні піски мають два горизонти, розділені піщаною глиною або алевритом. Вони придатні для виробництва бетонів і будівельних розчинів. На деяких проявах встановлено балансові запаси, існують також дрібні кар'єри, розроблювані місцевим населенням.

Первомайський район містить 13 родовищ цегляно-черепичної сировини. Головним джерелом є плейстоценові суглинки і глини, які видобуваються для виробництва цегли та черепиці. Розробка здійснюється під ґрунтовими верствами і використовується як цегляна сировина або в поєднанні з піском і неогеновими глинами. Кар'єри експлуатуються цегельними заводами та місцевим населенням для виготовлення будівельних матеріалів. Запаси цегляної сировини підприємств, які зараз працюють, переважно розташовані під орними землями, що обмежує перспективи росту за рахунок неорних земель через низьку якість суглинків і їхню малу потужність.

Під час проведення геологорозвідувальних робіт на території Первомайського району досліджувались каоліни в корі вивітрювання гранітоїдів у розломних зонах, що призвело до ідентифікації перспективних ділянок каолінів.

Вторинні каоліни, розташовані у відкладах середньоеоценових та аптських палеодолин, залягають на глибині 4,5–64,0 м. Вони мають високий вміст глинистої фракції (80–90 %) і потужність, яка зазвичай не перевищує 5 м. Збагачений каолін відрізняється середньою та малою пластичністю, вогнетривкістю 1750–1770 °С та низькою механічною міцністю. Білизна коливається від 44 до 77 %. Вторинні каоліни показують обмежену придатність для керамічної сировини через високий вміст фарбуючих оксидів. Широкі можливості використання вони мають у виробництві вогнетривких матеріалів.

У Первомайському районі розташоване родовище бурого вугілля, пов'язане з Бучацькою серією. Поклади вугілля залягють на різних глибинах, а якість його варіюється, з вмістом золи від 26,4 % до 46,8 %.

Інформація про мінерально-сировинну базу та Первомайського району надана згідно з Регіональною доповіддю про стан навколишнього природного середовища в Миколаївській області у 2022 році (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1. Мінерально-сировинна база Первомайського району

№ п/п	Найменування родовища	Розташування	Площа, га
1	2	3	4
Будівельне каміння			
1	Михайлівське	Первомайський р-н, 6,0 км на Пд від ст. Глиняне, між с. Михайлівка та с. Новопавлівка	270
2	Кодимське	Первомайський р-н, 12,0 км на ПдСх від зал. ст. Кінецпіль	56,87
3	Болеславчицьке	Первомайський р-н, 13,0 км на північ від з. ст. Голта	52,28
4	Чаусівське	Первомайський р-н, 2,0 км на північ від с. Поронівка	136
5	Воєводське	Первомайський р-н, 0,7 км на ПнСх від с. Воєводське	17,75
6	Чаусівське	Первомайський р-н, 3,0 км на ПдСх від с. Чаусове	31,1
7	Софіївське	Первомайський р-н, 5,0 км на південь від с. Софіївка	39,2
8	Капітанківське	Первомайський р-н, околиця с. Довга Пристань	32 35
9	Новоселівське	Первомайський р-н, 2,0 км на Пн с. Новоселівка, 10,0 км на Пн від з.ст. Кавуни	19,3
10	Костянтинівське	Первомайський район, 0,4 км на Пн від с. Костянтинівка	47
11	Олександрівське	Вознесенський р-н, 3,0 км на ПдЗх від зал. ст. Олександрівка, 1,5 км на ПдЗх від с. Олександрівка	24,31
12	Кінецьпільське	Первомайський р-н, 6 км на ПдЗ від м. Первомайськ, поблизу с. Кінецьпіль	12
13	Новоолександрівське	Первомайський р-н, 20,0 км на пнСх від з.ст. Первомайськ	23,86
14	Кам'янобалківське	Первомайський р-н, 1,0 км на ПдСх від с. Кам’яна балка	19,3
15	Болеславчицьке 2	Первомайський р-н, в 9,0 км на Пн від с. Станіславчик, на правому схилі М. Ташлик	38,9
16	Мигіївське	Первомайський р-н, 0,3 км на ПдСх від с. Мигія	
17	Семенівське	Первомайський р-н, 3,0 км на Пн від с. Семенівка	2,79
18	Романова балка	Первомайський р-н, 0,5 км на Пн від с. Романова балка	8,8
	Усього родовищ 18		
Камінь облицювальний			
1	Новоселівське	Первомайський р-н, 2,0 км на Пн від с. Новоселівка	9,3
2	Софіївське (Відрадненське)	Первомайський р-н, 5,0 км на Пд від с. Софіївка	18
5	Костянтинівське	Первомайський р-н, 0,4 км на північ від с. Костянтинівка	47
	Усього родовищ 3		
Пісок для бетону та будівельних розчинів			
1	Станіславчикське	Первомайський р-н, 15 км на Пн від м.Первомайськ	13,16

	Усього родовищ 1		
Пісок для силікатних блоків			
1	Кумарівське	Первомайський р-н, околиця с. Кумари, 20,0 км Пн від м. Первомайськ	16,0
2	Підгороднянське	Первомайський р-н, в 2,5 км на ПдСх від зал.ст. Підгородня	12,02
	Усього родовищ 2		
Глини для виробництва керамзиту			
1	Богопільське	Первомайський р-н, в 0,2 км від ПнСх околиці м. Первомайськ вздовж траси на Умань	30,12
Цегельно-черепична сировина			
1	Генівське	Первомайський р-н, околиця с. Генівка	3,9
2	Бандурське	Первомайський р-н, 0,5 км на ПнЗх від з.ст. Бандурка	22
3	Вербівське	Первомайський р-н, в 4,0 км Пн від с. Мігія	20,3
4	Бандурське 2	Первомайський р-н, Зх околиця с. Бандурка	13,94
5	Первомайське	Первомайський р-н, 5,0 км на ПдЗх від м. Первомайськ	53
6	Арбузинське	Первомайський р-н, ПнСх околиця смт. Арбузинка	14
7	Врадіївське	Первомайський р-н, 3,0 км на ПдЗх від смт. Врадіївка	14,2
8	Лисогірське	Первомайський р-н, 1,5 км на ПдЗх від с. Лиса Гора	6
9	Забарське	Первомайський р-н, Пд околиця с.Забари	1,01
10	Зеленоберегівське	Первомайський р-н, Пд околиця з.ст. Трикратне	11,2
11	Кривоозерське	Первомайський р-н, ПнСх околиця смт. Криве Озеро	11,76
12	Лисогірське 1	Первомайський р-н, ПдСх околиця с. Лиса Гора	22,5
13	Степківське	Первомайський р-н, 0,8 км на північний схід від с. Степківка	3,81
	Усього родовищ 13		
	Усього по Первомайському району на балансі числяться на 01.01.2022 – 38 родовищ		

Земельні ресурси

Первомайський район характеризується значним земельним потенціалом, що є основою його аграрної спеціалізації та впливає на природно-екологічний баланс території. Земельний фонд району на 01.01.2026 року становив 379,250 тис. га, з яких 322,36 тис. га (85,0 %) займають сільськогосподарські угіддя. Це свідчить про переважно аграрне використання території та високий рівень освоєння земельних ресурсів.

Сільськогосподарські землі формують основу землекористування району. Висока частка орних земель 288,23 тис.га ріллі (76,0 %) зумовлена наявністю родючих чорноземів і розвиненою аграрною інфраструктурою. Тут вирощуються пшениця, ячмінь, соняшник, ріпак, кукурудза, овочеві та баштанні культури.

Ліси і лісосмуги займають 20,860 тис.га, тобто близько 5,5 % території. Вони переважно приурочені до заплавних ділянок долин річок Південного Бугу, Синюхи, Кодими. Основне лісоутворююче значення мають дуб, акація, в’яз, гледичія, тополя. Лісові насадження виконують переважно захисно-екологічну функцію — запобігають вітровій ерозії, формують сприятливий мікроклімат, сприяють збереженню родючості ґрунтів.

Забудовані землі охоплюють близько 20,1 тис. га (5,3 %) і включають території населених пунктів, промислові зони, транспортну інфраструктуру, комунальні та рекреаційні об’єкти. Основним промисловим центром району є місто Первомайськ.

Водні об’єкти та заболочені землі становлять понад 9,86 тис. га (2,6 %). Це акваторії річок Південний Буг, Синюха, Кодима, численні ставки та озера.

Відкриті землі без рослинного покриву (піски, яри, зсуви, скелі) займають близько 1,6 % території й мають переважно природоохоронне або рекреаційне значення.

Землі населених пунктів і промислові території (міста, селища та промислові зони) займають близько 5 % земельного фонду району.

Таблиця 2.2. Земельний фонд Первомайського району станом на 2026 рік

Основні види земель та угідь	Усього, тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія	**379,25**	**100**
у тому числі:		
1. Сільськогосподарські угіддя	**322,36**	**85,0**
з них:		
- рілля	288,23	76,0
- перелоги	0,50	0,1
- багаторічні насадження	4,10	1,1
- сіножаті і пасовища	29,53	7,8
2. Ліси і інші лісовкриті площі, всього	20,86	5,5
з них вкриті лісовою рослинністю	18,20	4,8
3. Забудовані землі	20,10	5,3
4. Відкриті заболочені землі	2,28	0,6
5. Відкриті землі без рослинного покриву	3,79	1,0
6. Інші землі	0,00	0,0
Усього земель (суша)	**369,39**	**97,4**

Території, що покриті поверхневими водами	9,86	2,6

Ґрунти

Основні типи ґрунтів Первомайського району представлені чорноземами різних типів. (рис. 2.7).

Чорноземи займають практично всю територію району і є найродючішими ґрунтами району. Вміст гумусу в них коливається від 6 до 7 %, що забезпечує високу природну родючість. Типові чорноземи характеризуються доброю водо- та повітропроникністю, оптимальною структурою та низьким ризиком ерозії. Ці ґрунти найкраще підходять для вирощування зернових культур – пшениці, ячменю, кукурудзи, а також технічних культур.

Рис. 2.12. Карта ґрунтів Первомайського району за даними https://superagronom.com/karty/karta-gruntiv-ukrainy#x

Піщані та супіщані ґрунти поширені на прирічкових територіях. Вони характеризуються низьким вмістом гумусу та високою проникністю води, що робить їх менш придатними для вирощування основних культур без додаткового зрошення та удобрення.

Водні ресурси а) поверхневі води

Місце розташування та геоморфологічні особливості Первомайського району визначили його гідрологічні умови. Район, розташований у Північно-Західній частині Миколаївської області, характеризується обмеженими водними ресурсами, що суттєво впливає на економіку району, сільське господарство та водопостачання.

Водні ресурси представлені поверхневими (річки, озера) та підземними водами. Основні проблеми пов’язані з нерівномірним розподілом води, недостатньою кількістю опадів та високою посушливістю літніх місяців.

За сучасним гідрографічним районуванням України (рис. 2.13), Первомайський район повністю належить до басейну річки Південний Буг

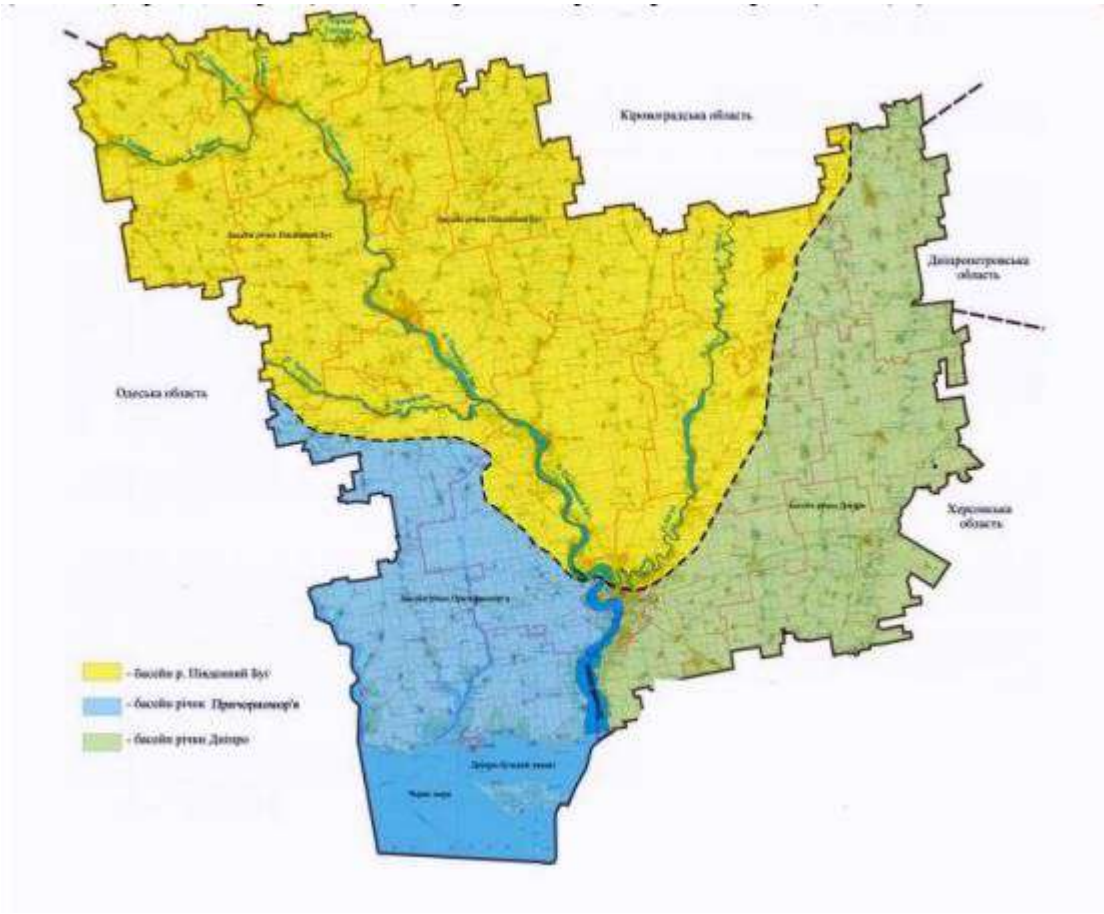

Рис. 2.13. Схема річкових басейнів на території Первомайського району

Згідно з Гідрологічним районуванням України (рис. 2.14), територія району належить до Причорноморської гідрологічної області недостатньої водності, для якої характерні: низька зволоженість; велике випаровування; річки з періодичним стоком; стік степової частини становить лише 17,5 % від річного стоку басейну.

На території району налічується 20 річок (довжиною більше 10 км) загальною довжиною понад 300 км, з яких одна велика річка Південний Буг та три середніх річки: Кодима (59,0 км), Синюха (24,0 км), Чорний Ташлик (41,0 км). Решту (понад 100 км) формують менші річки, такі як Чичиклія, Арбузинка, Бакшала, Велика Корабельна, а також протяжні водоносні балки (Корабельна, Осикова, Сирова, Кінська тощо), чия довжина в межах району перевищує 10 км.

Головною особливістю району є те, що тут протікає основна водна артерія Миколаївщини — річка Південний Буг, а також саме у Первомайську в неї впадають її найбільші притоки річки Синюха і Кодима.

Річки району рівнинні, з швидкістю течії 0,1–0,3 м/с, слаборозвинена річкова мережа (середня густина – 0,15 км/км²; середній показник по Україні – 0,25 км/км²). Гідрологічний режим характеризується весняними паводками та низьким літнім стоком, малі річки часто пересихають або промерзають взимку. Сумарний середньобагаторічний річковий стік району (з урахуванням стоку із суміжних областей) становить 3,4 км³, місцевий стік – лише 0,57 км³.

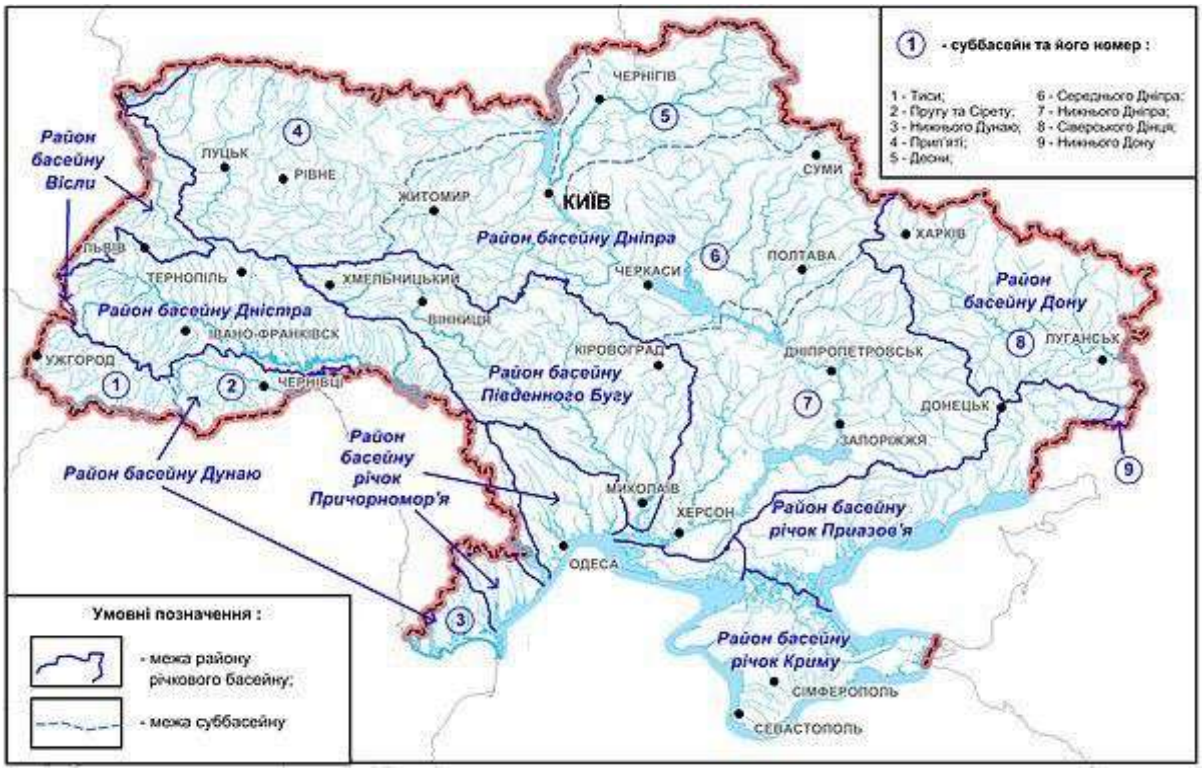

Рис. 2.13. Гідрологічне районування України

За даними Регіонального офісу водних ресурсів у Первомайському районі, станом на 01.01.2026 рокц на території району природні озера відсутні. Проте район має надзвичайно розвинену мережу штучних озер.

Станом на 01.01.2026 в району налічується 5 малих водосховищ і понад 200 ставків.

Болота на Первомайщині займають незначну площу (21,1 тис. га) та розміщені здебільшого у заплавах річок.

Річки Первомайського району рівнинні зі швидкістю течії 0,1–0,3 м/с, річкова мережа слаборозвинута (густина 0,15 км/км²). Гідрологічний режим визначається весняним паводком та низькою літньою меженню; малі річки влітку пересихають, взимку – промерзають. Південний Буг живиться переважно підземними водами четвертинних і неогенових відкладів.

Гідрохімічний стан вод задовільний: кисневий режим нормальний, жорсткість середня, сухий залишок – 414,25–1527,17 мг/дм³, забруднення переважно органічними сполуками, перевищення сухого залишку пов’язане з природною мінералізацією вод.

б) підземні води

Згідно зі Структурним гідрогеологічним районуванням України територія Первомайського району розташована в районі Причорноморського артезіанського басейну та Українського кристалічного щита (рис. 2.14.).

Рис. 2.14. Гідрогеологічне районування України

Східна частина району належить до Східноприднiпровського та Вінницько-Побузького районів; західна – до Бузько-Куяльницького району.

Артезіанські підземні води залягають використовуються для водопостачання населених пунктів, промисловості та частково сільського господарства. Вони характеризуються доброю якістю, проте у деяких громадах спостерігаються проблеми виснаження запасів. Ґрунтові води залягають неглибоко й переважно використовуються у сільській місцевості для побутових потреб та дрібних господарств; у низинах можливі підтоплення та засолення ґрунтів.

Підземні води залягають у відкладеннях різного віку та генезису – від тріщинуватої зони кристалічного фундаменту до голоценових та плейстоценових відкладів. Живлення міжпластових вод Причорноморського басейну забезпечується схилами Українського кристалічного масиву та Подільської височини, а додаткове поповнення здійснюється річками (Південний Буг, Кодима, Мертвовід, Інгул та ін.), долини яких сформовані у неогенових, палеоген-крейдових та докембрійських породах. Основний видобуток підземних вод здійснюється з пластових напірних вод Причорноморського басейну. В межах Українського кристалічного щита води тріщинуватих порід використовуються обмежено та залежні від атмосферних опадів і поверхневих вод.

Головними водоносними горизонтами району є плейстоценовий алювіальний, верхньо- і середньосарматський, палеогеновий, крейдовий та архей-протерозойський. За обсягами розвіданих запасів питної води район є найбіднішим серед всіх районів Миколаївської області. Прогнозні ресурси підземних вод основних горизонтів

затверджені Державною комісією запасів СРСР та Українською територіальною комісією запасів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Прогнозні ресурси та експлуатаційні запаси підземних вод Миколаївської області

№ пп	Назва адміністративного району	Площа, тис.км^2	Прогнозні ресурси підземних вод (ПРПВ), тис.м^3/добу				
			Усього			У тому числі експлуатаційні запаси підземних вод (ЕЗПВ)	
			Мінералізація, г/дм^3				
			до 1,5	1,5-3,0	до 3,0	до 1,5	> 1,5
1	Баштанський	7,1	66,37	49,63	116,0	-	-
2	Вознесенський	6,4	105,4	12,60	118,0	50,3	-
3	Миколаївський	5,7	136,21	27,29	163,5	35,24	8,67
4	Первомайський	5,4	41,89	2,21	44,10	8,67	-
	УСЬОГО:	24,6	349,87	91,73	441,60	94,2	8,67

Розподіл прогнозних ресурсів підземних вод Миколаївської області становить 14,22 м³/добу/км² з мінералізацією до 1,5 г/дм³ та 17,95 м³/добу/км² з мінералізацією до 3,0 г/дм³. На одну особу населення припадає відповідно 0,28 і 0,36 м³/добу, тоді як по адміністративних районах цей показник коливається від 0,04 до 1,3 та від 0,06 до 1,5 м³/добу. Лише в Миколаївському районі на одного мешканця доводиться понад 1 м³/добу прогнозних ресурсів з мінералізацією до 1,5 г/дм³.

Прісні підземні води (мінералізація до 1,0 г/дм³) поширені в зоні контакту Українського тріщинного басейну та Причорноморського артезіанського басейну, у долині річки Південний Буг.

Техногенне навантаження на геологічне середовище призвело до скорочення площ залягання прісних вод та часткової ліквідації ресурсів з мінералізацією до 1,5 г/дм³.

в) Водокористування

За питомими показниками водних ресурсів на одного мешканця Первомайський район займає одне з останніх місць серед регіонів України. Середньорічне забезпечення місцевим стоком на 1 мешканця становить 0,44 тис. м³/рік, що в 2,38 рази менше середнього показника по країні. Основними галузями споживання води є промисловість та енергетика, які використовують близько 50 % загального обсягу води. Друге та третє місця займають сільське господарство (зрошення) та комунальне господарство відповідно. Централізоване водопостачання з поверхневих джерел (річки Південний Буг, Синюха) забезпечує 1 місто району, районний центр – м. Первомайськ.

Більшість сільських та селищних населених пунктів Первомайського району забезпечуються питною водою з підземних джерел. Підземні води, які експлуатуються в районі, переважно використовуються для господарсько-побутових та питних потреб населення. Станом на 01.01.2022 року, за даними статистичної форми 7-ГР, на території району експлуатуються 1114 свердловин.

Станом на 01.01.2024 року для централізованого водопостачання населених пунктів та виробничих потреб підприємств розвідані та затверджені експлуатаційні запаси по 12 родовищах (16 ділянках) підземних вод (табл. 2.4). Загальна величина експлуатаційних запасів становить 102,882 тис. м³/добу, що складає 23,3 % від прогнозних ресурсів підземних вод.

Таблиця 2.4. Експлуатаційні запаси підземних вод Первомайського району

№	Родовище підземних вод	Ділянка РПВ	Геологічний індекс водоносного горизонту	№ протоколу, інстанція та дата затвердження	ЕЗПВ, тис. м³/добу				
					Усього	в т.ч. по категоріях			
						A	B	C_1	C_2
2	Врадіївське	Врадіївська	N_1s_2	№ 4101 УкрТКЗ 25.04.81 р.	3,8	2,7	0,8	0,3	-
3	Кривоозерське	Кривоозерська	AR-PR_1	№ 4136 УкрТКЗ 29.10.81 р.	3,9	-	2,0	1,9	-
11	Бандурське	Бандурська	PCM	№ 2860 УкрДКЗ 2013 р.	0,969		0,740	0,23	-
	Разом:				8,669	2,7	3,540	2,43	-

Прогнозні експлуатаційні запаси підземних вод основних водоносних горизонтів і комплексів з мінералізацією до 3 г/дм³ (що потребує доочищення) становлять 441,6 тис. м³/добу, у тому числі з мінералізацією до 1,5 г/дм³ – 349,87 тис. м³/добу. Експлуатаційні запаси на одного мешканця району становлять 0,09 м³/добу (для порівняння: Одещина – 0,135 м³/добу, Херсонщина – 3,1 м³/добу). Лише у Миколаївському районі на одного мешканця припадає понад 1 м³/добу прогнозних ресурсів з мінералізацією до 1,5 г/дм³. З часу оцінки прогнозних ресурсів відзначається різке зростання техногенного навантаження на геологічне середовище, що призвело до скорочення, а в окремих випадках – до повної ліквідації площ з мінералізацією до 1,5 г/дм³.

Загальний розподіл за призначенням використання підземних вод: господарськопитне водопостачання – 30 %, сільське господарство – 42 %, виробничо-технічне водопостачання – 28 %. Ресурси підземних вод є вразливими та обмеженими, тому потребують охорони та раціонального використання.

Таким чином, ресурси водовідведення в району залишаються вразливими, а проблема очищення та раціонального використання води залишається актуальною для забезпечення екологічної безпеки та сталого водокористування.

Стан атмосферного повітря

Внаслідок господарської діяльності в атмосферу надходить значна кількість забруднюючих речовин, переважно під час спалювання палива для опалення, виробництва електроенергії, роботи транспорту та промислових підприємств. Для Первомайського району проблема забруднення повітря залишається актуальною, хоча район не належить до територій із високим рівнем забруднення через відсутність великих підприємств хімічної та вугільної промисловості. Рівень техногенного навантаження нижчий, ніж у середньому по Україні.

Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря у 2023 році АТ «Оператор газорозподільної системи «Миколаївгаз» та ТОВ «Оператор газотранспортної системи України», сумарні викиди яких становили 2,19 тис. т. по області.

За видами економічної діяльності основну частку забруднень (36,2 % або 2,025 тис. т) забезпечили підприємства переробної промисловості (табл. 2.6).

За даними Головного управління статистики у Миколаївській області, у структурі забруднюючих речовин від стаціонарних джерел у 2023 році переважали викиди твердих частинок – 36,5 % (2,042 тис. т), метану – 30,3 % (1,696 тис. т) та оксиду вуглецю – 13,5 % (0,753 тис. т) (рис. 2.16).

Рис. 2.15. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т

Таблиця 2.6. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності за 2023 рік

№	Види економічної діяльності	Обсяги викидів, тис. т	Відсотків до загального підсумку, %
–	Усього по області	5,593	100,0
1	За видами економічної діяльності, у тому числі:		
1.1	Переробна промисловість	2,025	36,2
1.2	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1,354	24,2
1.3	Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність	0,640	11,4
1.4	Сільське, лісове та рибне господарство	0,880	15,8

Рис. 2.16. Хімічний склад викидів шкідливих речовин від стаціонарних джерел, %, 2023 рік

Щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення в розрахунку на 1 км² території області у 2023 році становила 227 кг забруднюючих речовин. Динаміку обсягів викидів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у цілому по області, а також у розрізі населених пунктів і за основними видами забруднюючих речовин (пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю) наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у регіоні по окремих населених пунктах, тис. т

Населений пункт / показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Всього по району	12,07	11,20	12,19	5,25	5,59
Всього по населених пунктах	3,413	3,393	3,733	1,479	1,598
у тому числі:					
м. Миколаїв	3,153	3,153	3,433	1,226	1,355
м. Вознесенськ	0,100	0,081	0,082	0,064	0,070
м. Очаків	0,053	0,051	0,055	0,055	0,042
м. Первомайськ	0,069	0,072	0,127	0,091	0,094
м. Южноукраїнськ	0,039	0,036	0,037	0,043	0,037

Згідно з даними інтерактивної карти екологічного стану України (рис. 2.17) у Первомайському районі спостерігається різний рівень забруднення атмосферного повітря залежно від території.

На карті чітко видно, що рівень забруднення повітря в Миколаївській області варіюється від допустимого до загрозливого. Особливо високі індекси забруднення спостерігаються в промислових зонах, таких як м. Миколаїв, де зосереджені підприємства металургійної, хімічної та енергетичної галузей.

У сільських районах області рівень забруднення зазвичай нижчий, однак місцями можуть спостерігатися підвищені значення індексів забрудненості, що пов'язано з діяльністю агропідприємств.

Рис. 2.17. Забрудненість атмосферного повітря по Первомайському району за даними https://geomap.land.kiev.ua/ecology-8.html*

*Індекси сумарної забрудненості розраховані за основними (пил, сірчаний газ, двоокис азоту, окис вуглецю) і специфічними забруднювачами (галогени, органічні сполуки, метали, завислі речовини).

Радіаційний стан

Радіаційний фон на території Первомайського району станом на 2023–2025 роки залишається стабільним і не перевищує природних значень, що є безпечним для здоров’я населення. Моніторинг здійснюється обласним центром з гідрометеорології на стаціонарному пункті м. Первомайськ. Пункт охоплює типові клімато-географічні умови району та дозволяють оцінювати радіаційну обстановку в масштабі району, включаючи територію Софіївської громади.

Основні показники радіаційного фону (2023–2025 рр.): по м. Первомайськ – 0,087– 0,110 мкЗв/год. Ці значення відповідають природному фоновому рівню радіації в Україні, який зазвичай коливається в межах 0,10–0,12 мкЗв/год. Вищі значення до 0,3 мкЗв/год вважаються підвищеними, але не становлять загрози для здоров’я.

Протягом 2021–2024 років рівень радіаційного фону не перевищував природного значення (< 25 мкР/год), що свідчить про відсутність небезпечного впливу на довкілля та населення. Контроль здійснюється як за допомогою онлайн-станцій радіаційного моніторингу, так і шляхом щоденних вимірювань спеціалізованими державними службами на постійних стаціонарних пунктах.

Середньорічна ефективна доза опромінення для населення становила 0,12 ± 0,02 мкЗв/год. Загальна бета-активність атмосферних осадів у 2023 році в середньому складала 12,1 ± 2,4 Бк/(м²·міс), а вміст цезію-137 – 1,2 ± 0,4 Бк/(м²·міс), що відповідає безпечним природним рівням.

Поруч із територією району в сусідньому Вознесенському районі понад 20 років функціонує Південноукраїнська атомна електростанція (ВП ПАЕС), яка належить ДП «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом». Частина територій Первомайського району входить до зони спостереження Південноукраїнської АЕС.

Атомна станція використовує ядерне паливо, яке потенційно може бути джерелом радіоактивного забруднення довкілля такими елементами, як тритій, цезій, стронцій, кобальт, хром, цинк. За результатами спостережень, радіаційна обстановка в районі ВП ПАЕС характеризується як стабільна, аварійних ситуацій і радіаційних аварій у 2025 році не реєструвалося.

Система радіаційного контролю в районі, включаючи діяльність ВП ПАЕС та інших ДІВ, забезпечує своєчасний моніторинг стану навколишнього середовища та гарантує відсутність небезпечного впливу на населення і екосистеми району.

Біорізноманіття

Біорізноманіття Первомайського району є унікальним, характеризується значною різноманітністю видів рослинного та тваринного світу, адаптованих до різних природних умов району, район розташований в північній частині степової зони України, що визначає особливості формування екосистем.

Рослинність району представлена степовими угрупованнями, лісосмугами, прибережними та водно-болотними екосистемами. Степові екосистеми характеризуються наявністю ковили, типчака, полину, чебрецю, кермеку та різноманітних злакових і ефемерних рослин, степові ділянки важливі для збереження рідкісних видів, таких як ковила Лесінга та ковила українська, занесені до Червоної книги України. Природні ліси малочисельні, проте байрачні ліси на схилах балок і долинах річок представлені дубом, кленом, ясенею та тополею. Прибережна рослинність річок і ставків включає очерет, рогозу та інші водні та прибережні види, відіграють ключову роль у стабілізації екосистем та збереженні водних ресурсів.

Фауна Первомайського району багата і різноманітна, включає види, що мешкають у степах, прибережних зонах та водно-болотних угіддях. Степові ділянки населяють бабаки, лисиці, ховрахи, тушканчики, у прибережних зонах поширені видра та норка. Район важливий для мігруючих птахів, водно-болотні угруповання слугують місцем гніздування білих лелек, сірих чапель, орла степового та різних куликів, серед хижих птахів трапляються сокіл сапсан і беркут. У степових районах поширені ящірки, полози, вужі, біля водойм зустрічаються жаби, зокрема ропуха зелена та жаба озерна. Рибний світ представлений щукою, судаком, лящем, осетровими та іншими видами у річках.

Багато видів флори та фауни району занесені до Червоної книги України, до таких належать рослини: ковила Лесінга, ковила українська, птахи: орел степовий, журавель степовий, балобан, рептилії: степова гадюка ці види потребують спеціальних заходів охорони через загрозу зникнення.

Біорізноманіття Первомайського району потребує постійного моніторингу та збереження, унікальні екосистеми та рідкісні види є важливою частиною природної спадщини України, забезпечують стабільність природних процесів у регіоні

Рослинний світ

Рослинний світ Первомайського району характеризується значною видовою різноманітністю, водночас зазнав суттєвого антропогенного впливу внаслідок сільськогосподарської діяльності, урбанізації та промислового освоєння територій.

Область розташована в межах степової зони України, тому більшість природних рослинних угруповань належить до степових формацій.

Основні типи рослинного покриву включають: степову, лучну, лісову, прибережно-водну рослинність, рослинність піщаних і солончакових ділянок, культурну рослинність.

Історично район був вкритий ковиловими степами, проте природні степи нині майже повністю розорані та замінені сільськогосподарськими угіддями, збереглися лише на схилах балок, берегах річок та у природоохоронних територіях, поширені ковила (Stipa), типчак (Festuca), вівсяниця (Festuca), пирій (Elymus), тонконіг (Poa), полин (Artemisia).

У долинах річок і заплавах переважають вологолюбні трави – очерет (Phragmites australis), рогіз (Typha), м’ята (Mentha), осоки (Carex), що формують лучні екосистеми, важливі для збереження водно-болотних угруповань та місць існування численних видів тварин.

Покрив незначний, представлений переважно штучними насадженнями – дуб (Quercus robur), сосна (Pinus sylvestris), акація (Robinia pseudoacacia), ясен (Fraxinus), клен (Acer), природні ліси збереглися у вигляді байрачних лісів на схилах річкових долин.

Біля річок, ставків зустрічаються очерет, рогіз, частуха (Alisma plantago-aquatica), куги (Schoenoplectus lacustris), що формують водно-болотні угруповання, підтримують водний баланс і слугують місцем проживання водоплавних птахів та інших тварин.

Значна частина території зайнята сільськогосподарськими угіддями з вирощуванням зернових культур (пшениця, ячмінь, кукурудза), соняшнику, овочів, що призвело до трансформації природних екосистем та зниження біорізноманіття.

Рис. 2.18. Рослинний світ Первомайського району за даними https://geomap.land.kiev.ua/vegetation.html

Ландшафти Первомайського району представлені заплавними комплексами (заплавні ліси й луки), прибережно-водними комплексами, наскельними дібровами, кам’янистими степами та іншими формами. На північному заході району проходить межа між Лісостепом та Степом, що розділяє флористичні району – Європейську та

Паннонсько-Причорноморсько-Прикаспійську, а також геоботанічні – ЄвропейськоСибірську лісостепову та Європейсько-Азійську степову.

Степова зона включає різнотравно-кострицево-ковилові угруповання. У складі різнотрав'я переважають лучно-степові види – пирій повзучий, тонконіг вузьколистий, костриця валіська, костриця лучна, покісниця розставлена, ситник Жерара, скорзонера дрібноквіткова та інші. Цілинні степи представлені типовими та петрофільними угрупованнями на оголеннях скельних порід. Справжні степи формують різнотравно-типчаково-ковилові, типчаково-ковилові та кам'янисті різновиди. Природна степова рослинність збереглася переважно на схилах ярів та балок.

У межах лісостепу природний рослинний покрив формує ковилово-лучні степи, по балках – байрачні діброви, на відшаруваннях вапняку та граніту – кам'янисті степи. Лісовий покрив району незначний, під лісами та чагарниками зайнято близько 2 % території, представлені дуб, осика, клен, чорна тополя, берест, сосна. Байрачні ліси переважають у верхів'ях річкових долин та балках, де ростуть дуби, клени татарський і гостролистий, в'яз, липа, груша, яблуня; чагарниковий ярус представлений бересклетом, крушиною, терном, глодом та шипшиною.

У прибережних зонах річок, ставків, поширені водноболотні угруповання, представлені очеретом, рогозом, частухою (Alisma plantagoaquatica), кугою (Schoenoplectus lacustris), які підтримують водний баланс та слугують середовищем існування водоплавних птахів і інших тварин.

Природна рослинність збереглася переважно на ділянках, непридатних для сільськогосподарського використання та у межах природно-заповідного фонду. У флористичних комплексах зафіксовано значну кількість рідкісних і зникаючих видів, занесених до Червоної книги України та Європейського червоного списку. В районі зростає 51 вид судинних рослин, серед яких ендеміки – волошок перлинна, первиннoперлинна, білоперлинна, мерингія бузька, смілка бузька та Ситника, вишня Клокова.

Ліси належать до I групи – захисні, виконують водоохоронні, санітарногігієнічні, оздоровчі та рекреаційні функції. Основні деревні види: сосна звичайна та кримська, ялинка європейська, акація біла, софора японська, шовковиця чорна, горіх грецький, берест, ясен, гледичія, тополя, береза, осика, абрикос.

Рис. 2.19. Лісистість Первомайського району за даними https://geomap.land.kiev.ua/forest-3.html

На території району ведення лісового господарства здійснюють 2 державних лісогосподарських підприємств, що належать до сфери управління Держлісагентства України та координуються Миколаївським обласним управлінням лісового та мисливського господарства.

Основним принципом відтворення лісів є обов'язкове лісовідновлення зрубів, переважно після розчищення горільників, та регульоване сприяння природному поновленню лісів.

Лісогосподарські підприємства здійснюють моніторинг санітарного стану лісів, проводять лісопатологічні обстеження та виконують заплановані заходи з лісозахисту. Уражені осередки шкідників піддаються винищувальним заходам. Для приваблення птахів і профілактики поширення листогризучих шкідників розвішуються штучні гнізда.

З метою запобігання лісовим пожежам влаштовуються протипожежні розриви та мінералізовані смуги. Проводиться роз'яснювальна робота та інформування населення щодо дотримання правил пожежної безпеки в лісах.

Загалом рослинний покрив Миколаївської району відображає поєднання природних та антропогенно трансформованих екосистем і потребує постійного природоохоронного контролю та відновлювальних заходів.

Тваринний світ

Тваринний світ Первомайського району є важливою складовою біорізноманіття району та відображає особливості степової зони України, проте антропогенний вплив, розорювання земель і трансформація ландшафтів призвели до значного зменшення чисельності багатьох видів тварин.

За картою Зоогеографічне районування України (https://geomap.land.kiev.ua/zoning-10.html) більша частина території району відноситься до Західної степової ділянки Понтійського округу АзовоЧорноморського району. Невелика частина на північному заході потрапляє до Дністровсько-Дніпровської підділянки Східноєвропейського листяного лісу та лісостепу Східноєвропейського округу.

Різноманіття природних умов району визначає високий видовий склад тваринного світу. На території Миколаївської району зареєстровано понад 100 тисяч видів тварин, серед яких хребетних – близько 500 видів: ссавців – близько 100, птахів – близько 300, плазунів – близько 12, земноводних – близько 10, риб – близько 100 видів. Протягом XX століття та до сьогодні спостерігаються ссавці – 65 видів, птахи – 280, земноводні – 11, плазуни – 12, риби – близько 100 видів.

Більшість видів хребетних мають природоохоронний статус міжнародного або національного рівня. До Червоної книги України занесено 130 видів: 30 ссавців, 72 птахи, 1 земноводне, 6 плазунів, 21 риба.

Основні групи тваринного світу Первомайського району включають: ссавців, птахів, плазунів і земноводних, риб, безхребетних.

У степовій зоні мешкають види, пристосовані до відкритих просторів та сухого клімату: Європейський ховрах (Spermophilus citellus), тушканчик великий (Allactaga major), лисиця звичайна (Vulpes vulpes), бабак (Marmota bobak). У прибережних зонах та заплавах річок поширені напівводні ссавці: Європейська норка (Mustela lutreola), водяний щур (Arvicola amphibius).

Район є важливим регіоном для мігруючих і водоплавних птахів. На річкових долинах гніздиться близько 150 видів, серед яких: чапля сіра (Ardea cinerea), лелека білий (Ciconia ciconia), крижень (Anas platyrhynchos), чирок свистунок (Anas crecca), лиска (Fulica atra), лебідь-шипун (Cygnus olor). Рідкісні види, що втратили місця гніздування: орел степовий (Aquila nipalensis), журавель степовий (Grus virgo), хохітва, пугач. Нові види включають огара, степового канюка, малого підорлика, попелясту кам'янку, чорну горихвістку. Типові представники степової фауни серед плазунів і земноводних – ящірка прудка (Lacerta agilis), ящірка зелена (Lacerta viridis), жовточеревий полоз (Dolichophis caspius), змія звичайна (Natrix natrix), вуж водяний (Natrix tessellata), ропуха зелена (Bufo viridis), жаба озерна (Pelophylax ridibundus).

Іхтіофауна включає прісноводні види. У прибережних зонах зустрічаються щука (Esox lucius), судак (Sander lucioperca), лящ (Abramis brama), сазан (Cyprinus carpio).

Степи і прибережні території багаті на безхребетних, що виконують важливі екологічні функції. Типові представники: степовий комарик (Asilidae), медоносна бджола (Apis mellifera), сарана (Acrididae).

Рис. 2.20. Тваринний світ Первомайського району за даними https://geomap.land.kiev.ua/animals-1.html

Розорювання степів та лісомеліорація суттєво вплинули і продовжують впливати на чисельність, поширення та видовий склад тваринного світу, що призводить до часткової втрати біорізноманіття. Зменшення площ природних біотопів через розорювання земель та урбанізацію обмежує території для проживання тварин. Незаконне полювання та вилов риби створюють додаткові загрози для окремих видів. Погіршення якості водних ресурсів унаслідок господарської діяльності негативно впливає на водну фауну, зокрема на рибні види.

Тваринний світ Первомайського району потребує постійного моніторингу та комплексних заходів охорони для збереження біорізноманіття та підтримання екологічної стійкості району.

Природно-заповідний фонд

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Первомайського району складається з територій та об'єктів, що охороняються на державному та місцевому рівнях. Він охоплює природні ландшафти, флору, фауну та геологічні об'єкти, важливі для збереження біорізноманіття району.

Станом на 01.01.2025 до складу ПЗФ району входить 161 об'єкт: 8 – загальнодержавного значення та 153 – місцевого. До складу інших об'єктів ПЗФ включено 23 території без зміни категорії. Загальна фактична площа ПЗФ становить 78 394,66 га, або 3,19 % території району, що є однією з найнижчих часток у порівнянні з іншими регіонами України.

Протягом 2024 року площу ПЗФ збільшено на 232,68 га шляхом створення чотирьох нових об'єктів. Рішенням сесії обласної ради від 27 червня 2024 року № 18 оголошено ландшафтний заказник «Чортальські обрії» (143,1 га) у межах Мостівської громади. Рішенням сесії від 19 грудня 2024 року № 9 оголошено: ландшафтний заказник «Лук'янівський» (27,2 га) у межах Привільненської громади, ботанічний заказник «Баратівка» (62,37 га) у Горохівській громаді та ботанічну пам'ятку природи «Каркас Миколи Леонтовича» (0,01 га) у місті Миколаїв. Протягом року також встановлено межі 13 об'єктів ПЗФ місцевого значення загальною площею 954,44 га.

Серед ключових об'єктів державного значення виділяються:

Національний природний парк «Бузький Гард», що охоплює ділянки річки Південний Буг та її приток. Парк зберігає унікальні каньйонні та річкові ландшафти, ендемічні та рідкісні види рослин і тварин, забезпечує охорону степових екосистем та водних ресурсів;

Охоронні зони територій та об'єктів ПЗФ, а також на прилеглих до національних і регіональних парків, заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків та парків-пам'яток садовопаркового мистецтва, у Первомайському районі не встановлені.

Отже, природно-заповідний фонд Первомайського району є ключовим інструментом збереження біорізноманіття та природної спадщини району, потребує постійного розвитку, моніторингу та захисту від негативного антропогенного та військового впливу.

Смарагдова мережа

Смарагдова мережа України (Emerald Network) є частиною європейської мережі територій особливого природоохоронного інтересу (ASCI) та розробляється з 2009 року. Мережа проектується у державах – учасниках Бернської конвенції з метою збереження біорізноманіття. В країнах ЄС діє мережа «Natura 2000», яка формулюється за аналогічними принципами з використанням юридичних та фінансових інструментів ЄС.

Національний перелік об’єктів Смарагдової мережі України затверджено у 2016 році та включає 271 об’єкт загальною площею 6,2 млн га (~10 % території держави).

На території Перврмайського району частково розташований 1 об’єкт Смарагдової мережі:

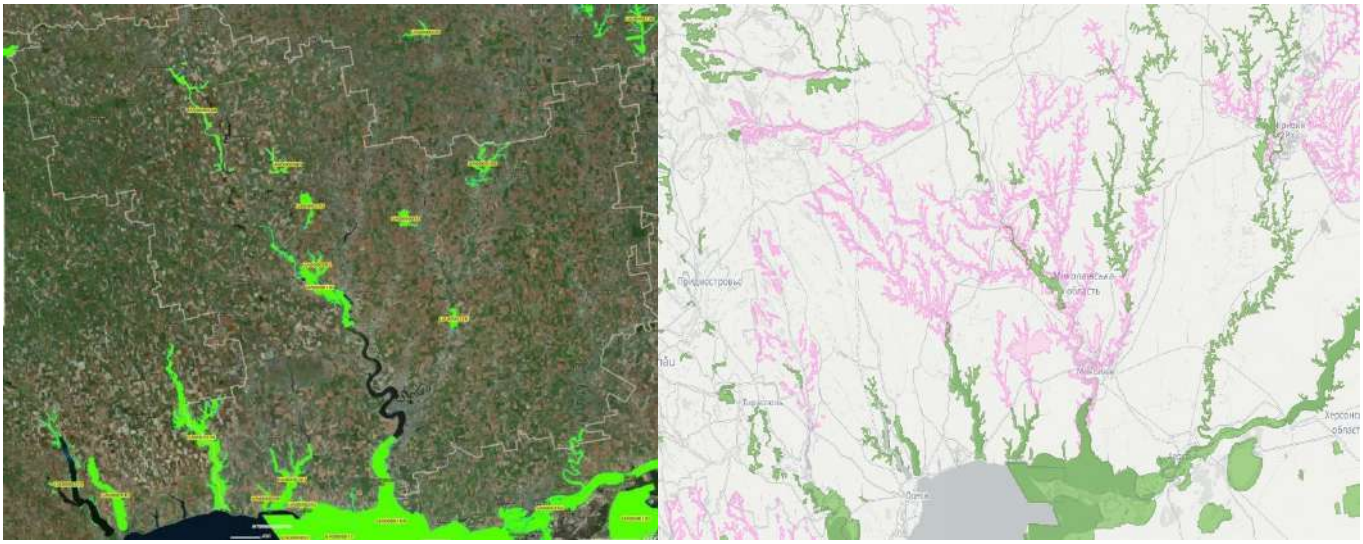

Рис. 2.21. Території Смарагдової мережі України у Первомайському районі за даними https://emerald.eea.europa.eu/

UA0000040 – НПП «Бузький Гард» (6138,13 га). Включає степові, петрофітні, лучні та чагарникові комплекси, заплавні ліси і луки, незмінну ділянку русла Південного Бугу;

Території Смарагдової мережі мають особливий природоохоронний статус, що передбачає дотримання вимог щодо охорони середовищ існування та збереження видів, включених до міжнародних списків, зокрема до Додатків Бернської конвенції, що забезпечує підтримку біорізноманіття та екологічної стабільності району.

Екологічна мережа

Екологічна мережа – це система природних та напівприродних територій, які забезпечують зв'язок між основними природоохоронними об'єктами, забезпечують підтримку біорізноманіття та стійкість екосистем.

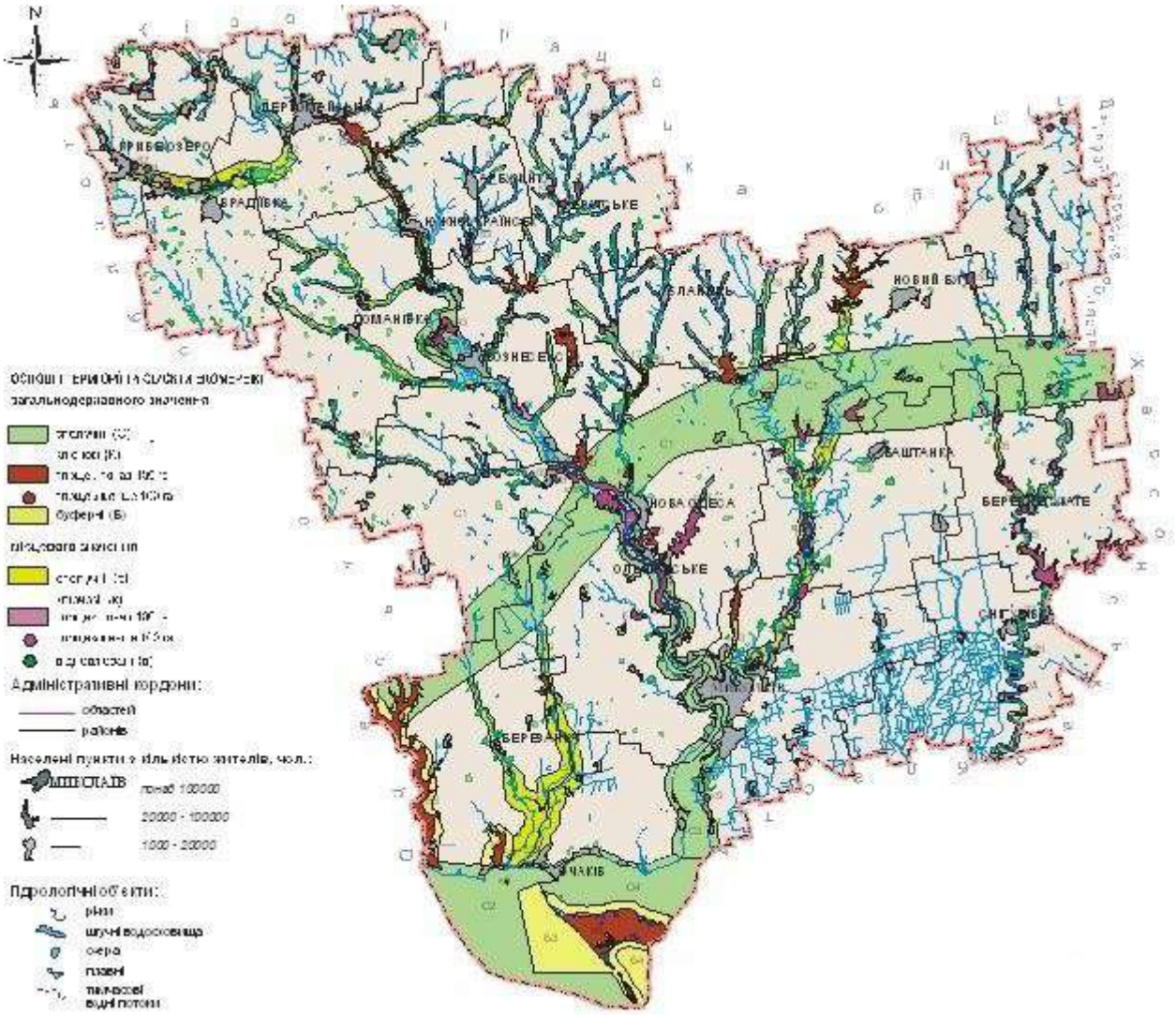

Рис. 2.22. Екологічна мережа Первомайського району

Екологічна мережа району включає такі ключові компоненти:

ключові території – природоохоронні об’єкти, зокрема національні природні парки;

екокоридори – річкові долини Південного Бугу, що забезпечують зв’язок між природоохоронними територіями та міграцію видів; буферні зони – землі навколо заповідників та національних парків, які захищають центральні екосистеми від антропогенного впливу.

Ключові території загальнодержавного значення з найбільшою концентрацією біотичного та ландшафтного різноманіття включають Бузький каньйон.

Ключові території місцевого значення представлені об’єктами ПЗФ та ділянками зі збереженими природними комплексами, що потребують заповідання або обмежень використання.

Для забезпечення екологічної збалансованості території України та запобігання деградації природного середовища необхідне збільшення площ земель екологічної мережі, що визначено Стратегією державної екологічної політики України на період до 2030 року.

Об’єкти історико-культурної спадщини

Миколаївська область характеризується значним багатством об’єктів історикокультурної спадщини, що відображають багатовікову історію району, етнокультурне розмаїття та археологічні знахідки. Ці об’єкти є невід’ємною частиною національної спадщини України, охороняються державою та відіграють важливу роль у формуванні культурної ідентичності району.

На території району зареєстровано:

3 пам’ятки архітектури та містобудування;

4 пам’ятки археології, включно з поселеннями, стоянками та курганними могильниками, а також інші місцеві історико-культурні об’єкти.

На території району розташовані також пам’ятки національного значення, перелік яких надано за даними Головного управління Держгеокадастру у Миколаївській області (табл. 2.13).

Таблиця 2.9. Перелік пам’яток національного значення, розташованих у Первомайському районі

№ з/п	Історична назва об'єкту культурної спадщини	Місце розташування об'єктів історикокультурного призначення
1	Покровська церква	місто Первомайськ
2	Дзвіниця Покровської церкви	місто Первомайськ
3	Катеринінська церква	село Катеринка Первомайського району
4	Поселення	село Семенівка
5	Городище	село Покровка
6	Поселення	Між сілами Грушівка та Мигія
7	Курганний могильник	село Кінецьпіль

Об’єкти історико-культурної спадщини Первомайського району охороняються відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини». Значна частина об’єктів включена до Реєстру національної культурної спадщини, а деякі перебувають під захистом міжнародних організацій.

Населення

Оскільки на період дії воєнного стану або стану війни в Україні, а також впродовж трьох місяців після його завершення, органами державної статистики призупинено розрахунки чисельності населення, офіційна державна статистична інформація щодо демографічних показників на 1 жовтня 2026 року відсутня.

Основні демографічні показники
у січні 2022 року

(осіб)

	Первомайський район
Чисельність наявного населення (за оцінкою) на 1 лютого 2022р.	144993
Середня чисельність наявного населення	145103

Чисельність постійного населення (за оцінкою) на 1 лютого 2022р.	146241
Середня чисельність постійного населення	146351
Загальний приріст, скорочення (–) населення	–220
Природний приріст, скорочення (–) населення	–193
Кількість живонароджених	63
Кількість померлих	256
Міграційний приріст, скорочення (–) населення	–27
Кількість прибулих	84
Кількість вибулих	111

Найбільшими за чисельністю серед громад району є Первомайська, Кривоозерська, та Врадіївська тергромади.

Загалом, демографічні показники Первомайського району свідчать про стійку тенденцію до зменшення чисельності населення, що обумовлено природним скороченням та міграційними процесами. Протягом тривалого періоду спостерігається зменшення чисельності жителів. Разом з тим, чисельність міського населення майже дорівнює кількості сільських мешканців.

Зміни чисельності населення відбуваються за рахунок природного та міграційного рухів, а також адміністративно-територіальних перетворень. Основним чинником зменшення чисельності населення є природне скорочення – перевищення числа померлих над кількістю живонароджених. Міграційний рух має неоднорідний характер: у сільській місцевості спостерігається постійний відтік населення, тоді як у міських поселеннях зафіксовано переважно внутрішню міграцію з села до міста.

Основними причинами смертності в району є хвороби системи кровообігу (майже 70 %), новоутворення (12,1–12,4 %), зовнішні причини смерті (близько 6 %).

Фактичну наявну кількість населення станом на 01.01.2026 року неможливо встановити через відсутність даних у зв’язку з масовою евакуацією населення внаслідок повномасштабної війни РФ проти України.

Тенденція втрати демографічного потенціалу спостерігається не лише в Первомайському районі, а й в Миколаївській області та в цілому по Україні, зокрема в сусідніх районах, областях та областях однієї типології. Основними причинами демографічних втрат є затяжні військові дії, погіршення економічних умов, низький рівень життя, погіршення стану здоров’я населення та міжнародна міграція.

Серед областей-сусідів, найвищий рівень природного скорочення на 1000 осіб наявного населення спостерігається в Кіровоградській області, найнижчий — в Одеській області. Миколаївська область за рівнем природного скорочення поступається лише Кіровоградській.

Таким чином, демографічна ситуація в районі характеризується стійким природним скороченням населення, урбанізаційними тенденціями та негативними наслідками військових та економічних факторів.

Стан здоров’я населення

Стан здоров’я населення Первомайського району характеризується від’ємним природним приростом, демографічним старінням та зростанням загального тягаря

хвороб. Середня тривалість життя населення становить 65 років, при цьому спостерігається значна різниця між тривалістю життя чоловіків та жінок: середня очікувана тривалість життя при народженні у чоловіків становить 71,33 років, у жінок – 75,87 років. Протягом останніх років фіксується процес міграційного скорочення населення по всіх категоріях.

Основними причинами смертності населення району є хвороби системи кровообігу (майже 70 %), новоутворення (12,1–12,4 %), зовнішні причини смерті (близько 6 %). Тенденція втрати демографічного потенціалу спостерігається не лише у Первомайському районі, а й в цілому по країні, у сусідніх районах, областях та областях однієї типології. Основними причинами втрат є затяжні військові дії, погіршення економічних умов, низький рівень життя, погіршення стану здоров'я населення та міжнародна міграція.

Неінфекційні захворювання мають значний вплив на здоров'я населення. До ключових показників належать:

рівень загальної передчасної смертності у віці 30–69 років від хвороб системи кровообігу – 539,7 на 100 000 населення (у порівнянні із загальнонаціональним показником – 447,4 на 100 000);

поширеність злоякісних новоутворень серед загального населення – 3508,1 на 100 000 населення (національний показник – 2931,4 на 100 000);

захворюваність на психічні розлади через вживання алкоголю – 52,36 на 100 000 населення (національний показник – 43,10 на 100 000);

Метою медичної політики району є забезпечення безперервної, доступної та якісної медичної допомоги, створення правових, економічних та організаційних умов надання медичних послуг, орієнтація системи охорони здоров'я на людину в умовах реформування, профілактика захворювань, зниження рівня інвалідизації та смертності населення, забезпечення заходів з лікування та профілактики соціально значущих хвороб.

На території району здійснюють діяльність 10 закладів охорони здоров'я, з яких 4 надають стаціонарну допомогу. Первинну медичну допомогу надають 6 центрів первинної медико-санітарної допомоги (ЦПМСД).

Мережа закладів охорони здоров'я району представлена на рис. 2.23 та за посиланням Google Maps.

Актуальними проблемами медичної галузі є:

недостатнє забезпечення медичними кадрами на всіх рівнях допомоги;

низька доступність та якість медичного обслуговування у сільській місцевості;

обмежена кількість паліативних ліжок;

недостатня охопленість імунізацією всіх вікових груп;

застаріла матеріально-технічна база та потреба у сучасному обладнанні; необхідність впровадження енергозберігаючих заходів та термосанації закладів.

В умовах пандемії COVID-19 та військової агресії РФ праця медичного персоналу пов'язана зі щоденним ризиком для життя та здоров'я, а населення часто утримується від відвідування закладів охорони здоров'я. Зміщення фокусу медичної допомоги на масові травми та загрозу застосування хімічної чи ядерної зброї призводить до меншої пріоритетності пацієнтів з неінфекційними захворюваннями,

що порушує неперервність лікування туберкульозу, ВІЛ/СНІДу, діабету та інших хронічних хвороб.

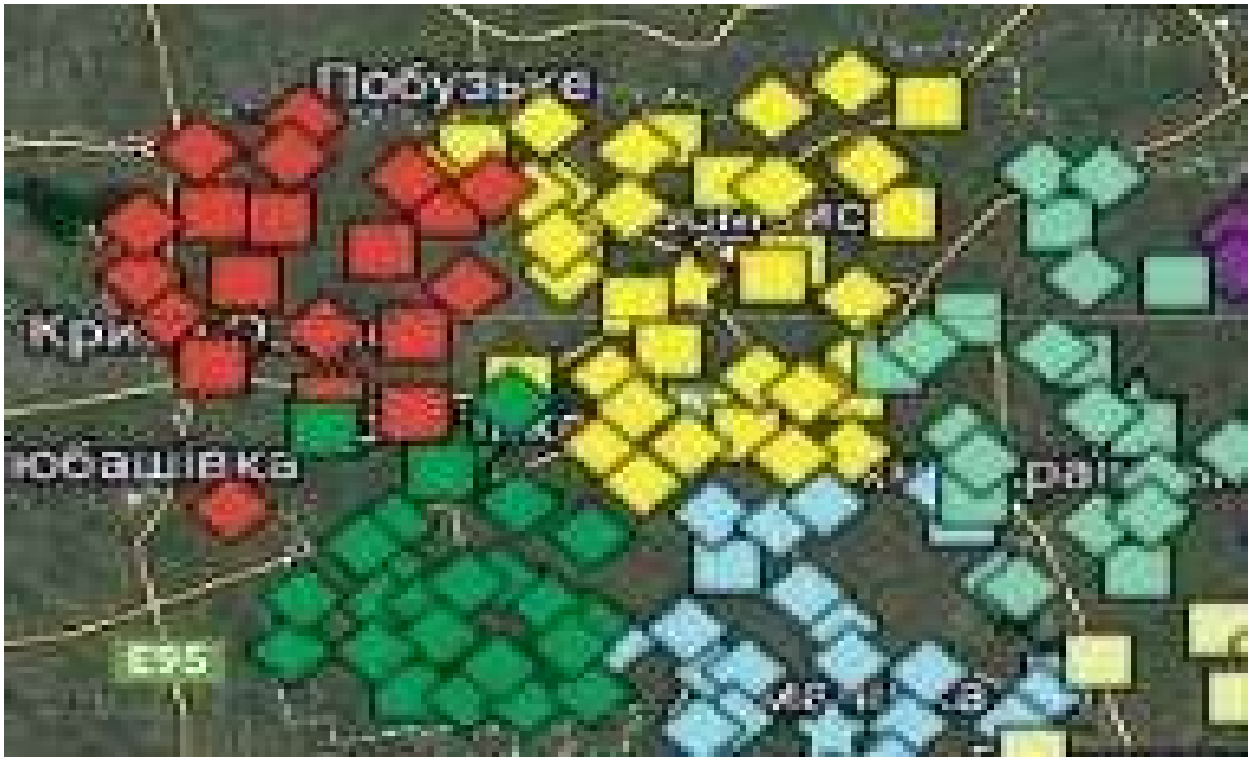

Рис. 2.23. Мережа закладів охорони здоров'я Миколаївської району за посиланням https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1GkRgpKeTZXAlSV5Tz7TYBKI6fa4&ll=46.03824475440705%2C31.776185165591436&z=8

Стан здоров'я населення міста Первомайськ відображає ті ж тенденції: від'ємний природний приріст, демографічне старіння та зростання загального тягаря хвороб.

Матеріальні активи

Матеріальні активи Первомайського району охоплюють широкий спектр ресурсів, які є важливими для економічного, соціального та культурного розвитку району. Це включає промислові, транспортні, сільськогосподарські та інші інфраструктурні об'єкти, які забезпечують життєдіяльність району.

Первомайський район є вагомим промисловим і сільськогосподарським регіоном Миколаївської області. Окрім того, в районі активно розвиваються відновлювані джерела енергії, зокрема сонячні електростанції. Переробка сільськогосподарської продукції охоплює виробництво молочних та м'ясних продуктів, хлібобулочних виробів, олії та іншої аграрної продукції.

Первомайський район має значні площі сільськогосподарських земель, які використовуються для вирощування зернових культур, соняшнику, овочів і фруктів. Загальна площа сільськогосподарських земель становить понад 300 тис. га, з них рілля – 290 тис. га. В районі діють численні аграрні підприємства, які володіють сучасною сільськогосподарською технікою та обладнанням для обробки землі, збору врожаю та переробки продукції.

Первомайський район має добре розвинену транспортну інфраструктуру, що забезпечує ефективну логістику та зв'язок з іншими районами області, обласним центром. Розвинена мережа доріг забезпечує транспортну доступність і логістику в межах району та на міжнародному рівні.

У містах і селах Первомайського району функціонує великий житловий фонд, що складається з багатоповерхових і приватних будинків, які є основою житлової інфраструктури району. Інженерні мережі водопостачання, водовідведення, електропостачання та інші комунальні послуги забезпечують основні потреби мешканців району. Комунальні підприємства займаються благоустроєм населених пунктів, зокрема обслуговуванням доріг, зелених зон, управлінням відходами та житловим фондом, водопостачанням й водовідведенням.

В районі функціонують вищі навчальні заклади та медичні установи, які є важливими центрами підготовки кадрів для різних галузей економіки. Медичні заклади включають: лікарні, поліклініки, спеціалізовані медичні установи, що забезпечують охорону здоров'я населення.

Первомайський район багатий на історичні пам'ятки, музеї, археологічні комплекси, що є частиною культурної спадщини.

Матеріальні активи Первомайського району відіграють ключову роль у розвитку економіки, покращенні соціального рівня життя населення та сприяють збереженню культурної і природної спадщини. Ефективне використання та управління цими активами є необхідним для забезпечення сталого розвитку району, покращення інфраструктури та створення нових робочих місць.

Військові дії

24.02.2022 року, через повномасштабне вторгнення РФ в Україну, Указом Президента України через введено воєнний стан, який продовжено і дотепер. Військові дії спричинили руйнівний вплив на життя людей та масове порушення ланцюгів економічної діяльності, руйнування інфраструктури, що насамперед призводить до значних економічних втрат як в Україні, так і в регіоні Європи, Центральної Азії та решти світу.

Продовження бойових дій на території України, регулярні обстріли тилових регіонів та невизначеність щодо темпів відновлення пошкодженої інфраструктури ускладнюють розроблення реалістичних прогнозів економічного та соціального розвитку Первомайського району, а також формування середньо- та довгострокових бюджетних показників.

Високий ступінь невизначеності характеризує поточний стан як у часовому вимірі (інтенсивність і тривалість військових дій), так і у просторі (масштаб руйнувань, стан інфраструктури), а також з огляду на зовнішньоекономічні чинники (волатильність цін на світових ринках товарів, уповільнення економічного зростання ключових торговельних партнерів, руйнування логістичних ланцюгів). Усе це зумовлює значну розбіжність сценарних оцінок та високий рівень ризиків прогнозування.

Подальший розвиток Первомайського району значною мірою залежить від динаміки подій на фронті, від можливого поновлення бойових дій на звільнених

територіях, а також від ефективності та послідовності реформ, впровадження яких є необхідною умовою набуття Україною членства в ЄС. Важливими чинниками впливу залишаються: рівень взаємодії влади з бізнесом і громадськістю; якість та доступність державних послуг; потенційний тиск на підприємницьку діяльність у будь-якому її форматі.

За таких умов будь-які довгострокові прогнози мають обмежену точність.

Таким чином, стратегічне планування Первомайського району на 2027 рік базується на сценарному підході, який дозволяє враховувати високий рівень невизначеності та гнучко коригувати заходи залежно від динаміки воєнної, економічної та соціальної ситуації.

Прогнозні зміни поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, якщо документ державного планування не буде затверджено

Програма економічного і соціального розвитку району на 2027 рік є ключовим документом стратегічного планування, що визначає пріоритети розвитку промисловості, сільського господарства, інфраструктури, охорони навколишнього середовища та здоров'я населення. Її затвердження забезпечує координацію діяльності органів державної влади, підприємств та громадських організацій у напрямку сталого розвитку району. Незважаючи на те, що районна Програма носить декларативний характер, не передбачає здійснення заходів та безпосереднє їх фінансування з районного бюджету і має організаційний, координаційний, соціальний, ремонтний або природоохоронний характер у разі відсутності цього документу прогнозні зміни стану довкілля та здоров'я населення можуть мати значно більший негативний характер, оскільки буде порушено системний підхід до управління природними та соціальними ресурсами.

Відсутність системного контролю та координації може спричинити недостатній контроль за промисловими викидами, транспортними забрудненнями та спалюванням відходів. Це може призвести до підвищення концентрацій шкідливих забруднюючих речовин (сірчистий ангідрид, оксиди азоту, леткі органічні сполуки, пилові частки) у повітрі. За науковими оцінками, тривале перевищення допустимих концентрацій забруднювачів повітря підвищує ризик розвитку респіраторних та кардіоваскулярних захворювань, алергічних реакцій та зниження імунного захисту населення. Особливо уразливими залишаються діти, люди похилого віку та особи з хронічними хворобами.

Незатвердження Програми економічного та соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік створює комплексні ризики погіршення стану довкілля та здоров'я населення. Відсутність стратегічного планування та системних заходів з охорони природних ресурсів, модернізації промисловості, розвитку інфраструктури та соціальної сфери призведе до накопичення екологічних проблем, підвищення рівня захворюваності, зниження якості життя та загального соціальноекономічного благополуччя району. Сталий розвиток району без затвердженої програми стає у значній мірі неможливим.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА СТАНУ ЙОГО ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИТОРІЯХ, ЯКІ ЙМОВІРНО ЗАЗНАЮТЬ ВПЛИВУ (ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМИ ДАНИМИ, СТАТИСТИЧНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ТА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Території, які ймовірно зазнають впливу під час реалізації заходів Програми економічного і соціального розвитку на 2027 рік, охоплюють територію Первомайського району.

Характеристика поточного стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я базується на адміністративних даних, офіційній статистичній інформації та результатах наукових і технічних досліджень.

Характеристика фізико-географічного районування, рельєфу, ландшафтів, кліматичних умов, змін клімату, геологічного середовища, мінеральних ресурсів (корисні копалини), земельних ресурсів та ґрунтів, водних ресурсів (поверхневих та підземних вод), водокористування, інженерно-будівельних особливостей, стан атмосферного повітря, біорізноманіття, рослинного та тваринного світу, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, Смарагдової мережі та екологічної мережі, об'єктів історико-культурної спадщини, населення та стану його здоров'я та матеріальних активів території Первомайського району наведена у розділі 2 цього Звіту.

Адаптація до змін клімату

Глобальна зміна клімату є однією з найактуальніших екологічних проблем сучасності, яка безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток та стан навколишнього середовища. Основними проявами зміни клімату є збільшення частоти та інтенсивності екстремальних погодних явищ, таких як повені, паводки, посухи, сильні вітри, град та інтенсивні опади, що призводить до значних економічних втрат та деградації природних екосистем.

Головним чинником поточної кліматичної кризи є зростання концентрації парникових газів в атмосфері, що спричиняє підвищення середньорічної температури планети. Значну частку цих викидів формують міські агломерації, які споживають основну частину енергії та ресурсів. Людська діяльність, зокрема спалювання викопного палива (вугілля, нафти, газу), промислові технологічні процеси, а також зменшення лісових площ, суттєво прискорюють темпи глобального потепління.

В Україні з 1990 року спостерігається тенденція до зменшення викидів парникових газів, що є наслідком модернізації промислових підприємств та впровадження енергоефективних технологій. З метою системного обліку парникових газів з 2003 року на території району проводяться інвентаризації викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел з урахуванням викидів парникових газів від обладнання на паливі. Динаміка фактичних викидів парникових газів від підприємств, що звітували за формою 2-ТП (повітря), представлена у таблиці 3.1.

За обсягами викидів забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у 2021 році Миколаївська область займала 13-е місце серед регіонів України.

Таблиця 3.1. Фактичні обсяги викидів парникових газів

Парникові гази CO_2	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018
Всього, тис. т:	*	*	*	*	*	*	*
у т. ч. від стаціонарних джерел	2028,0	2028,0	2028,0	2028,0	2028,0	2028,0	2028,0

* загальна кількість викидів вуглецю діоксиду від стаціонарних та пересувних джерел не надано, оскільки відсутні дані по викидам від пересувних джерел забруднення, оскільки розрахунок цих показників згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 175-р не здійснювався.

У 2023 році обсяг викидів від стаціонарних джерел у атмосферу склав близько 0,5 млн т діоксиду вуглецю – основного парникового газу, що впливає на зміну клімату. У порівнянні з 2022 роком викиди діоксиду вуглецю зросли на 24 тис. т, що становить збільшення на 4,8 %. Така динаміка вказує на тенденцію до поступового збільшення внеску промислових джерел у парниковий ефект, що підкреслює необхідність реалізації адаптаційних і пом'якшуючих заходів для зменшення впливу на кліматичні зміни. До таких заходів належать підвищення енергоефективності промислового обладнання, впровадження технологій очищення та зменшення викидів, розвиток відновлюваних джерел енергії, а також комплексна оцінка ризиків кліматичних змін та інтеграція цих даних у планування виробничої діяльності. Відповідно до Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату (РКЗК ООН), адаптація до зміни клімату визначається як пристосування природних або людських систем у відповідь на фактичні чи очікувані кліматичні подразники або їхні наслідки, що знижує або запобігає шкоді, або використовує пов'язані з кліматом вигідні можливості.

Згідно з Глосарієм 6-го Звіту оцінювання Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (IPCC), розрізняють адаптацію в людських і природних системах. У людських системах адаптація полягає у процесі пристосування до поточного чи очікуваного клімату та його впливів з метою мінімізації шкоди або використання вигідних можливостей. У природних системах пристосування до клімату відбувається природно, проте втручання людини може сприяти ефективнішій адаптації до очікуваних змін. Види адаптації включають:

поступову адаптацію – підтримка сутності та цілісності системи шляхом розширення існуючих дій, що зменшують втрати або збільшують переваги від природних коливань кліматичних явищ; трансформаційну адаптацію – зміна фундаментальних атрибутів соціальноекологічної системи у відповідь на очікувані зміни клімату; автономну (спонтанну) адаптацію – відповідь на поточні кліматичні умови без планування чи цілеспрямованої політики; еволюційну адаптацію – процес підвищення здатності виду або популяції виживати в змінному середовищі через відбір спадкових ознак; екосистемну адаптацію – управління екосистемами для підвищення їх стійкості та зменшення вразливості людей; адаптацію на рівні громад – локальні заходи, що підвищують спроможність громад реагувати на зміни клімату, враховують місцевий контекст, культуру, знання та ресурси.

У рамках реалізації проєкту «Посилення спроможності регіональних та місцевих органів влади для впровадження та застосування законодавства ЄС у сферах

захисту навколишнього середовища, протидії кліматичним змінам та розвитку інфраструктурних проєктів» (EuropeAid/140209/DH/SER/UA) розроблено проєкт документа державного планування – Стратегія адаптації до зміни клімату для Миколаївської області (Climate Adaptation Strategy of Mykolaivska Oblast).

Таблиця 3.2. Основні характеристики Стратегії адаптації до зміни клімату Миколаївської області

Бенефіціар	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України вул. Митрополита Василя Липківського, 35, Київ, 03035
Виконавчий орган	Миколаївська обласна державна адміністрація вул. Адміральська, 22, Миколаїв, 54001
Оцінювані сценарії	РШК 4.5 (сценарій помірних концентрацій) РШК 8.5 (сценарій найбільших концентрацій)
Проаналізовані періоди часу	Короткостроковий період: 2021-2040 роки Середньостроковий період: 2041-2060 роки Довгостроковий період: 2081-2100 роки Базові періоди: 1981-2010, 1991-2010
Просторова роздільна здатність	12,5 км x 12,5 км (~ 0.1 градуса)
Оцінювані сектори	1. Сільське господарство a. Рослинництво b. Тваринництво 2. Лісове господарство 3. Біорізноманіття та екосистеми a. Наземні екосистеми b. Прісноводні екосистеми 4. Водні ресурси 5. Рибальство та аквакультура 6. Туризм a. Пляжний туризм b. Рекреація та подорожі 7. Управління ризиками стихійних лих 8. Критична інфраструктура a. Наземний і водний транспорт b. Інфраструктура енергетики 9. Здоров'я 10. Будівлі 11. Культурна спадщина (корінні традиції та пам’ятки архітектури) 12. Прибережні території

Поточний документ «Стратегія адаптації до зміни клімату Миколаївської області» підготовлений на основі методології APENA3 для розробки стратегій адаптації та планів їх впровадження, а також із урахуванням найкращих міжнародних і європейських практик стратегічного планування адаптації до зміни клімату.

Метою Стратегії є визначення та пріоритетизація заходів для підтримки адаптації ключових секторів економіки та окремих територій Миколаївської області

до змін клімату. У рамках проєкту APENA3 (Завдання 3.1) проведено аналіз змін основних кліматичних показників на основі прогнозів міжнародно визнаних регіональних кліматичних моделей (РКМ) з просторовою роздільною здатністю 12,5 км × 12,5 км.

Аналіз охоплював три часові горизонти: короткостроковий (2011–2030 рр.), середньостроковий (2031–2050 рр.) та довгостроковий (2081–2100 рр.), за двома сценаріями репрезентативних шляхів концентрацій парникових газів (РШК 4.5 та РШК 8.5), які відповідають результуючому радіаційному перегріву на кінець століття 4,5 і 8,5 Вт/м², згідно з 5-м та 6-м Звітами МГЕЗК (2014, 2021). Зміни кліматичних показників оцінювалися переважно відносно базового періоду 1991–2010 рр. Орім того, проведено оцінювання потенційних змін показників екстремальності, пов'язаних із небезпечними та стихійними гідрометеорологічними явищами (повені, паводки, спека, посухи, заморозки, буревії) в районі.

На основі очікуваних змін клімату виконано аналіз вразливості 12 ключових секторів (17 секторів із підсекторами) природного та антропогенного середовища, розглядаючи два сценарії у трьох часових періодах. Далі проведено оцінювання впливу, під час якого визначено вразливість та ризики секторів із врахуванням їх чутливості та ймовірності зміни максимального кліматичного впливу.

Результати аналізу дозволили виділити найбільш уразливі сектори та географічні райони, на основі яких сформульовано заходи та дії для запобігання або зменшення негативного впливу зміни клімату, з урахуванням галузевих та просторових пріоритетів.

Стратегія адаптації дозволяє підвищити адаптаційну спроможність району, зменшити вразливість соціально-економічних систем і екосистем, а також забезпечити інтеграцію адаптаційних заходів у планування розвитку району. Таким чином, реалізація Стратегії адаптації до зміни клімату є необхідною умовою забезпечення стійкого розвитку Миколаївської області та підвищення здатності місцевих громад і секторів економіки протистояти наслідкам кліматичних змін.

Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

У Первомайському районі функціонує 3 пости радіаційного моніторингу: по одному у м. Первомайськ, селищах Врадіївка та Арбузинка.

На території сусіднього Вознесенського району понад 20 років діє Південноукраїнська атомна електростанція (ПУ АЕС). Частина населених пунктів Первомайського району входить до 30 кілометрової зони спостереження атомної станції. Керівництвом ВП «ПУ АЕС» приділяється значна увага впровадженню сучасних технологій, що забезпечують високий рівень безпеки для персоналу, населення та довкілля. Атомна станція використовує ядерне паливо, яке потенційно може бути джерелом забруднення радіоактивними речовинами, такими як тритій, цезій, стронцій, кобальт, хром та цинк.

За результатами радіаційного нагляду у 2025 році середні значення гама-фону відповідали природним фоновим рівням, виміряним до введення ПУ АЕС в експлуатацію. Радіаційний фон протягом року не перевищував природного рівня (≤

25 мкР/год), що свідчить про відсутність перевищення допустимих рівнів радіаційного забруднення атмосферного повітря на території району.

За даними https://www.saveecobot.com/radiation/mykolaivska-oblast (рис. 3.1) радіаційний фон в Первомайському районі станом на 01.11.2026 року знаходиться у своїх звичних межах і становить 0,14-0,15 мкЗв/год (найменший та найбільший показники за останні 24 години). Заміри здійснюються різними способами, від онлайн станцій моніторингу до щоденних ручних замірів відповідними державними установами на стаціонарних постах спостереження.

Найвища величина потужності експозиційної дози (радіаційний фон) за останню добу зафіксовано о 12:45 на посту спостереження за адресою вулиця Шевченка, 217 у селищі міського типу Арбузинка і вона становить 0.146 мкЗв/год, що нижче контрольного рівня.

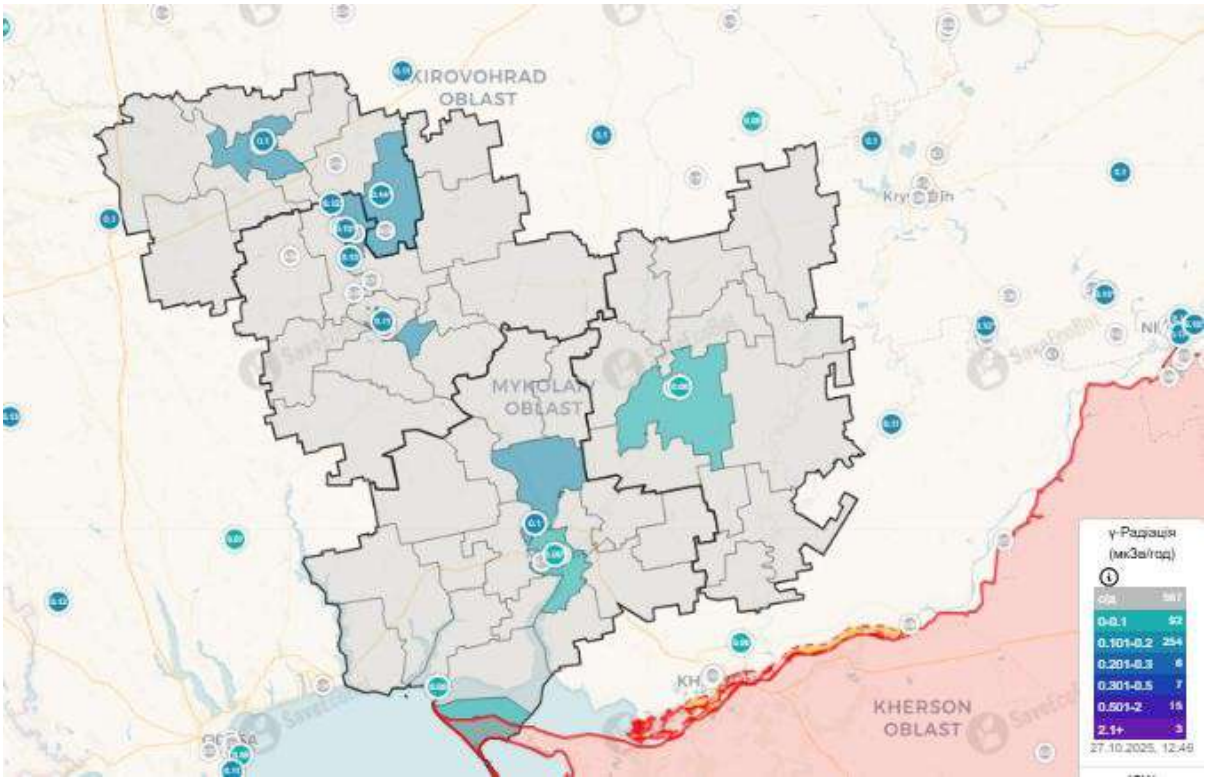

Рис. 3.1. Радіаційний фон за пунктами спостережень Saveecobot

Рис. 3.2. Радіаційний ризик по Первомайському району за даними https://geomap.land.kiev.ua/ecology-3.html

За результатами моніторингу стану навколишнього середовища у 2021 році перевищень встановлених державних гігієнічних нормативів (ДГН 6.6.1-6.5.001-98 «Норми радіаційної безпеки» та ГН 6.6.1.1-130-2006 «Допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs та ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді») не зареєстровано.

Стан забруднення атмосферного повітря

За даними https://www.saveecobot.com/ у Первомайському районі на цей час встановлено 25 станції моніторингу стану атмосферного повітря, з них 7 працює та зображені кольоровими колами на мапі (рис. 3.3).

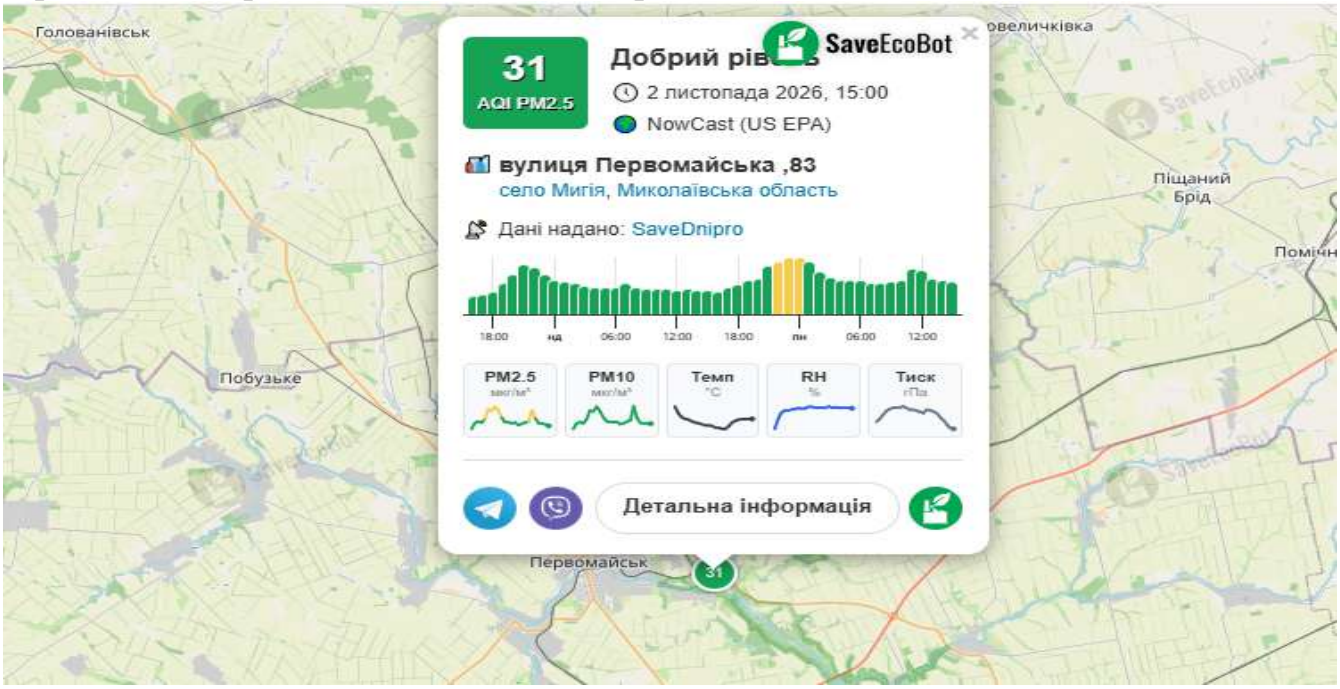

Рис. 3.3. Мапа якості атмосферного повітря по Первомайському району за даними https://www.saveecobot.com/maps#7/47.699/30.223/aqi

Станції моніторингу встановлено мешканцями району, незалежними проєктами, організаціями та органами місцевого самоврядування.

За наведеною на сайті https://www.saveecobot.com/ інформацією рівень атмосферного повітря у Первомайському районі характеризувався як добрий з мінімальним впливом на здоров'я мешканців. Індекс якості атмосферного повітря, розрахований за формулою NowCast (US EPA) для головного забруднювача повітря – дрібнодисперсного пилу фракції PM2.5.

За відомостями Головного управління статистики у Миколаївській області, актуальної інформації щодо викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел за 2022–2025 роки наразі немає. Це пов'язано з відтермінуванням подання звітності суб'єктами господарювання у зв'язку з воєнним станом. Очікується, що дані будуть оприлюднені протягом трьох місяців після його припинення або скасування. У зв'язку з цим для оцінки стану атмосферного повітря використані останні доступні статистичні дані за 2021 рік згідно зі статистичним бюлетенем «Викиди

забруднюючих речовин і парникових газів у атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів у 2021 році» (табл. 3.3, табл. 3.4, табл. 3.5, табл. 3.6).

Таблиця 3.3. Склад викидів забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря

	Обсяги викидів			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
	т	у % до 2020	у % до підсумку		
Усього:	12186,288	108,8	100,0	495,680	11,077
Метали та їх сполуки	265,569	99,2	2,2	10,802	0,241
Речовини у вигляді суспендованих твердих частинок	3878,938	144,7	31,8	157,777	3,526
Сполуки азоту	2654,843	98,7	21,8	107,986	2,413
Діоксид та інші сполуки сірки	664,226	105,5	5,5	27,018	0,604
Оксид вуглецю	1735,412	107,3	14,2	70,588	1,577
Озон	0,014	200,0	0,0	0,001	0,000
Органічні аміни	8,472	105,8	0,1	0,345	0,008
Неметанові леткі органічні сполуки (НМЛОС)	412,623	91,6	3,4	16,784	0,375
Метан	2562,510	89,7	21,0	104,231	2,329
Стійкі органічні забруднювачі (СОЗ)	0,021	–	0,0	0,001	0,000
Хлор та сполуки хлору (у перерахунку на хлор)	2,653	107,8	0,0	0,108	0,002
Фтор та його сполуки (у перерахунку на фтор)	0,978	83,0	0,0	0,040	0,001
Фреони	0,029	2900,0	0,0	0,001	0,000
Крім того, діоксид вуглецю	2129663,472	101,7	x	86624,506	1935,869

Таблиця 3.4. Обсяги викидів забруднюючих речовин і парникових газів (крім діоксиду вуглецю) в атмосферне повітря по районах

Адміністративнотериторіальна одиниця	Обсяги викидів			Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
	т	у % до 2020	у % до підсумку	
Область	**12186,288**	**108,8**	**100,0**	**11,077**
Райони:				
Баштанський	1019,000	99,7	8,4	7,521
Вознесенський	834,353	75,4	6,8	4,716
Миколаївський	8990,258	115,1	73,8	14,021
Первомайський	1342,677	106,5	11,0	9,166

Таблиця 3.5. Обсяги викидів діоксиду вуглецю в атмосферне повітря

Адміністративнотериторіальна одиниця	Обсяги викидів			Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
	т	у % до 2020	у % до підсумку	
Область	2129663,472	101,7	100,0	1935,869
райони				
Баштанський	22590,570	167,9	1,1	166,736
Вознесенський	12841,866	29,3	0,6	72,578
Миколаївський	2022099,386	102,6	94,9	3153,632
Первомайський	72131,650	111,6	3,4	492,417

Таблиця 3.6. Обсяги викидів забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря за видами економічної діяльності (секція за КВЕД)

Усі види економічної діяльності	Обсяги викидів		Крім того, обсяги викидів діоксиду вуглецю	
	т	у % до 2020	т	у % до 2020
Всього	12186,288	108,8	2129663,472	101,7
Сільське, лісове та рибне господарство	808,232	110,5	16356,862	128,1
Добувна промисловість і розроблення кар’єрів	168,593	122,5	38,574	98,4
Переробна промисловість	6209,526	119,0	1857972,114	101,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2451,236	92,9	211238,215	106,3
Водопостачання; каналізація, управління відходами	99,209	102,5	578,315	119,7
Будівництво	5,260	50,1	852,683	69,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	507,092	169,7	6747,771	437,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1105,134	127,3	12435,010	154,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	2,661	37,4	71,435	24,7
Інформація та телекомунікації	–	–	–	–
Фінансова та страхова діяльність	0,760	79,2	141,690	102,4
Операції з нерухомим майном	87,438	671,1	964,838	119,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	6,339	15,1	131,642	14,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	27,308	39,5	551,394	131,9

Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	286,527	50,2	8941,834	50,6
Освіта	165,047	93,5	6493,076	101,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	251,376	79,9	5748,446	83,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	4,550	64,3	399,573	102,9
Надання інших видів послуг	–	–	–	–

Загальні обсяги викидів забруднюючих речовин у 2021 році становили близько 12 186 т, що на 8,8 % більше порівняно з 2020 роком. Основну частку викидів складають речовини у вигляді суспендованих твердих частинок, сполуки азоту та оксид вуглецю, а також метали та їх сполуки. Загальний обсяг викидів діоксиду вуглецю, основного парникового газу, становив понад 2,1 млн тонн, що на 1,7 % перевищує показник 2020 року.

Просторова диференціація викидів свідчить про значну концентрацію забруднення у Миколаївському районі, де зосереджено 73,8 % всіх забруднюючих речовин та майже 95 % діоксиду вуглецю від загальнообласних обсягів. Інші райони, такі як Баштанський, Вознесенський та Первомайський, мають значно менші обсяги викидів, проте у співвідношенні на одну особу різниця стає меншою.

За видами економічної діяльності найбільший внесок у викиди забруднюючих речовин та парникових газів забезпечує переробна промисловість, а також постачання електроенергії, газу та пари. Сільське, лісове та рибне господарство, транспорт, оптова та роздрібна торгівля також відіграють помітну роль, зокрема у зростанні викидів діоксиду вуглецю. Динаміка зміни викидів у порівнянні з 2020 роком свідчить про зростання інтенсивності промислового та економічного навантаження на атмосферне повітря.

Таким чином, на основі доступних даних можна констатувати, що Миколаївська область у 2021 році демонструвала тенденцію до збільшення викидів забруднюючих речовин та парникових газів, зокрема у переробній промисловості та енергетиці, що зосереджено в основному у Миколаївському районі. Відсутність актуальної інформації за 2022–2024 роки обмежує оцінку сучасного стану, проте наявні дані дозволяють визначити пріоритетні сектори та території для контролю викидів та планування заходів щодо скорочення забруднення атмосферного повітря та зменшення впливу на зміну клімату.

Родючість ґрунтів

Ґрунт є незамінним природним ресурсом, здатним покращувати свою якість при раціональному використанні. Неправильне ведення землеробства, порушення сівозмін та монокультурне господарювання призвели до зниження родючості та деградації ґрунтового покриву.

Державний контроль здійснюється через агрохімічну паспортизацію земель, яку веде Миколаївський обласний центр охорони родючості ґрунтів. За результатами IX туру паспортизації встановлено, що основні ґрунти району – лесові: чорноземи звичайні на півночі та чорноземи південні і темно-каштанові в південній частині.

Протягом останніх років спостерігається зменшення площ ґрунтів із високим та дуже високим вмістом гумусу (IX тур – 13,5 %; V тур – понад 35 %), середньозважений вміст гумусу становить 3,01 %. Переважають ґрунти з підвищеним і середнім вмістом гумусу, що свідчить про збереження потенціалу родючості, але одночасно – про тривалі процеси дегуміфікації, які потребують раціонального використання та відновлювальних заходів (табл. 3.7.).

Фосфор є ключовим елементом живлення рослин, що забезпечує їх ріст і розвиток. У Первомайському районі переважають ґрунти зі середнім вмістом рухомих фосфатів (51–100 мг/кг) – 55,3 % обстеженої площі. Підвищений вміст (101–150 мг/кг) становить 23,1 %, низький та дуже низький – 9,4 %, а найзбагаченіші фосфором ґрунти (>150 мг/кг) – 4,7 %. Порівняно з попереднім обстеженням, площа ґрунтів з дуже низьким вмістом фосфору зросла на 2,7 тис. га. Дані свідчать про необхідність підтримки оптимального рівня фосфору для збереження родючості ґрунтів.

Ґрунти Миколаївської області загалом забезпечені калієм, і калійний режим більш сприятливий, ніж фосфорний. Проте низьке застосування калійних добрив та розширення посівів культур із високим виносом калію призводять до поступового зниження калійного фонду. За IX туром паспортизації, 74,1 % ґрунтів мають високий та дуже високий вміст обмінного калію, тоді як у I та V турах цей показник становив майже 95 % та 86 % відповідно.

Таблиця 3.7. Динаміка вмісту основних показників родючості ґрунтів за турами обстежень

Роки обстеження	Тур обстеження	Площа, тис. га	Вміст гумусу, %	Середньозважений уміст мг на 1 кг ґрунту	
				рухомого фосфору	обмінного калію
1965-1968	I	1674,3	—	72	179
1986-1990	V	1639,4	3,71	95	167
1990-1993	VI	1436,2	3,41	95	163
1994-1999	VII	1415,4	3,26	91	152
1998-2003	VIII	1040,1	3,22	97	157
2003-2008	IX	1634,7	3,01	97	167

Таблиця 3.8. Характеристика ґрунтів області за вмістом гумусу

Площа ґрунтів, %						Середньозважений показник, %
дуже низький < 1,1	низький 1,1–2,0	середній 2,1–3,0	підвищений 3,1–4,0	високий 4,1–5,0	дуже високий > 5,0	
1,4	25,8	22,2	38,4	12,2	0,0	2,9

Таблиця 3.9. Характеристика ґрунтів області за вмістом рухомих сполук фосфору

Площа ґрунтів, %	

дуже низький < 20	низький 21–50	середній 51–100	підвищений 101–150	високий 151–200	дуже високий > 200	Середньозважений показник, мг/кг ґрунту
0,0	6,1	35,7	21,5	9,4	27,3	147,0

Таблиця 3.10. Характеристика ґрунтів області за вмістом рухомих сполук калію

Площа ґрунтів, %						Середньозважений показник, мг/кг ґрунту
дуже низький ≤ 20	низький 21–40	середній 41–80	підвищений 81–120	високий 121–180	дуже високий > 180	
0,0	0,0	0,0	0,3	23,5	76,2	237,0

За результатами IX туру агрохімічної паспортизації спостерігається стабільна тенденція до втрати гумусу у ґрунтах. Більше половини обстежених сільськогосподарських угідь (55 %) забезпечені рухомими фосфатами на середньому рівні. Частка ґрунтів із високим та дуже високим вмістом обмінного калію становить близько 74 %, проте при від'ємному балансі цього елемента відбувається поступове зниження калійних поживних властивостей ґрунтів.

Стан забруднення ґрунтів

Забруднення ґрунтів у Первомайському районі є актуальною екологічною проблемою, що обумовлена комплексним впливом інтенсивної сільськогосподарської діяльності, промислового виробництва, несанкціонованих сміттєзвалищ та інших антропогенних факторів.

Найбільшу загрозу для ґрунтового покриву становлять важкі метали, зокрема свинець (Pb), кадмій (Cd), ртуть (Hg), мідь (Cu), цинк (Zn) та нікель (Ni). За результатами останніх досліджень, у деяких громадах району концентрації цих елементів перевищують гранично допустимі концентрації (ГДК). Зокрема, середній рівень забруднення ґрунтів важкими металами може перевищувати норму у 1,5–2 рази, що особливо характерно для промислових зон та територій поблизу великих автошляхів.

Концентрація свинцю поблизу промислових підприємств та автодоріг перевищує ГДК на 20–30 % (норматив – 32 мг/кг; фактичний рівень – 35–45 мг/кг). Підвищені концентрації міді (Cu) спостерігаються на сільськогосподарських угіддях у зв'язку з використанням мідьвмісних пестицидів, перевищуючи ГДК на 15–20 % (норматив – 3 мг/кг; фактичний рівень – 3,5–4,0 мг/кг).

Інтенсивне застосування мінеральних добрив призводить до підвищеного рівня нітратного та фосфатного забруднення ґрунтів у багатьох громадах району. У зонах активного транспортного руху та поблизу промислових підприємств, де експлуатуються нафтопродукти, зафіксовано підвищений вміст нафти та її похідних у ґрунтах.

Радіоактивний фон ґрунтів району перебуває у межах нормативних значень. Однак окремі ділянки можуть характеризуватися підвищеними рівнями радіоактивності у зв’язку з накопиченням природних радіонуклідів, що обумовлено геологічними особливостями району.

Управління відходами виробництва та споживання

За даними статистичного збірника «Довкілля Миколаївської області» за 2020 рік та Головного управління статистики у Миколаївській області представлені основні показники управління відходами на території Миколаївської району.

Інформація щодо викидів забруднюючих речовин за 2024 рік буде оприлюднена після надання суб’єктами господарювання відповідної звітності протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану чи стану війни відповідно до вимог Закону України «Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни». У зв’язку з відсутністю статистичної інформації щодо обсягів викидів забруднюючих речовин у 2021–2024 роках, у цьому розділі використано дані за 2020 рік та частково за 2023 рік.

Відповідно до статистичних даних Головного управління статистики у Миколаївській області, у 2020 році обсяг утворення відходів у Миколаївській області та м. Миколаєві становив 2 502,059 тис. т, що на 7 % більше порівняно з 2019 роком. Зокрема, від економічної діяльності підприємств та організацій утворено 2 346,688 тис. т відходів (збільшення на 7,2 %), від домогосподарств – 155,370 тис. т (збільшення на 3,5 %).

Таблиця 3.11. Показники утворення відходів у динаміці за 2015 –2020 роки

№ з/п	Показник	2015 рік	2016 рік	2017	2018 рік	2019 рік	2020 рік
1	Обсяги утворення						
	Промислові (у т.ч. гірничопромислові) відходи, т	2056808,1	2152989,981	2178676,734	2287776,754	21773393,890	2346688,753
	Небезпечні (токсичні) відходи(за формою звітності № 1 –відходи, т (I-III клас)	62608,902	62844,004	16335,709	21524,429	18834,262	33568,307
	Відходи житлово-комунального господарства, тис. м³	1261,009	1145,69	811,026	675,433	807,826	811,583
	Загальна кількість відходів, т	2306130,22	2366360,751	2327932,85	2410146,258	2327279,855	2502059,460
2	Інтенсивність утворення відходів:						
	Загальна кількість відходів на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн	47849,99	40929,88	29129,75	30163,4	25179,38	
	Утворення небезпечних (токсичних) відходів I-III класів небезпеки на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн	1299,07	1086,98	204,41	269,38	203,77	
	Утворення твердих побутових відходів на особу, м³/ на 1 особ.	1,09	0,99	0,71	0,603	0,734	0,737

Таблиця 3.12. Інформація щодо утворення відходів, тис. т

Адміністративно-територіальна одиниця	2000	2005	2010	2015	2018	2019		2020	
						I-IV класів небезпеки	у тому числі I-III класів небезпеки	I-IV класів небезпеки	у тому числі I-III класів небезпеки
Область	455,2	197,3	3268,8	2306,1	2410,2	2327,3	18,8	2536,6	33,6

Із загального обсягу утворених відходів 33,568 тис. т належать до I–III класів небезпеки, що на 44 % більше порівняно з 2019 роком. Розподіл за класами небезпеки відходів наведено наступний: I клас – 22,150 т (0,0008 %), II клас – 509,043 т (0,02 %), III клас – 33,037 тис. т (1,3 %), IV клас – 2 313,12 тис. т (92 %).

Найбільша частка відходів утворена у Миколаївській області – 82,35 % від загального обсягу (2 060,411 тис. т), та у м. Миколаєві – 7,5 % (188,565 тис. т). Серед районів найбільші обсяги утворення відходів спостерігались у Вознесенському (52,601 тис. т) та Первомайському (46,542 тис. т) районах.

До основних сфер, де фактично утворюються небезпечні відходи, належать підприємства металургії, машинобудування, суднобудування, харчової промисловості, обробки шкір, водоканали та сільськогосподарські підприємства. Дані свідчать про високу концентрацію утворення відходів у промислово розвинених районах та визначають пріоритетні напрями контролю та управління відходами в районі.

У 2020 році на території Миколаївської області утилізовано та оброблено (перероблено) 88,331 тис. т відходів, що на 31 % більше порівняно з 2019 роком. Частка утилізованих та перероблених відходів у загальному обсязі утворених становила 3,53 %. Підприємствами області протягом звітного року утилізовано 12,943 тис. т відходів I–III класів небезпеки. Зокрема, відходи I класу небезпеки в обсязі 17,575 т передані спеціалізованим підприємствам на відновлення. Відходи II класу небезпеки відновлено в обсязі 168,796 т, а додатково 359,178 т передано на відновлення. Відходи III класу небезпеки відновлено в обсязі 12 774,542 т, при цьому 21 152,879 т передано на відновлення. Отримані дані свідчать про поступове підвищення обсягів відновлення та переробки відходів у Миколаївській області, активне залучення спеціалізованих підприємств до відновлення й рециклінгу небезпечних відходів і зниження їх негативного впливу на навколишнє середовище.

Станом на 2020 рік на підприємствах Миколаївської області функціонувало 5 установок для утилізації (відновлення й рециклінгу) та перероблення відходів загальною потужністю 884,78 тис. т/рік та три установки для спалювання відходів з метою теплового перероблення обсягом 635 т/рік. На підприємствах області налічувалося 77 спеціально відведених місць та об’єктів видалення відходів. Проєктний об’єм цих об’єктів становив 114,232 млн м³, залишковий об’єм – 22,604 млн м³; проектна площа – 3017,153 тис. м², залишкова площа – 2340,240 тис. м².

Таблиця 3.13. Основні показники управління відходами I-III класів небезпеки

№ з/п	Показники, тис. т	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
1	Утворилося	62,608	62,844	16,335	21,524	18,834	33,568
2	Одержано від інших підприємств	5,3	6,5	8,4	7,9	3,7	2,439
3	у тому числі з інших країн	0	0	0	0	0	0
4	Використано	41,242	30,413	5,971	7,47	5,367	12,943
5	Знешкоджено (знищено)	39,203	28,47	5,97	7,469	0	0
6	у тому числі спалено	2,039	1,943	0,001	0,4	0,01	0,012
7	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	1,366	1,669	0,002	0,024	0,2	0,002
8	Передано іншим підприємствам	31,340	33,86	18,735	21,813	17,245	21,529
9	у тому числі іншим країнам	0	0	0	0	0	0
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	1,78	0	0	0	0	0
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	-	-	-	-	-	-
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	154,851	154,842	154,844	152,392	152,412	149,183

Стан управління твердими побутовими відходами в Миколаївській області залишається складним і потребує системного вдосконалення. За підсумками 2023 року, відповідно до моніторингових звітів органів місцевого самоврядування, в району зібрано 1 055,3 тис. м³ твердих побутових відходів (ТПВ), з яких 158,3 тис. м³ становили ресурсоцінні компоненти – макулатура, полімери (ПЕТ-пляшки), упаковка типу «Тетра Пак», пластик, поліетилен, метали, скло (склобій, склотара), гума. Протягом 2024 року до місць видалення ТПВ було вивезено 1 205,2 тис. м³ відходів.

Органами місцевого самоврядування та виконавчої влади здійснюються заходи із запровадження роздільного збирання ТПВ, яке впроваджено у 134 населених пунктах району. Основними компонентами, що збираються окремо, є ПЕТ-пляшки, вироби з поліетилену, скло та папір. Водночас приблизно 85 % ТПВ все ще підлягають захороненню на полігонах і сміттєзвалищах.

Зберігання твердих побутових відходів здійснюється у 358 місцях, із яких 267 об’єктів (площа 524,4 га) наближені до вимог нормативних показників сміттєзвалищ. Лише 44 полігони мають паспорти місць видалення відходів. Більшість полігонів функціонують у режимі перевантаження, тобто з перевищенням проєктних потужностей щодо обсягів накопичення. Середня заповненість полігонів становить 53 %, а у містах обласного значення – понад 85 %. Перевантаженими є 3 полігони (1,1 %) загальною площею 19,8 га, розташовані у м. Вознесенськ, Первомайськ та Південноукраїнськ.

В району відсутні діючі сміттєпереробні та сміттєспалювальні заводи, а централізований вивіз відходів запроваджено не в усіх територіальних громадах. Існуючі сміттєзвалища є джерелом забруднення ґрунтів, атмосферного повітря та підземних вод, що становить екологічну загрозу для населення.

Розв’язання проблеми можливе шляхом впровадження Регіонального плану управління відходами в Миколаївській області до 2030 року, розроблення якого наразі триває та відповідних місцевих планів територіальних громад. У 2020 році було підготовлено перші два етапи проєкту цього плану, однак у зв’язку з прийняттям у вересні 2021 року оновлених Методичних рекомендацій Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, роботу над ним призупинено.

Таблиця 3.14. Інформація про кількість паспортизованих сміттєзвалищ (полігонів) станом на 01.01.2022 року

№ з/	Назва одиниці адміністративно-територіального устрою району	Кількість)	Площа під твердими побутовими відходами, га	Зміни площі (+/-) у відношенні до попереднього року
Сміттєзвалища				
1.	м. Вознесенськ	1	12,75	
2.	м. Очаків	1	4,53	
3.	м. Первомайськ	1	3,8	
4.	м. Южноукраїнськ	1	4,1385	
5.	Баштанський р-н	120	245,3	
6.	Вознесенський р-н	38	51,6107	
7.	Миколаївський р-н	43	43,7	
8.	Первомайський р-н	61	120,66	
	Всього	262	524,4	
Полігони				
1.	м. Миколаїв	1	37,93	
	Заводи по переробці твердих побутових відходів			
	відсутні			

Населення Первомайського району є основним утворювачем твердих побутових відходів. Загальний середньорічний обсяг їх накопичення та вивезення становить 250–300 тис. тонн (або 1,2–1,4 млн м³). Послугами з вивезення ТПВ охоплено близько 95 % населення району, зокрема 100 % мешканців багатоповерхових будинків (5775 житлових будинків).

Середня наповненість сміттєзвалищ становить 53 %, у містах обласного значення – понад 85 %. Перевантаженими є три полігони (1,1 %) загальною площею 19,8 га – у Вознесенську, Первомайську та Південноукраїнську.

Санітарно-технічні паспорти для тимчасових полігонів не оформлені в жодній з територіальних громад району.

За даними Екологічного паспорту Миколаївської області у 2026 році на території Первомайського району залишаються 3 склади залишків непридатних пестицидів та агрохімікатів (табл. 3.15).

Таблиця 3.15. Стан зберігання заборонених і непридатних до використання пестицидів та їх знешкодження (станом на 01.11.2026 року)

№ з/п	Назва адміністративнотериторіальної одиниці (область, район)	Кількість, т	Кількість складів, од.	Стан складських приміщень		
				добрий, од.	задовільний, од.	незадовільний, од.
2	Первомайський	224,02*	3	-	-	3
	Усього	224,02	3	-	-	3

* Включено контейнери від непридатних пестицидів на об’єкті № 51 за інвентаризацією 2023 року;

Попри те, що у 2011–2012 роках за кошти державного бюджету з території Миколаївської району було вивезено 878,045 т непридатних пестицидів (на суму понад 19 млн грн), певна їх кількість досі залишається на місцях зберігання.

У 2025-2026 роках Первомайською районною військовою адміністрацією були вжиті відповідні заходи та забезпечено вивіз та утилізаціє непридатних до використання пестицидів, які тривалий час зберігались на двох складах в загальній кількості 2,7 тони. Усі роботи проведені за рахунок коштів підприємств на території яких зберігались непридатні ХЗЗР. Унаслідок повномасштабного вторгнення РФ ризик потрапляння залишків ХЗЗР у навколишнє середовище суттєво зріс, що робить це питання особливо актуальним і небезпечним.

Стан водних ресурсів

Стан водних ресурсів району оцінюється за басейновим принципом відповідно до Водного кодексу України. Територія Миколаївщини належить до району річкового басейну Південного Бугу, що охоплює також басейни його приток – річок Інгул, Кодима, Синюха, Чичиклія, Мертвовод та ін.

Моніторинг якості поверхневих вод здійснює Регіональний офіс водних ресурсів у Миколаївській області, який проводить регулярний відбір проб на шести створах за 39 показниками, зокрема у районах питних водозаборів м. Вознесенська, м. Южноукраїнська, м. Новий Буг, м. Баштанка. Результати спостережень свідчать, що кисневий режим річок басейну Південного Бугу задовільний, жорсткість води – середня, а сухий залишок коливається в межах 428–1554 мг/дм³. В окремих створах зафіксовано разові незначні перевищення ГДК за окремими показниками. Основними забруднювачами водних об’єктів залишаються органічні сполуки, амонійний азот, фосфати, завислі речовини.

До головних джерел антропогенного навантаження належать скиди недостатньо очищених стічних вод, поверхневий стік з урбанізованих і сільськогосподарських територій, а також вплив полігонів відходів, автотранспорту та промислових підприємств. Погіршує якість вод також зменшення водності річок унаслідок

кліматичних змін, осушення, зарегулювання водотоків і зменшення площі водоохоронних зон.

З метою покращення ситуації в області реалізуються заходи з розбудови системи моніторингу, модернізації очисних споруд, впровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, відповідно до Національної стратегії управління водними ресурсами України до 2050 року.

У 2024 році ДУ «Миколаївський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України» здійснювала моніторинг якості питної води на об'єктах централізованого водопостачання. За санітарно-хімічними показниками досліджено 1948 проб, з яких 30,8% не відповідали нормативам; за мікробіологічними – 2930 проб, з них 10,4% не відповідали. Усі 223 проби за паразитологічними показниками відповідали нормам. Із поверхневих джерел (водойми І категорії) досліджено 48 проб за мікробіологічними показниками (невідповідність – 8,3%) та 62 проби за санітарнохімічними (54,8% невідповідностей). З підземних джерел – 1584 проби (мікробіологія, 7,9% невідповідностей) і 744 проби (санітарно-хімія, 33,2% невідповідностей). З децентралізованих джерел – 278 проб (мікробіологія, 33,5%) та 353 проби (санітарно-хімія, 66,2%). Перевищень за токсичними елементами (молібден, мідь, цинк, свинець, кадмій, марганець) не виявлено. У воді з річки Інгулець усі 8 проб за санітарно-хімічними показниками не відповідали нормативам, за мікробіологічними – 15% проб із відхиленнями.

У місцях масового відпочинку населення 17,8% проб води за санітарнохімічними та 39,4 % за мікробіологічними показниками не відповідали вимогам. Всі 39 проб за паразитологічними показниками – в межах норми.

У водах лиманів району 67,6% проб за санітарно-хімічними та 48,1 % за мікробіологічними показниками перевищували нормативи; 1 із 5 проб за паразитологічними – невідповідна. У жодному випадку не виявлено ДНК/РНК хвороботворних вірусів або холерного вібріона. Вміст пестицидів, хлорорганічних сполук та радіоактивність – у межах допустимих значень. Епідемічних ускладнень, пов'язаних із водокористуванням, не зареєстровано.

З підземних джерел водопостачання досліджено 229 проб за мікробіологічними показниками та 191 проба за санітарно–хімічними показниками, з них відповідно 73 (31,9 %) проби та 148 (77,5 %) проб не відповідали встановленим нормативам.

Показники об'ємів стічних вод серед різних галузей економіки майже однакові, але домінуюча частка забруднювальних речовин надходить із стічними водами комунальних підприємств. Частка легко окиснювальних органічних речовин, оцінених за $БПК_{20}$, становить 84 %, фосфатних іонів – 86 %, сполук азоту – мінерального, амонійного, нітритного й нітратного –відповідно 84, 91, 87 та 79 %. Функціонування промисловості призводить до скидів забруднювальних речовин у стічні води у межах 7–21 %, сільськогосподарських підприємств – лише 0–6 %, що свідчить про найменший вплив їхньої діяльності на водні об'єкти.

Епідемічних ускладнень, пов'язаних із вживанням питної води та під час користування водоймами, впродовж 2026 року в області не зареєстровано.

Безпека життєдіяльності населення

Безпека життєдіяльності населення Первомайського району визначається комплексом факторів, що впливають на здоров'я, екологічний стан та соціальноекономічні умови проживання. Основні аспекти, що формують рівень безпеки, включають: екологічні, техногенні, кліматичні та соціальні ризики, охорону здоров'я, надзвичайні ситуації, законодавчі ініціативи та програми, військові ризики.

Забруднення повітря важкими металами та хімічними речовинами, забруднення річок Південний Буг, Синюха, Кодима недостатньо очищеними стічними водами, а також використання пестицидів і мінеральних добрив у сільському господарстві створюють значний тиск на здоров'я населення. Промислові підприємства, транспортна та сільськогосподарська діяльність підвищують ризики розвитку захворювань і погіршення екологічного стану району.

Великі промислові підприємства, створюють ризики аварій та викидів небезпечних речовин. Наявність об'єктів підвищеної небезпеки (хімічні склади, нафтосховища) вимагає регулярного контролю, планових інспекцій та посиленого моніторингу технічного стану обладнання.

Зміни клімату, зокрема підвищення середньорічної температури та збільшення частоти екстремальних погодних явищ (посухи, зливи), негативно впливають на сільське господарство та інфраструктуру району. Тривалість пожежонебезпечного періоду збільшується, що підвищує ризики лісових і степових пожеж, а також сприяє поширенню захворювань, що передаються через воду, повітря та комах.

Високий рівень безробіття та низький рівень доходів частини населення створюють соціальне напруження та підвищують ризики злочинності. Підтримка соціальних програм та розвиток зайнятості сприяють покращенню соціальноекономічних умов життя.

Після пандемії COVID-19 пріоритетом залишається розвиток епідеміологічного контролю та медичної інфраструктури. Погіршення якості води, особливо у сільській місцевості, підвищує ризик захворювань. Необхідне покращення доступу до медичних послуг, особливо у віддалених районах.

Пожежі, повені та інші надзвичайні події потребують ефективної системи реагування. Усі профільні служби мають бути належно оснащені та підготовлені до оперативного реагування.

Наслідки бойових дій створюють прямі та опосередковані загрози: руйнування житлових, соціальних та медичних об'єктів; втрати серед цивільного населення та обмеження доступу до медичної допомоги й питної води; зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, що підвищує навантаження на соціальні та економічні системи; заміновані та небезпечні території, що обмежують використання земель для сільського господарства та промисловості; руйнування водоочисних та каналізаційних споруд, що погіршує санітарно-гігієнічні умови та підвищує ризики поширення хвороб; постійний психологічний тиск на населення, особливо дітей, людей похилого віку та осіб із психічними розладами.

Таким чином, безпека життєдіяльності населення Первомайського району значною мірою визначається ефективністю діяльності місцевої влади та державних органів у сфері моніторингу екологічних, техногенних та соціальних загроз, розвитку

медичної інфраструктури та адаптації до кліматичних змін. Особлива увага має приділятися впровадженню екологічних програм та розвитку інфраструктури для покращення умов проживання населення.

Прогнозні зміни поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, якщо документ державного планування не буде затверджено наведені у розділі 2 цього Звіту про СЕО.

4. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, У ТОМУ ЧИСЛІ РИЗИКИ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ, ЗОКРЕМА ЩОДО ТЕРИТОРІЙ З ПРИРОДООХОРОННИМ СТАТУСОМ

Управління відходами

В Україні протягом останніх років зберігається тенденція до накопичення відходів у промисловому та побутовому секторах. Заходи, спрямовані на запобігання утворенню відходів, залишаються недостатніми, що загрожує не лише поглибленням екологічної кризи, а й загостренням соціально-економічної ситуації. Виходячи з цього, існує нагальна потреба в удосконаленні правової, нормативно-методичної та економічної системи управління відходами з урахуванням вітчизняного та світового досвіду.

На території Первомайського району проблема управління відходами є однією з ключових екологічних та соціально-економічних проблем. Вона проявляється у:

значних обсягах утворення відходів та відсутності належної інфраструктури для їх переробки;

накопиченні відходів як у промисловому, так і в побутовому секторах;

неналежному відновленні та рециклінгу небезпечних відходів;

розміщенні побутових відходів без оцінки можливих екологічних та соціальних наслідків;

низькому рівні використання відходів як вторинної сировини через недосконалість організаційно-економічних засад їх залучення у виробництво.

Значні обсяги накопичених відходів і відсутність ефективних заходів щодо їх відновлення, рециклінгу та видалення поглиблюють екологічну кризу та гальмують розвиток економіки району.

В районі функціонують кілька сміттєвих полігонів, проте їх технічний стан і екологічна безпека залишаються низькими. Більшість відходів видаляється без сортування або переробки, що призводить до швидкого заповнення полігонів та погіршення санітарної ситуації. Зорієнтованість виключно на захоронення не забезпечує нейтралізації шкідливого впливу на довкілля. Склад побутових відходів змінюється із розвитком переробної та харчової промисловості, що потребує впровадження сучасних технологій обробки відходів.

Щорічно утворюються великі обсяги твердих побутових відходів (ТПВ), що зростає із збільшенням населення та економічної активності. Через низьку культуру роздільного збору більшість відходів потрапляє на полігони без переробки. ТПВ є

джерелом локального забруднення та чинником довготривалого негативного впливу на довкілля.

Побутові відходи являють собою багатофазну гетерогенну систему, що складається з: твердої фази (харчові відходи, кістки, пластик, папір, картон, дерево, скло, метали, побутові прилади тощо); рідкої фази (продукти гідролізу, фільтрат); газової фази (продукти біохімічного та хімічного розкладання органо-мінеральної маси); біотичної фази (жива складова (мікроорганізми, тварини). Органічна частина ТПВ складає близько 50–60 % обсягу відходів (іноді до 90 %). Вуглеводи складають 65–70 %, білки – 8–9,6 %, жири – 6–7,4 %, полімери – 8–9 %, інші речовини – 8–9 %.

Полігон ТПВ при правильній експлуатації формується як техногенний ґрунт з перешарованих побутових відходів (1–1,5 м) і шару «пересипання» (<0,2 м) із суглинку або будівельного сміття. Під час складування відбуваються біогеохімічні процеси трансформації органо-мінеральних речовин, ущільнення нижніх шарів, зневоднення та формування стійких новоутворень.

Дрібні фракції ТПВ містять значну кількість важких металів (мг/кг): Cd – 9,5–1290; Cu – 5–2000; Ni – 4–512; Zn – 34,6–7680; Mn – 65–1212; Cr – 10,4–2797; V – 8,9–914; Ti – 210–6200; Co – 2–242. Порівняно із незабрудненими ґрунтами, субстрати полігонів найбільш збагачені Cu (до 1500 разів), Cd (до 408 разів), Zn (до 290 разів), Pb (до 107 разів), Cr (до 78 разів), Co (до 40 разів), V (до 27 разів), Ni (до 25 разів).

Рідка фаза формується з трьох джерел: атмосферні опади (60 %), віджимання вологи з твердих компонентів (30 %), біогеохімічні процеси розкладання (10 %). Вміст рідини в звалищних ґрунтах становить близько 50–55 %. Основними компонентами фільтрату є органічні речовини, хлориди, сульфати, важкі метали і металоїди (Fe, Mg, Mn, Zn, Cr, Co, Pb, As, Cu, Ni, Hg). Фільтрат полігонів, що не обладнані протифільтраційними системами, потрапляє у ґрунт і водні ресурси, створюючи ризик забруднення органічними, неорганічними сполуками, яйцями гельмінтів та патогенними мікроорганізмами.

Викиди на полігонах включають: технологічні – біогаз (метан, CO_2) під час анаеробного розпаду органічних компонентів та аварійні – забруднюючі речовини під час згоряння ТПВ (NO_2, CO, SO_2, НМЛОС). Звалища ТПВ є джерелом парникових газів, особливо метану, який має потенціал глобального потепління у 21 раз більше, ніж CO_2. Щорічно звалища виділяють від 10 до 30 млрд м³ метану, що складає 4 % від усіх наземних джерел.

Сміття є джерелом органічних речовин для бактерій та паразитів. На полігонах мешкають: безхребетні (молюски, нематоди, кільчасті черви, панцирні кліщі, комахи); хребетні синантропні види (щури, чайки). Ці тварини можуть бути переносниками чуми, правця, гангрени, холери та гельмінтозів.

Роздільний збір сміття в районі впроваджено частково. Більшість відходів не сортуються, ускладнюючи їх переробку. Інфраструктура збору небезпечних відходів (батарейки, люмінесцентні лампи, електроніка) розвинена слабко.

Поганий стан полігонів спричиняє загрозу потрапляння фільтрату у ґрунтові та поверхневі води, що негативно впливає на водопостачання та здоров’я населення.

Незаконне утворення сміттєзвалищ поширене, особливо в сільській місцевості, що призводить до забруднення земель, включаючи сільськогосподарські угіддя та полезахисні смуги.

Внаслідок військових дій утворюються відходи (зруйновані будівлі, техніка, боєприпаси), що потребують спеціальної утилізації та створюють додаткові ризики для довкілля.

Шляхи вирішення проблеми передбачають:

розвиток інфраструктури через будівництво сучасних полігонів із системами захисту ґрунтових вод, сміттєпереробних заводів та сучасних технологій утилізації;

роздільний збір відходів, зокрема встановлення контейнерів для різних типів відходів, інформаційні кампанії для населення; ліквідацію незаконних звалищ,

посилення контролю та встановлення штрафів;

моніторинг водних ресурсів – постійне спостереження за підземними та поверхневими водами, встановлення систем очищення стоків із полігонів.

переробку промислових і небезпечних відходів – розширення потужностей для утилізації хімічних відходів і боєприпасів.

Комплексний підхід до управління відходами забезпечує безпечне управління відходами, захист довкілля та здоров’я населення Первомайського району.

Управління непридатними та забороненими до використання пестицидами та отрутохімікатами

Управління непридатними та забороненими до використання пестицидами та отрутохімікатами (далі – ХЗЗР) в Первомайському районі є важливим екологічним і соціальним питанням. Накопичені за роки залишки пестицидів і отрутохімікатів можуть становити серйозну загрозу для здоров’я населення, якщо вони зберігаються неналежним чином або потрапляють у довкілля без дотримання екологічних норм.

Через неефективне планування і контроль за використанням пестицидів у минулому в району накопичилась значна кількість хімічних речовин, які втратили ефективність або були заборонені. Багато з них небезпечні через тривалий період розкладу та високу токсичність. Часто пестициди зберігаються у старих, погано ізольованих складах або на відкритих територіях, що може призводити до потрапляння токсичних речовин у ґрунт, підземні води та повітря.

Багато хімічних складів не мають належної інфраструктури для безпечного відновлення й рециклінгу пестицидів та отрутохімікатів. Це спричиняє стихійні поховання, викиди у навколишнє середовище та підвищує екологічні ризики.

Пестициди, що потрапляють у ґрунт і підземні води, є джерелом токсичних речовин для людей через питне водопостачання або зрошення сільськогосподарських угідь. Можливі наслідки: гострі отруєння, пошкодження органів травлення, нирок, накопичення канцерогенів.

Випаровування токсичних речовин з непридатних пестицидів може спричиняти гострі респіраторні захворювання, алергічні реакції, порушення функцій нервової системи.

Пестициди накопичуються в рослинах і сільськогосподарській продукції, що споживається населенням. Наслідки: гастроентерологічні розлади, порушення ендокринної системи, накопичення токсичних речовин у печінці.

Склади з непридатними пестицидами можуть стати джерелом екологічної катастрофи у випадку стихійного лиха (пожежі, повені) або аварії на складі. Наслідки: масове забруднення довкілля, гостре отруєння населення, необхідність евакуації.

Діяльність із зберігання, транспортування, використання, відновлення, знищення та рециклінгу пестицидів і агрохімікатів регулюється Законом України «Про пестициди і агрохімікати» від 02.03.1995 № 86/95, санітарними правилами та іншими нормативними актами.

Згідно з підпунктами 1 та 2 Порядку № 354, підлягають вилученню, відновленню та рециклінгу: непридатні або заборонені до використання пестициди і агрохімікати; тара від цих хімічних засобів, визначена на основі результатів токсикологогігієнічних досліджень Держпродспоживслужби.

Визначення асортименту і обсягів речовин для відновлення здійснюється на підставі інвентаризації та обов'язкової лабораторної перевірки якості пестицидів і агрохімікатів з закінченим терміном зберігання або зміненими фізичними властивостями. Без контролю якості вилученню підлягають пасти, порошки, емульсії та концентрати з нерозчинними осадами.

Відновлення та рециклінг непридатних ХЗЗР здійснюють:

підприємства, на яких вони виготовлені;

інші підприємства з ліцензією Міндовкілля на управління небезпечними відходами та позитивним висновком санітарно-епідеміологічної експертизи (на договірних умовах).

Тара від міндобрив також відноситься до небезпечних відходів і підлягає переданню на відновлення спеціалізованим ліцензованим підприємствам. Інформацію про ліцензіатів можна отримати у Переліку ліцензіатів Міндовкілля.

Забруднення атмосферного повітря

Забруднення атмосферного повітря є однією з найсерйозніших екологічних проблем Первомайського району. Основні джерела забруднення включають промислові підприємства, транспорт, теплові електростанції, а також сільськогосподарські діяльності, що спричиняють викиди шкідливих речовин у навколишнє середовище. Це створює значні ризики для здоров'я населення, особливо для вразливих груп: дітей, літніх людей та осіб із хронічними захворюваннями. Основні джерела забруднення повітря в Миколаївській району: транспорт, сільське господарство, побутове опалення.

На атмосферне повітря району значно впливають викиди від транспортних засобів, які домінують над стаціонарними джерелами. Використання різних видів палива у двигунах внутрішнього згоряння призводить до забруднення повітря легкими фракціями нафтопродуктів та мастил. Найбільший вплив транспортних викидів спостерігається у м. Первомайськ.

Зростання автомобільного транспорту призвело до значного забруднення повітря важкими металами та токсичними вуглеводнями. Викиди бензинових двигунів

містять оксид вуглецю та діоксид азоту, дизельних – діоксид азоту та сажу. Автотранспорт формує близько 55 % шкідливих викидів, що включають понад 200 шкідливих сполук, серед яких бенз(а)пірен, ПАВ та інші канцерогени.

За даними геофізичної обсерваторії ім. Б. Срезневського, до першої десятки міст із найвищим забрудненням повітря увійшли Дніпро, Кривий Ріг, Київ, Миколаїв, Херсон, Черкаси та Запоріжжя. Рівень забруднення оцінюють за комплексним індексом забруднення атмосферного повітря (КІЗА) (табл. 4.1).

Таблиця 4.1. Комплексний індекс забруднення атмосферного повітря міст України за 2020 рік

№ з/п	Місто	КІЗА	№ з/п	Місто	КІЗА	№ з/п	Місто	КІЗА
1.	Маріуполь	14,3	14.	Львів	6,5	27.	Житомир	4,0
2.	Кам'янське	13,1	15.	Луцьк	6,4	28.	Біла Церква	4,0
3.	Одеса	13,0	16.	Суми	5,9	29.	Обухів	3,9
4.	Дніпро	12,4	17.	Рубіжне	5,9	30.	Чернігів	3,8
5.	Кривий Ріг	12,0	18.	Рівне	5,3	31.	Українка	3,6
6.	Київ	9,5	19.	Лисичанськ	5,0	32.	Бровари	3,5
7.	Миколаїв	8,3	20.	Слов'янськ	5,0	33.	Олександрія	3,4
8.	Херсон	7,8	21.	Ужгород	5,0	34.	Івано-Франківськ	3,4
9.	Черкаси	7,8	22.	Хмельницький	5,0	35.	Чернівці	3,3
10.	Запоріжжя	7,7	23.	Сєвєродонецьк	4,8	36.	Харків	3,1
11.	Кременчук	7,1	24.	Полтава	4,2	37.	Світловодськ	2,8
12.	Краматорськ	6,8	25.	Кропивницький	4,1	38.	Ізмаїл	2,8
13.	Вінниця	6,7	26.	Тернопіль	4,0	39.	Горішні Плавні	1,4

Забруднення атмосферного повітря прямо впливає на здоров’я населення. За даними ВООЗ, воно є пріоритетним чинником ризику: понад 80 % захворювань залежать від якості повітря. Щороку мільйони людей помирають передчасно через забруднення, а мільярди дихають токсичними речовинами. Діти у містах страждають найбільше. Виявлено прямий кореляційний зв’язок між забрудненням пилом і захворюваністю: бронхіальна астма (r=0,88), хвороби системи кровообігу (r=0,91), ішемічна хвороба серця (r=0,89), алергічний риніт (r=0,72). У забруднених містах вади розвитку дітей зустрічаються в 3–4 рази частіше, хвороби органів дихання – удвічі частіше, а загальний рівень захворюваності на 25–40 % вищий. Вплив бензолу та інших шкідливих сполук з автомобілів підвищує ризик онкологічних і респіраторних захворювань. Необхідне впровадження природоохоронних заходів для зменшення негативного впливу на здоров’я населення.

Забруднення поверхневих та підземних вод

Первомайський район, як і вся Миколаївська область, незважаючи на наявність водних об’єктів (5,2 % площі), належить до маловодних регіонів і залежить від притоку води з інших областей. Водні ресурси використовуються для промисловості, сільського господарства та населення, споживання за останні 5 років не перевищувало 250 млн м³/рік. Основні проблеми: забруднення вод через скид стічних вод,

зменшення водності малих річок та порушення гідробіологічного режиму внаслідок неправомірної господарської діяльності.

а) Забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житловокомунального господарства

Для Первомайського району актуальною проблемою є забруднення водних об'єктів господарсько-побутовими та промисловими стічними водами.

Головною причиною забруднення водних об'єктів є незадовільний технічний стан каналізаційних мереж та очисних споруд, більшість з яких побудовані 30–40 років тому та частково перебувають в аварійному стані.

В Україні щороку відбувається близько двох аварій на 1 км каналізаційної мережі, що значно перевищує показники ЄС та спричиняє додаткове забруднення поверхневих вод. Основні проблеми каналізаційної системи Первомайська: зношені мережі та локальні очисні споруди; застаріле насосне обладнання та насосні станції, що потребують повної реконструкції; невідповідність технологій очищення сучасним стандартам; наявність неканалізованої забудови; недостатня очистка промислових та АЗС стоків; слабкі економічні та правові механізми управління водокористуванням, що ускладнюють розвиток інженерної інфраструктури та забезпечення екологічної безпеки. Моніторинг скидів у разі аварій практично не здійснюється.

Основними забруднювачами є сполуки неорганічного азоту (аміак, амоній, нітрити, нітрати) та мінерального фосфору. Внаслідок життєдіяльності людини у стічні води потрапляють органічні речовини, сполуки азоту і фосфору, які є основними чинниками евтрофікації водних екосистем.

Комунальні очисні споруди застосовують переважно біологічні методи очищення, що дозволяють видаляти лише частину азоту та фосфору. Технології поглибленого вилучення цих сполук в Україні не впроваджуються через високу вартість, тому значна частина забруднюючих речовин потрапляє у водні об'єкти.

Фосфор у стічних водах належить до найбільш проблемних елементів: він накопичується у донних відкладах, особливо в осінньо-зимовий період, і в анаеробних умовах дифундує назад у воду, порушуючи природну рівновагу і стимулюючи надмірне розмноження водоростей.

За даними досліджень, у середньому на одного мешканця щороку надходить близько 2,56 кг мінеральних сполук азоту та 0,6 кг мінеральних сполук фосфору. Накопичення цих речовин у водоймах призводить до погіршення якості води, підвищення токсичності для водних організмів та ускладнює процес самоочищення водних об'єктів.

Згідно зі звітом «Дослідницький моніторинг пріоритетних забруднювачів у басейні Південного Бугу», концентрації кадмію, свинцю та нікелю у поверхневих водах та донних відкладах перевищують екологічні стандарти Директиви ЄС 2008/105/ЕС. Підвищені рівні кадмію можуть зумовлюватися природними фоновими концентраціями, атмосферними опадами та використанням у хімічних добривах. Свинець потрапляє до вод із вихлопних газів, рослин поблизу доріг, ґрунту та несанкціонованих сміттєзвалищ. Вміст нікелю у водах басейну коливається від 15,89

до 55,77 мкг/л (найвищий показник – у р. Інгул). Дані свідчать про накопичення важких металів у донних відкладах і поширення їх у довкіллі на великі відстані.

б) Забруднення підземних водоносних горизонтів

Миколаївська область залежить переважно від підземних вод для водопостачання більшості сільських населених пунктів і райцентрів. Забезпечення населення та промисловості якісною водою ускладняється обмеженими ресурсами, нерівномірним розповсюдженням водоносних горизонтів та їхнім технічним і екологічним станом.

26 % від загального обсягу прогнозних ресурсів підземних вод (349,87 тис. м³/добу) мають мінералізацію понад 1,5 г/дм³ (91,73 тис. м³/добу), що робить їх непридатними для питного водопостачання. Основна частина експлуатаційних запасів зосереджена у басейні р. Південний Буг (Вознесенський та Первомайський райони) – 82 % від усіх ділянок родовищ району.

Проблеми у використанні та охороні підземних вод включають:

незаконне та несанкціоноване буріння водозаборів, особливо під час воєнного стану, без належної проєктної документації та дотримання будівельних норм. Це створює ризик забруднення водоносних горизонтів і зниження їхніх запасів; відсутність централізованої каналізації та сучасних очисних споруд. Лише обласний центр і районні центри забезпечені очисними спорудами (710 тис. осіб, 65 % населення району). В інших населених пунктах стічні води накопичуються у вигрібних ямах та полях фільтрації, що призводить до інфільтрації небезпечних речовин у підземні води; застарілу інфраструктура, зокрема наявні очисні споруди та каналізаційні мережі мають 30–40-річний термін експлуатації, часто знаходяться в аварійному стані, не відповідають сучасним нормам екологічної безпеки; підземні води використовуються для зрошення, але забруднення азотом, фосфором та іншими речовинами зменшує їхню придатність, що впливає на врожайність і безпеку продуктів харчування; систематичний контроль якості підземних вод відсутній, що ускладнює оцінку масштабу забруднення і ефективності заходів захисту.

Таким чином, для забезпечення безпечного водопостачання та збереження екосистем району необхідне: розширення мережі централізованої каналізації та модернізація очисних споруд; контроль за бурінням водозаборів і захист підземних горизонтів від забруднення; систематичний моніторинг якості підземних вод, включно з контролем за концентрацією шкідливих речовин; упровадження сучасних технологій очищення стічних вод і заходів з охорони водних ресурсів у сільському господарстві та промисловості.

в) Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок району

На території Первомайського району налічується 100 малих річок, гідрологічний стан яких під впливом антропогенних чинників характеризується як нестабільний.

Більшість малих і середніх водотоків зазнали замулення, заростання та часткового заболочення, що суттєво знижує їхню водообмінну здатність і природну самоочисну функцію. У зв’язку з цим річки потребують проведення розчистки русел та комплексних гідромеліоративних заходів.

Додатковим чинником деградації водних екосистем є несанкціоноване землекористування у межах прибережних захисних смуг. Проведення розпаювання земель до урізу води та інтенсивне сільськогосподарське використання прибережних ділянок без урахування режиму водоохоронних зон спричиняє надходження у водні об'єкти пестицидів, добрив, завислих речовин та органічних забруднювачів.

Ситуацію ускладнюють кліматичні зміни, зокрема підвищення середньорічних температур, зменшення кількості атмосферних опадів та часті посушливі періоди, що призводить до зниження рівнів водності та зменшення притоку вод у водотоки.

За даними Регіонального офісу водних ресурсів розчищення русел у Первомайському районі потребують 14 малих річок загальною довжиною ділянок робіт понад 167 км. Найбільш проблемними є річки Кодима, Синюха, які мають важливе значення для питного та господарсько-побутового водопостачання місцевого населення.

У комплексі зазначені чинники призводять до погіршення екологічного стану водних об'єктів району та становлять ризики для здоров'я населення, серед яких: погіршення якості питної води; токсикологічні ризики, отруєння важкими металами, мікробіологічне забруднення, евтрофікація та «цвітіння» води.

Забруднення підземних і поверхневих вод важкими металами, нітратами, пестицидами та органічними речовинами може спричиняти суттєве зниження якості питної води. Її вживання підвищує ризик виникнення гострих та хронічних захворювань.

Потрапляння у воду токсичних речовин здатне викликати порушення функцій печінки, нирок, ендокринної та нервової систем, а накопичення канцерогенних сполук збільшує ризик розвитку онкологічних захворювань.

Скиди промислових підприємств часто містять свинець, кадмій, ртуть, які накопичуються у водних організмах. Споживання забрудненої риби або води може призвести до інтоксикацій та ураження центральної нервової системи.

Недостатньо очищені стоки сприяють потраплянню патогенних мікроорганізмів у водойми, що може викликати спалахи гепатиту А, дизентерії, гастроентериту та інших інфекційних захворювань.

Надходження у водойми сполук азоту й фосфору сприяє інтенсивному розвитку синьо-зелених водоростей, які виділяють токсини, небезпечні для людини й тварин. Контакт із такою водою може спричинити алергічні реакції, дерматити, ураження печінки та нервової системи.

Таким чином, забезпечення охорони та відновлення водних ресурсів Первомайського району є одним із ключових напрямів екологічної безпеки району та умовою збереження здоров'я населення. Ефективна реалізація природоохоронних заходів у басейнах малих річок дозволить стабілізувати гідрологічний режим, зменшити ризики деградації водних екосистем та покращити якість життя мешканців району.

Незаконне надрокористування

Незаконне надрокористування є однією з найгостріших екологічних та економічних проблем Первомайського району. Це явище характеризується самовільним видобутком корисних копалин без належних дозволів, погоджень та сплати відповідних платежів, що призводить до втрат державних доходів, деградації навколишнього природного середовища та порушення екологічної рівноваги територій.

На території району найбільш поширеними об’єктами незаконного видобутку є піски, глини і граніт. Високий попит на будівельні матеріали, особливо у період відновлення інфраструктури після бойових дій, сприяє активізації нелегального кар’єрного видобутку, що здійснюється без дотримання вимог Кодексу України про надра, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та екологічних стандартів.

Незаконний видобуток піску і глини фіксується поблизу населених пунктів і транспортних магістралей. Роботи проводяться без рекультивації порушених земель, що призводить до ерозії ґрунтів, утворення ярів, зміни природного рельєфу та забруднення водних об’єктів завислими речовинами.

Гранітні кар’єри, що функціонують поза правовим полем, є додатковим джерелом пилового та шумового забруднення, руйнування схилів і підземних водоносних горизонтів. Неконтрольоване використання вибухових речовин у таких кар’єрах створює ризики зсувів і вторинного забруднення довкілля.

Однією з ключових причин поширення незаконного надрокористування є недостатній рівень державного та громадського контролю. Наявні прогалини у законодавстві, обмежені ресурси Державної екологічної інспекції та Державної служби геології та надр України, а також корупційні ризики створюють умови для тіньової діяльності підприємств і приватних осіб.

Незаконна розробка родовищ без дотримання технологічних і природоохоронних вимог призводить до забруднення поверхневих і підземних вод, руйнування ґрунтового покриву, знищення природних ландшафтів, порушення міграційних шляхів фауни та зниження біорізноманіття.

Оскільки нелегальний видобуток не супроводжується сплатою податків, рентних платежів та компенсацій за рекультивацію, держава щорічно втрачає мільйони гривень потенційних надходжень до місцевих бюджетів. Це зменшує можливості фінансування соціальної інфраструктури, природоохоронних заходів та програм розвитку громад.

Незаконне надрокористування відповідно до статті 240 Кримінального кодексу України є кримінальним правопорушенням. Проте ефективність покарання за ці злочини залишається низькою через труднощі фіксації порушень, недостатність доказової бази та повільні судові процедури.

Нелегальні кар’єри часто утворюють зони підвищеної небезпеки поблизу населених пунктів, створюючи ризики для життя людей і порушуючи право громадян на безпечне довкілля.

Для ефективної протидії незаконному видобутку корисних копалин доцільно реалізувати такі напрями:

посилення контролю та моніторингу за використанням надр із залученням правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування та громадських інституцій;

упровадження цифрових систем геоінформаційного моніторингу стану родовищ і кар'єрів із відкритим доступом до даних про видані дозволи;

удосконалення ліцензійних процедур і створення умов для прозорої конкуренції на ринку видобутку корисних копалин;

підвищення екологічної свідомості населення щодо наслідків незаконного видобутку, проведення інформаційно-просвітницьких кампаній у громадах;

посилення відповідальності за порушення законодавства у сфері користування надрами, включно з підвищенням розмірів штрафів та застосуванням механізму конфіскації незаконно здобутих ресурсів.

Екологічні проблеми земельних ресурсів

Земельні ресурси Первомайського району є одним із ключових чинників розвитку сільського господарства, промисловості та урбанізації. Проте їхній екологічний стан протягом останніх десятиліть зазнає стійкого погіршення внаслідок інтенсивного господарського використання, зміни кліматичних умов, нераціональної агротехніки та антропогенних навантажень. У результаті формується комплекс екологічних проблем, які безпосередньо впливають на стан довкілля, економічну стабільність агросектору та здоров'я населення.

Ерозія ґрунтів – одна з найпоширеніших форм деградації земельних ресурсів району. Внаслідок специфічного клімату, інтенсивного сільськогосподарського обробітку та недостатнього розвитку лісомеліоративних систем значні площі зазнають вітрової та водної ерозії.

Вітрова ерозія особливо активна у степовій частині. Для Првомайського району більш характерною є водна ерозія де на територіях з з пересіченим рельєфом спостерігається змивання ґрунтів на схилах, утворення ярів та зниження продуктивності орних земель.

Згідно з даними Миколаївського обласного державного проєктнотехнологічного центру охорони родючості ґрунтів «Облдержродючість», середній вміст гумусу у ґрунтах району становить 5,3 %, що є найвищим показником серед районів області.

Щороку внаслідок ерозії та дегуміфікації область втрачає близько 13,5 млн т родючого шару, у тому числі 0,5 млн т гумусу, 269 т рухомого азоту, 1009 т фосфору та 2019 т калію. Це еквівалентно 10,5 млн т органічних добрив або 10 тис. ц мінеральних добрив, що не потрапляють у ґрунт. Зменшення надходження органічних добрив із 7–8 т/га до 0,5 т/га та різке скорочення використання мінеральних добрив майже у 20 разів поглиблюють процес деградації ґрунтів.

Надмірна експлуатація земель сільськогосподарського призначення без належного дотримання екологічних вимог призводить до структурної деградації ґрунтів. Порушення сівозмін, монокультурне землеробство, застосування агрохімікатів без урахування агроекологічних характеристик території знижують біопродуктивність і погіршують фізико-хімічні властивості ґрунту.

Поширеним явищем залишається переведення сільськогосподарських угідь до інших категорій без належного обґрунтування. Внаслідок цього зменшується загальний фонд продуктивних земель.

Особливе занепокоєння викликають факти незаконного розорювання природоохоронних територій та неконтрольованої забудови у межах прибережних захисних смуг річок. Такі дії не лише порушують екологічну рівновагу, а й створюють передумови для посилення ерозійних процесів і втрати біорізноманіття.

Основними джерелами забруднення є промислові підприємства, агрохімікати, відходи сільськогосподарського виробництва та наслідки військових дій.

У сільському господарстві надмірне застосування пестицидів і гербіцидів спричиняє накопичення токсичних сполук у верхньому шарі ґрунту, що може призводити до перевищення гранично допустимих концентрацій важких металів (свинець, кадмій, мідь, цинк).

Діяльність незаконних кар'єрів супроводжується забрудненням територій техногенними елементами та руйнуванням структури земель.

Російська військова агресія призвела до забруднення ґрунтів вибухонебезпечними речовинами, важкими металами, паливно-мастильними матеріалами. Руйнування інфраструктури та зберігання боєприпасів створює осередки локального екологічного лиха. Забруднення токсичними сполуками і продуктами горіння знижує якість земель і створює ризики для здоров'я населення.

Для стабілізації екологічного стану земельних ресурсів району необхідно:

запровадити систему агролісомеліорації та сівозміни з метою запобігання деградації ґрунтів;

відновити захисні лісосмуги, що мінімізують прояви вітрової ерозії;

забезпечити раціональне використання зрошуваних земель, створення ефективних дренажних систем;

впровадити органічне землеробство та систему моніторингу використання агрохімікатів;

здійснювати очищення та рекультивацію забруднених земель після військових дій;

удосконалити державний контроль за цільовим використанням земель і дотриманням природоохоронного законодавства.

Небезпечні екзогенні геологічні процеси й підтоплення

Природні умови Миколаївської району – геологічна будова, гідрогеологічні особливості, рельєф, кліматичні умови, інтенсивність і контрастність неотектонічних рухів – зумовили широкий розвиток та різноманітність екзогенних геологічних процесів (ЕГП). До найбільш поширених належать зсуви, суфозія, карст, ерозійні процеси, абразія берегів водосховищ та морського узбережжя, а також підтоплення територій.

а) Підтоплення земель та населених пунктів району

Підтоплення земель і населених пунктів є однією з найбільш поширених і соціально небезпечних геоекологічних проблем Первомайського району.

Підтоплення зумовлене як природними (підвищення рівня ґрунтових вод, опади, близькість водних об’єктів), так і антропогенними факторами (витоки з водопровідних і каналізаційних мереж, зрошення, урбанізація, гідротехнічні споруди).

За даними Державної служби з надзвичайних ситуацій, у межах Первомайського району підтопленням охоплено частину населених пунктів Первомайської, Мигіївської, Кам'яномостівської територіальних громад.

Особливо ризикованими зонами є прибережні території району, де підйом рівня ґрунтових вод зумовлений поєднанням кількох факторів. Найбільш уразливими залишаються території, розташовані поблизу долин річок Південний Буг і Кодима, де спостерігається сезонне підтоплення поверхневими та ґрунтовими водами.

За результатами спостережень моніторингових служб, на значній частині району спостерігається тенденція до сталого підвищення рівня ґрунтових вод. Це негативно впливає на сільськогосподарські угіддя, забудовані території, інженерну інфраструктуру та природоохоронні зони. Загальна площа поширення підтоплення на території міст і селищ району становить 996,7 км², що відповідає приблизно 4 % території району.

Підтоплення створює значні екологічні та економічні ризики – деградацію орних земель, зниження врожайності, підтоплення підвалів і будинків, корозію трубопроводів і комунікацій, а також вторинне засолення ґрунтів.

б) Поширення екзогенних геологічних процесів

Миколаївська область, з огляду на своє географічне положення, кліматичні умови, будову ґрунтів та гідрогеологічні особливості, характеризується широким розвитком екзогенних геологічних процесів (ЕГП), серед яких найпоширенішими є зсуви, обвали, ерозія та абразія. Ці процеси становлять значну небезпеку для територій із високою господарською освоєністю, оскільки впливають на інженерну інфраструктуру, комунікації, об’єкти соціальної сфери, а також порушують стійкість природних екосистем.

Зсувні процеси – це переміщення мас ґрунтів або порід під впливом сили тяжіння, часто спричинене надмірним зволоженням, гідродинамічними навантаженнями або антропогенними чинниками (знищення рослинності, нераціональне використання земель, порушення схилів під час забудови).

У Первомайському районі розвиток зсувів найбільш характерний для ділянок із нестабільними ґрунтами, особливо в долинах річок Південний Буг, Кодима. Тут процеси зсувоутворення посилюються підмивом берегів, техногенним навантаженням та коливаннями рівня ґрунтових вод.

Розвиток екзогенних геологічних процесів в районі має не лише природний, а й виражений антропогенний характер. Їх наслідками є:

руйнування інженерних і транспортних споруд, будівель, об’єктів рекреаційної інфраструктури;

зниження стійкості берегових схилів і ризик виникнення надзвичайних ситуацій;

втрата цінних земель і рекреаційних територій;

погіршення екологічного стану прибережних екосистем.

З метою зниження ризиків розвитку зсувних і абразійних процесів доцільно реалізувати такі заходи:

проведення геомоніторингу активних ділянок узбережжя;

укріплення берегових схилів інженерними спорудами (габіонні конструкції, підпірні стінки, протиерозійні насадження);

обмеження забудови у зонах активної абразії та зсувів;

регулювання водного режиму територій і контроль витоків з інженерних мереж;

створення захисних зелених насаджень, які зменшують ерозію схилів;

проведення науково-технічного моніторингу стану берегової лінії та прогнозування її змін.

Таким чином, екзогенні геологічні процеси на території Первомайського району залишаються одним із ключових факторів природно-техногенної небезпеки, що потребує інтегрованого управління, посилення моніторингу та впровадження інженерно-захисних заходів у межах регіональної екологічної політики.

Зміна клімату

Проблема зміни клімату та її глобальні й регіональні наслідки стала однією з найактуальніших у світі. Наукові дослідження свідчать, що основними чинниками цих змін є антропогенна діяльність: збільшення концентрації парникових газів в атмосфері, викиди аерозольних частинок, вирубування лісів, урбанізація, а також інтенсивне використання енергетичних ресурсів. Серед джерел викидів парникових газів особливо виділяється транспортний сектор, який демонструє постійне зростання викидів CO_2 та інших газів.

Головними глобальними наслідками зміни клімату є: парниковий ефект та глобальне потепління; поширення озонових дірок; кислотні дощі, що руйнують ґрунти, рослинність та водні екосистеми; смог, викликаний летючими органічними сполуками (поліароматичні вуглеводні, бензол) та викидами від неповного згорання палива.

Зміна клімату безпосередньо впливає на водні ресурси Первомайського району, які є стратегічними для соціального та економічного розвитку району. Область характеризується низькими запасами підземних вод питної якості, а обсяг поверхневих вод залежить від середньо багаторічного стоку річок. Загальний середньо-багаторічний річковий стік району з урахуванням стоку із суміжних областей становить 3,4 км³, тоді як місцевий стік, що формується в межах району, у середньому становить лише 0,57 км³/рік. Тобто більшість водних ресурсів надходить із суміжних областей через великі та середні річки: Південний Буг, Кодима, Синюха. Сток малих річок району настільки обмежений, що його не можна використовувати без створення водосховищ і ставків для регулювання.

За оцінками Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту, до 2050 року на території України очікується: підвищення максимальної та мінімальної температури; перерозподіл опадів: збільшення майже на 20 % у січні, березні та квітні та зменшення влітку; зростання частоти маловодних і посушливих років, особливо на півдні країни; скорочення весняного водопілля та виснаження поверхневих і підземних вод у літній меженний період.

По басейну Південного Бугу, в межах якого розташована більша частина Первомайського району, прогнозується зменшення середньорічного стоку. За оцінкою, до 2061–2080 років середньорічний стік нижньої течії Південного Бугу зменшиться з 91,4 м³/с до 18,7 м³/с. Основними причинами є потепління та скорочення кількості атмосферних опадів.

Зміна клімату прямо впливає на:

сільське господарство: підвищується ризик посухи, знижується вологозабезпеченість ґрунтів, скорочується врожайність;

водозабезпечення населення та промисловості: обмеження доступу до питної води, погіршення якості води через зменшення стоку;

екосистеми та біорізноманіття: висихання малих річок, зниження водних біотопів, загроза рідкісним видам рослин і тварин;

соціально-економічні аспекти: ризики для рекреаційної сфери, енергетики, транспорту та житлової інфраструктури через екстремальні погодні явища.

Для зменшення негативного впливу змін клімату у Первомайському районі доцільно:

впроваджувати системи моніторингу водних ресурсів та стану малих річок;

створювати водосховища, ставки та резервуари для регулювання стоку та накопичення води у посушливий період;

розвивати раціональне водокористування та зрошення у сільському господарстві;

проводити лісосмугові та агролісомеліоративні заходи для зменшення впливу посухи та ерозії;

активно впроваджувати зелену енергетику та низьковуглецеві технології, що зменшують викиди парникових газів;

формувати освітні та інформаційні програми щодо кліматичної обізнаності для населення та місцевих органів влади.

Природно-заповідний фонд, збереження біорізноманіття

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Миколаївської області є важливим інструментом збереження біорізноманіття, підтримки екологічного балансу та охорони унікальних природних ландшафтів. Станом на 01.01.2026 до складу ПЗФ району входить 161 об’єкт, з яких 8 мають загальнодержавне значення та 153 – місцеве. До складу ПЗФ також включено 23 території без зміни їх категорії. Загальна площа ПЗФ становить 78 394,66 га, що відповідає 3,19 % території району, що є однією з найнижчих часток по Україні. Низький відсоток заповідності негативно впливає на середній показник заповідності країни та є важливим фактором для реалізації євроінтеграційних процесів України.

До 2030 року загальна площа земель природно-заповідного фонду України має становити 15 %, у тому числі за рахунок розширення заповідних площ у регіонах, включно з Миколаївською областю. На території району залишаються ділянки, що потребують заповідання, переважно яружно-балкові мережі, схили водойм та прибережні смуги річок і лиманів. Більшість таких земель належить до земель запасу, державного лісового фонду або тимчасово використовується під особисті селянські

господарства. Високий ступінь господарського освоєння та фрагментарність природних угідь ускладнюють створення великих об’єктів ПЗФ.

На території району зареєстровано 54 види судинних рослин, занесених до Червоної книги України, 24 види до Європейського Червоного списку та 18 видів до Світового Червоного списку. Всього під загрозою перебуває 143 види флори та фауни. Основними заходами збереження біорізноманіття є створення та охорона територій ПЗФ, контроль антропогенного впливу, відновлення порушених екосистем та запровадження програм охорони рідкісних видів. Особливо важливо зберігати типові та унікальні природні комплекси, серед яких степові екосистеми, балкові та яружні системи, прибережні смуги річок та лиманів.

На цей час існують значні загрози стану ПЗФ району. До них належать низький рівень заповідності, високий ступінь господарського освоєння території, зміни до законодавства, які обмежують частину лісогосподарських заходів та полювання, а також наслідки військових дій РФ. Ворожі дії призвели до забруднення територій вибухонебезпечними предметами, пожеж, знищення рідкісних видів флори та фауни, переміщення родючого шару ґрунту та вирубування дерев і кущів.

Збереження та розвиток ПЗФ району потребує комплексного підходу. Для цього необхідно:

розширювати території ПЗФ шляхом включення яружно-балкових мереж, схилів водойм, прибережних смуг річок і лиманів;

забезпечувати утримання та реконструкцію існуючих парків і пам’яток садово-паркового мистецтва;

впроваджувати моніторинг стану рідкісних видів флори та фауни;

відновлювати порушені екосистеми після військових та техногенних впливів;

підвищувати екологічну обізнаність населення щодо значення ПЗФ та охорони біорізноманіття.

Збереження ПЗФ і біорізноманіття Миколаївської області в цілому та Первомайського району зокрема є пріоритетним завданням для підтримки екологічної стабільності району та інтеграції України до європейських екологічних стандартів.

Вплив військових дій РФ на довкілля

У зв'язку із тим, що на території району не проводились бойові дії та район достатньо віддалений від лінії розмежування збройна агресія РФ проти України не призвела до масштабного руйнування природного середовища Первомайського району.

Станом на 2024 рік, екологічні збитки, завдані довкіллю Миколаївської області внаслідок збройної агресії Російської Федерації, оцінюються в понад 90 мільярдів гривень. Ця цифра є попередньою, оскільки точні розрахунки тривають, а сума збитків продовжує збільшуватися через постійні бойові дії та обмежений доступ до деяких територій.

Військова агресія має довгострокові наслідки: руйнування екосистем, забруднення ґрунтів і води, зменшення біорізноманіття та потенційне порушення кліматичних цілей України. Державна екологічна інспекція продовжує фіксувати

збитки, що дозволить у майбутньому включити їх до міжнародних позовів проти країни-агресора та оцінити шкоду для природного середовища.

Загальна сума екологічних збитків Миколаївської області від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну складає понад 2,3 мільярда доларів США, що еквівалентно понад 90 мільярдів гривень. Ці дані використовуються для кримінального провадження за статтею 438 Кримінального кодексу України щодо воєнних злочинів.

Державна екологічна інспекція Південно-Західного округу продовжує фіксувати та оцінювати екологічні збитки, завдані агресією РФ, з метою включення цих даних у міжнародні позови проти країни-агресора для відшкодування шкоди.

SWOT-аналіз

Метою проведення SWOT-аналізу є виявлення сильних і слабких сторін Первомайського району в контексті реалізації Програми економічного і соціального розвитку, а також визначення зовнішніх можливостей і загроз, що можуть впливати на прийняття управлінських рішень щодо подальшого розвитку району з урахуванням екологічних, соціальних та економічних чинників. Враховуючи те, що проєкт районної Програми не містить конкретних заходів, а в районному бюджеті відсутній фінансовий ресурс на фінансування заходів районної Програми проведення SWOT-аналізу є недоцільним.

Зв’язок між впровадженням Програми та рівнем захворюваності населення

Аналіз наявних статистичних і медико-екологічних даних свідчить, що прямого причинно-наслідкового зв’язку між реалізацією заходів Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік та зростанням рівня захворюваності населення не встановлено. Заплановані заходи не передбачають діяльності, що може призвести до суттєвого забруднення атмосферного повітря, водних чи земельних ресурсів, або до утворення небезпечних відходів у кількостях, здатних негативно впливати на стан здоров’я населення.

Більшість ініціатив Програми мають декларативний, соціально орієнтований і природоохоронний характер, спрямовані на модернізацію інфраструктури, покращення якості житлово-комунальних послуг, розвиток медицини, освіти та екологічного моніторингу. Реалізація таких заходів, навпаки, сприятиме зменшенню потенційних ризиків для здоров’я населення шляхом покращення якості довкілля та умов проживання.

Таким чином, впровадження документа державного планування не створює загроз збільшення рівня захворюваності, а за умови належного виконання природоохоронних і санітарно-гігієнічних норм – може стати чинником стабілізації та покращення показників громадського здоров’я у Первомайському районі.

5. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯМ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ВСТАНОВЛЕНІ НА МІЖНАРОДНОМУ, ДЕРЖАВНОМУ ТА ІНШИХ РІВНЯХ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ, А ТАКОЖ ШЛЯХИ ВРАХУВАННЯ ТАКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ

Зобов'язання у сфері охорони довкілля та запобігання негативному впливу на здоров'я населення відіграють важливу роль у процесі державного планування, зокрема при розробці документів, що визначають просторове і функціональне використання територій. Ці зобов'язання встановлені на міжнародному, державному, регіональному, місцевому та інших рівнях. Розглянемо детальніше ці рівні і шляхи врахування екологічних зобов'язань у плануванні.

Звіт про стратегічну екологічну оцінку документа державного планування розроблений відповідно до завдань екологічного законодавства України, які спрямовані на регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історикокультурною спадщиною.

5.1. Міжнародний рівень. Україна є стороною низки міжнародних угод і конвенцій, що спрямовані на охорону навколишнього середовища та запобігання негативному впливу на здоров'я населення.

5.1.1. Паризька кліматична угода (2015 рік.)

Україна, як сторона Паризької кліматичної угоди, взяла на себе зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності економіки, розвитку відновлюваних джерел енергії та реалізації заходів з адаптації до змін клімату. У межах виконання оновленого Національно визначеного внеску (НВВ2), держава прагне до скорочення викидів не більше ніж на 35 % від рівня 1990 року до 2030 року.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

сприяння реалізації заходів із підвищення енергоефективності в бюджетній, житлово-комунальній і виробничій сферах;

стимулювання розвитку відновлюваної енергетики (сонячної, вітрової, біоенергетики) на території району;

оптимізація системи енергоспоживання, зменшення втрат у мережах теплопостачання та водопостачання;

впровадження заходів з озеленення населених пунктів, збільшення поглинання CO_2 природними екосистемами;

урахування кліматичних ризиків під час планування територій, реконструкції інженерної інфраструктури та розвитку транспортної мережі;

забезпечення відповідності регіональних проєктів вимогам екологічної безпеки, зокрема щодо якості повітря, шуму, управління відходами.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

включення до Програми заходів з енергомодернізації громадських будівель, закладів освіти, медицини та адміністративних споруд;

підтримка регіональних проєктів зі встановлення сонячних та вітрових електростанцій, особливо в південних районах району;

удосконалення системи моніторингу кліматичних параметрів та оцінки вразливості територій до наслідків зміни клімату;

розвиток екотранспорту та мережі зарядних станцій для електромобілів;

популяризація кліматично нейтральних практик серед підприємств і громад, у тому числі через грантові та партнерські програми;

урахування принципів кліматичної адаптації при розробленні інфраструктурних проєктів, включно з водогосподарськими, енергетичними та дорожніми.

5.1.2. Орхуська конвенція (Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в ухваленні рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, 1998 рік)

Орхуська конвенція встановлює принципи відкритості, прозорості та громадської участі у процесах прийняття рішень, що можуть впливати на стан навколишнього природного середовища. Основні положення документа передбачають: забезпечення вільного доступу громадян до екологічної інформації; залучення громадськості до процесів планування і реалізації екологічно значущих рішень; гарантування права на доступ до правосуддя у випадках порушення екологічного законодавства.

Зобов'язання, що стосуються ДДП: забезпечення відкритості та доступності екологічної інформації, пов'язаної з реалізацією заходів Програми економічного і соціального розвитку району;

забезпечення участі громадськості у процесі обговорення стратегічних документів, що мають екологічне значення;

дотримання принципів прозорості під час прийняття управлінських рішень, які можуть впливати на стан довкілля та здоров'я населення;

врахування пропозицій громадських організацій і мешканців під час підготовки, погодження та реалізації програмних заходів.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

проведення консультацій та громадських обговорень щодо проєкту Програми з урахуванням можливих екологічних і соціальних наслідків її реалізації;

оприлюднення інформації про стратегічну екологічну оцінку Програми, її результати та рекомендації;

забезпечення доступу громадськості до даних державного екологічного моніторингу (стан атмосферного повітря, вод, ґрунтів, рівень забруднення тощо);

формування механізмів зворотного зв'язку з населенням (електронні звернення, онлайн-консультації, відкриті засідання);

дотримання принципів гласності, прозорості та підзвітності при прийнятті рішень, що мають екологічний ефект на території району.

5.1.3. Європейський зелений курс (2020 р.)

Європейський зелений курс (European Green Deal) є стратегічною ініціативою Європейського Союзу, спрямованою на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Документ визначає перехід до моделі сталого розвитку, яка передбачає зменшення антропогенного навантаження на довкілля, скорочення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності та розбудову економіки замкненого циклу. Основна увага приділяється розвитку «зеленої» енергетики, екологічного транспорту, циркулярного використання ресурсів і збереженню біорізноманіття.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

стимулювання переходу економіки району на принципи «зеленої» трансформації;

розширення використання відновлюваних джерел енергії у промисловості, житлово-комунальному секторі та транспорті;

зменшення обсягів утворення відходів, розвиток інфраструктури перероблення та повторного використання ресурсів;

підвищення енергоефективності об'єктів комунальної, соціальної та виробничої інфраструктури;

сприяння розвитку проєктів з низьковуглецевої економіки та впровадженню інноваційних екотехнологій.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

інтеграція принципів «зеленої економіки» у регіональні стратегії розвитку та інвестиційні програми;

підтримка ініціатив з розвитку відновлюваної енергетики (сонячні, вітрові, біоенергетичні проєкти) на території району;

стимулювання підприємств до впровадження енергоощадних технологій, модернізації виробничих процесів і скорочення споживання викопного палива;

сприяння розвитку системи управління відходами відповідно до принципів циркулярної економіки – сортування, перероблення, повторне використання матеріалів;

розроблення регіональних екологічних програм моніторингу викидів, шумового навантаження та якості атмосферного повітря;

застосування екологічних критеріїв під час відбору проєктів до фінансування в межах Програми, з урахуванням принципів енергоефективності, мінімізації забруднення і раціонального використання природних ресурсів.

5.1.4. Конвенція про біологічне різноманіття (1992 р.)

Конвенція про біологічне різноманіття (CBD) є ключовим міжнародним документом у сфері охорони природи, що визначає глобальні зобов'язання держав щодо збереження біорізноманіття, сталого використання природних ресурсів та справедливого розподілу вигід від використання генетичних ресурсів. Україна, як Сторона Конвенції, зобов'язалася забезпечувати збереження природних екосистем, ландшафтів і видів, що перебувають під загрозою зникнення, а також інтегрувати принципи охорони біорізноманіття у всі сектори державного планування.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

збереження та відновлення природних екосистем і середовищ існування рідкісних видів флори та фауни в межах району;

урахування екологічної цінності територій природно-заповідного фонду (лісові насадження, елементи екомережі, території Смарагдової мережі);

сприяння формуванню регіональної екомережі та забезпечення екологічної збалансованості господарської діяльності;

впровадження природоохоронних заходів у процес реалізації інфраструктурних і промислових проєктів, що фінансуватимуться в межах Програми.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

інтеграція принципів збереження біорізноманіття у всі напрями регіонального планування та господарської діяльності;

проведення екологічних оцінок та моніторингу стану довкілля для запобігання деградації природних екосистем;

урахування територіальної близькості об'єктів природно-заповідного фонду, водних ресурсів і лісових масивів під час розміщення нових об'єктів або реконструкції існуючих;

створення буферних і захисних зелених зон навколо потенційно впливових об'єктів для збереження ландшафтної структури;

підтримка програм із відновлення деградованих земель, залісення та протиерозійного захисту територій;

забезпечення екологічного супроводу інвестиційних проєктів, зокрема тих, що реалізуються поблизу природоохоронних територій.

5.1.5. Угода про асоціацію між Україною та ЄС

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є стратегічним документом, що визначає рамки політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС. Одним із її ключових напрямів є імплементація екологічних стандартів Європейського Союзу, розвиток відновлюваної енергетики, сприяння екологічним інвестиціям, а також підвищення рівня екологічної безпеки та сталого розвитку.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

гармонізація українського екологічного законодавства та стандартів із вимогами ЄС;

сприяння впровадженню сучасних технологій енергоефективності та використанню відновлюваних джерел енергії;

попередження забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів і ґрунтів у процесі господарської діяльності;

розвиток екологічно орієнтованих інвестиційних проєктів на регіональному рівні;

запровадження безпечного управління виробничими та побутовими відходами відповідно до директив ЄС;

реалізація заходів зі скорочення викидів парникових газів, підвищення кліматичної стійкості району та адаптації до змін клімату;

підтримка інновацій у сфері «зеленої» економіки та екологічно чистих технологій.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

забезпечення відповідності цілей і завдань Програми принципам Європейського зеленого курсу та директивам ЄС у сфері охорони довкілля;

підтримка інвестиційних ініціатив, спрямованих на підвищення енергоефективності та скорочення негативного впливу на довкілля;

упровадження систем екологічного моніторингу та контролю за викидами забруднюючих речовин;

розроблення заходів з мінімізації промислових шумів, пилу та забруднень; організація комплексної системи управління відходами відповідно до принципів ієрархії управління відходами ЄС (запобігання, повторне використання, переробка, видалення, рециклінг);

планування заходів із рекультивації, відновлення та озеленення територій після завершення виробничої діяльності;

сприяння розробленню регіональних програм зі зменшення вуглецевого сліду та розвитку кліматоорієнтованої економіки.

5.2. Державний рівень. Врахування державних зобов'язань у сфері охорони довкілля під час підготовки Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік є ключовим етапом забезпечення сталого розвитку району, підтримки екологічного балансу та мінімізації негативного впливу на довкілля й здоров'я населення.

5.2.1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»

Закон визначає основи державної екологічної політики, встановлює вимоги щодо оцінки впливу планованих заходів на довкілля та передбачає систему екологічного контролю у сфері господарської діяльності.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

пріоритет екологічної безпеки при плануванні та реалізації заходів Програми;

комплексний захист ґрунтів, водних ресурсів, атмосферного повітря та біорізноманіття;

обов'язковий аналіз впливу запланованих заходів на довкілля;

безпечне управління відходами;

забезпечення екологічного контролю на всіх етапах реалізації Програми.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

проведення стратегічної екологічної оцінки (СЕО) з повним аналізом впливу заходів Програми на довкілля;

впровадження превентивних заходів: рекультивація територій, системи відведення та очищення стічних вод, встановлення та дотримання санітарно-захисних зон;

застосування заходів компенсації у разі виявлення негативного впливу;

організація екологічно безпечного управління відходами;

використання ефективного пилогазоочисного обладнання та інших технологій контролю забруднень.

5.2.2. *Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку»*

Закон визначає обов'язок проведення екологічного аналізу державних планувальних документів, врахування екологічних ризиків та розробку заходів із їх попередження і мінімізації.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

проведення стратегічної екологічної оцінки (СЕО) заходів Програми;

оцінка потенційного впливу запланованих заходів на навколишнє середовище;

урахування природоохоронних територій, екосистем, об'єктів довкілля та здоров'я населення;

розробка заходів із запобігання та мінімізації екологічних ризиків.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

проведення повноцінної СЕО, що відповідає вимогам законодавства та враховує потенційні екологічні ризики заходів Програми;

визначення відсутності значного впливу на природоохоронні території, рідкісні види флори і фауни в зоні впливу;

розробка комплексних рекомендацій щодо зменшення негативних наслідків реалізації заходів Програми (обмеження пилу, шуму, дотримання санітарних норм);

організація моніторингу ключових екологічних показників (якість атмосферного повітря, стан поверхневих і ґрунтових вод, шумовий вплив) протягом реалізації заходів.

5.2.3. Закон України «Про охорону атмосферного повітря»

Закон визначає норми викидів забруднюючих речовин в атмосферу, встановлює обов'язок проведення моніторингу якості повітря та впровадження заходів із зменшення промислових викидів. Зобов'язання, що стосуються ДДП:

отримання державних нормативів гранично допустимих концентрацій (ГДК) шкідливих речовин у атмосфері;

застосування технологій та організаційних заходів для зменшення забруднення повітря;

використання сучасних технологій для мінімізації викидів забруднювачів від промислових та комунальних об'єктів;

організація постійного моніторингу якості атмосферного повітря.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

застосування обладнання та технологій з низьким рівнем викидів, зокрема сучасних пиловловлювальних систем (фільтри, циклони, електрофільтри) на комунальних та промислових об'єктах;

впровадження систем газоочистки та дегазації, за потреби, для мінімізації пилових і газових викидів;

реалізація протипилових заходів під час будівництва і експлуатації (зволоження доріг і місць складування сипучих матеріалів, обмеження швидкості транспорту);

організація тимчасового моніторингу атмосферного повітря у періоди максимальних навантажень;

забезпечення відповідності заходів Програми державним екологічним стандартам і нормативам ГДК.

5.2.4. Закон України «Про управління відходами»

Закон регулює управління усіма видами відходів та передбачає ефективне управління ними на регіональному рівні, впровадження принципів циркулярної економіки та безпечне управління матеріалами і обладнанням після завершення їх терміну служби.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

мінімізація утворення відходів під час будівництва та експлуатації об'єктів;

забезпечення безпечного управління всіма видами відходів, включно із сортуванням, збиранням, відновленням та видаленням;

впровадження принципів циркулярної економіки для повторного використання ресурсів;

відновлення матеріалів і обладнання після завершення терміну служби відповідно до законодавства.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

організація системи роздільного збору та сортування відходів виробництва;

максимальне вилучення вторинної сировини для повторного використання;

впровадження екологічно безпечної рекультивації земель після завершення виробництва;

забезпечення зберігання небезпечних відходів (технічні рідини, мастила) у спеціально обладнаних місцях;

укладання договорів із ліцензованими компаніями на збір, вивезення та видалення відходів;

планування впровадження роздільного збору побутових і виробничих відходів на території об'єктів, передбачених Програмою.

5.2.5. Закон України «Про природно-заповідний фонд України»

Закон встановлює правові засади охорони природних територій, включно із заповідниками, заказниками та іншими об'єктами природно-заповідного фонду, регламентує особливий режим використання земель, що межують із природоохоронними зонами, та спрямований на збереження екологічного балансу й біорізноманіття.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

розміщення об'єктів поза межами територій природно-заповідного фонду;

проведення оцінки впливу планованих заходів на екосистеми та біорізноманіття;

забезпечення охорони середовищ існування рідкісних, зникаючих та червонокнижних видів флори і фауни;

попередження порушень природних комплексів і екологічного балансу.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

плановані об'єкти не розташовуються на та в межах природно-заповідних територій, що виключає прямий негативний вплив;

передбачено запобігання зміні гідрологічного режиму, уникнення штучного освітлення та теплового навантаження поблизу природоохоронних зон;

у разі виявлення під час реалізації проекту цінних природних компонентів будуть впроваджені компенсаційні заходи, такі як рекультивація території або створення охоронних зелених насаджень;

врахування відстаней до природоохоронних об'єктів у плануванні інженерної та

транспортної інфраструктури для збереження екологічної цілісності територій. *5.2.6. Земельний кодекс України*

Земельний кодекс регламентує використання земельних ресурсів, охорону ґрунтів, категорії земель та обмеження їх використання, встановлює принципи раціонального і безпечного землекористування.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

раціональне використання земельних ресурсів і збереження ґрунтів;

дотримання цільового призначення та режимів використання земельних ділянок;

обмеження забудови сільськогосподарських та природоохоронних земель;

рекультивація земель у разі порушень під час будівництва чи експлуатації для відновлення природного стану або безпечного подальшого використання;

захист земель від забруднення шкідливими речовинами.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

розміщення об'єктів відповідно до чинного цільового призначення ділянки (для виробничої, машинобудівної та іншої промислової діяльності, код 11.03);

функціональне зонування ділянки відповідно до виду діяльності (виробничі території, код 20100.0);

врахування сусідства з природними територіями та запровадження заходів щодо охорони ґрунтів і запобігання їх забрудненню;

планування рекультивації земель після завершення будівельних робіт або у разі порушення земельного покриву;

використання природних ресурсів у межах норм чинного законодавства без зміни цільового призначення ділянки.

5.2.7. Водний Кодекс України

Водний кодекс регулює використання та охорону водних ресурсів, встановлює вимоги до скидів промислових підприємств у поверхневі та підземні водні об'єкти, а також визначає умови водопостачання. Зобов'язання, що стосуються ДДП:

забезпечення охорони водних ресурсів у процесі планування та реалізації заходів; запобігання забрудненню підземних і поверхневих вод під час будівництва та експлуатації об'єктів;

дотримання прибережних захисних смуг;

раціональне водокористування, виключення перевитрат і несанкціонованих скидів.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

планування заходів без скидів у водні об'єкти, що виключає ризик забруднення поверхневих і підземних вод; відсутність розташування об'єктів у межах водоохоронних зон або безпосередньо біля водних ресурсів;

у разі наближення – дотримання вимог захисних смуг;

мінімізація водоспоживання під час експлуатації для зменшення впливу на водний баланс;

дотримання зон санітарної охорони артезіанських свердловин технічного водопостачання;

організація контрольованого збору та відведення дощових вод із системою фільтрації або локального очищення;

у межах стратегічної екологічної оцінки (СЕО) проведено аналіз ризиків впливу на гідрологічний стан, що показав відсутність або незначний контрольований вплив.

5.2.8. Цілі сталого розвитку України до 2030 року

Цілі є частиною глобальних Цілей сталого розвитку ООН, що:

передбачають екологічно збалансований розвиток економіки;

охоплюють збереження екосистем, ефективне використання ресурсів, чисту енергію, забезпечення здорового середовища для населення.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

розвиток чистої, відновлюваної енергетики як бази сталого економічного зростання в району (розподілена генерація, сонячні та вітрові електростанції);

підтримка екологічно сталих джерел енергії, включно із сонячною та вітровою енергетикою;

скорочення викидів парникових газів та забруднюючих речовин від комунальних та промислових підприємств;

запровадження принципів циркулярної економіки, ефективне управління побутовими та небезпечними медичними відходами;

раціональне використання природних і земельних ресурсів із їх відновленням та збереженням (реконструкція водопровідних і водовідвідних систем, модернізація насосних станцій, будівництво водозабірних свердловин);

забезпечення екологічної безпеки та здорового середовища для населення (покращення доступу до якісної питної води, видалення медичних відходів, модернізація транспортної інфраструктури).

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

проєкт районної Програми не містить конкретних заходів та не передбачає реалізацію проєктів, які можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища. Разом із тим, пріоритетні напрямки розвитку району, які визначені проєктом Програми підтримують загальнодержавну політику екологічного переходу та збалансованого розвитку району;

стимулюють впровадження заходів щодо енергоефективності, розвитку відновлюваної енергетики, збереження природного капіталу та раціонального використання ресурсів;

оновлення транспортної інфраструктури та комунальної техніки зменшує пилові, шумові та шкідливі викиди, що позитивно впливає на здоров'я населення.

5.2.9. Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року

Стратегія передбачає інтеграцію екологічних стандартів у всі сфери економіки та життєдіяльності, стимулює розвиток зеленої економіки, ефективне використання природних ресурсів і збереження біорізноманіття.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

інтеграція екологічних стандартів у планування територій, реалізацію інфраструктурних та виробничих проєктів (дороги, водопостачання, водовідведення, енергетика);

використання ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій у будівництві та реконструкції об'єктів;

зменшення екологічного впливу від комунальних та промислових проєктів на

довкілля (водопостачання, водовідведення, індустріальні парки);

забезпечення екологічної модернізації виробничої і комунальної інфраструктури, зокрема систем очищення повітря, води та енергоефективності;

забезпечення прозорого й ефективного екологічного моніторингу на місцевому рівні;

створення умов для впровадження технологій з мінімальним рівнем шкідливих викидів і відходів у всіх комунальних та промислових об'єктах.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

застосування сучасних технологій і обладнання на об'єктах водопостачання та водовідведення, що дозволяє знизити ризики забруднення водних ресурсів і ґрунтів;

організація системи збору, очищення та відновлення господарсько-побутових і виробничих стоків для запобігання забрудненню навколишнього середовища;

впровадження заходів з мінімізації шумового навантаження та пилових викидів на об'єктах комунальної інфраструктури;

автоматизація технологічних процесів на об'єктах водопостачання, теплопостачання та енергетики для зменшення втрат ресурсів і підвищення ефективності використання енергії;

планування зонування території та санітарно-захисних зон біля об'єктів з підвищеним екологічним навантаженням;

розробка заходів рекультивації земель після будівництва та експлуатації інженерних об'єктів;

запровадження системи управління відходами комунального та промислового походження, включаючи сортування, відновлення та повторне використання; забезпечення постійного екологічного моніторингу стану атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів і шумового забруднення на території реалізації заходів Програми;

дотримання вимог природоохоронного законодавства щодо охорони водних ресурсів, ґрунтів, біорізноманіття та санітарної безпеки населення;

оптимізація транспортування матеріалів та ресурсів для зменшення викидів від перевезень.

5.2.10. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки

Стратегія спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіонів та забезпечення їх збалансованого розвитку, включаючи екологічні аспекти, соціальну згуртованість та сталий економічний розвиток територій.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

урахування регіональних екологічних ризиків при реалізації інфраструктурних, енергетичних та водопостачальних проєктів;

інтеграція об'єктів водопостачання, водовідведення, енергетики та індустріальних парків у регіональну інфраструктуру з дотриманням екологічних норм;

застосування сучасних технологій очищення господарсько-побутових і виробничих стоків;

розвиток систем водовідведення та управління відходами, включно з

будівельними, комунальними та небезпечними медичними відходами підвищення енергоефективності комунальних та промислових об’єктів шляхом впровадження ресурсоощадних технологій і використання альтернативних джерел енергії;

забезпечення відповідності всіх заходів Програми місцевим екологічним стандартам і законодавству щодо природокористування.

Шляхи врахування зобов’язань під час підготовки ДДП:

пріоритетні проєкти реалізуються з урахуванням регіональних екологічних особливостей та потенційних ризиків для довкілля і здоров’я населення;

впровадження технологічних рішень для мінімізації забруднення повітря, водних ресурсів і ґрунтів у процесі будівництва та експлуатації об’єктів;

контроль за відведенням та очищенням господарсько-побутових та виробничих стоків відповідно до норм і стандартів;

проєктування та впровадження систем управління відходами, включно з сортуванням, відновленням та можливим повторним використанням матеріалів;

застосування сучасного обладнання та ресурсоефективних технологій для зменшення впливу на довкілля та енергозбереження;

заплановані заходи щодо запобігання деградації земельних ділянок та їх рекультивації у разі порушень;

забезпечення інтеграції проєктів Програми у загальну регіональну інфраструктуру із дотриманням екологічних стандартів і вимог законодавства.

5.2.11. Національна економічна стратегія на період до 2033 року

Стратегія передбачає впровадження у промисловість та інфраструктурні проєкти заходів щодо стимулювання розвитку циркулярної економіки, підвищення ресурсоефективності та інтеграції екологічних підходів у виробничі та комунальні процеси.

Зобов’язання, що стосуються ДДП:

підвищення енергоефективності промислових та комунальних об’єктів;

впровадження принципів циркулярної економіки у виробництво та управління відходами, включно з ТПВ і небезпечними медичними відходами;

синхронізація планування регіональних проєктів із ініціативами «європейського зеленого курсу»;

переорієнтація на екоіндустріальні моделі у регіональному плануванні та реалізації інвестиційних проєктів.

Шляхи врахування зобов’язань під час підготовки ДДП:

впровадження технологій, що підвищують енергоефективність об’єктів водопостачання, водовідведення та комунальної енергетики;

застосування ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій, зокрема для управління відходами та переробки залишків;

проєктування та реалізація заходів із урахуванням принципів циркулярної економіки, мінімізації втрат матеріалів і повторного їх використання;

інтеграція екоіндустріальних моделей у розвиток індустріальних парків та інфраструктури для забезпечення сталого економічного зростання району.

5.2.12. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року

План визначає конкретні заходи щодо покращення екологічної ситуації в Україні та регіонах, спрямовані на зменшення екологічного навантаження від промисловості, комунальної та інфраструктурної діяльності.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

використання екологічно безпечних технологій у будівництві, водопостачанні, водовідведенні та енергетиці;

зменшення негативного впливу на атмосферне повітря, водні й земельні ресурси;

впровадження превентивних заходів для охорони довкілля та збереження біорізноманіття.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

застосування екологічно безпечних конструкцій і матеріалів при будівництві та реконструкції інженерної інфраструктури;

мінімальне втручання у природні структури ґрунту та рельєфу під час будівництва та проведення інфраструктурних робіт;

локалізація потенційних забруднень, застосування заходів з рекультивації земель у разі пошкодження ділянок;

планування і впровадження систем контролю та моніторингу впливу на довкілля на всіх етапах реалізації заходів Програми;

забезпечення екологічної безпеки населення та довкілля через інтеграцію природоохоронних стандартів у всі проєкти Програми.

5.2.13. Національний план управління відходами до 2033 року

План передбачає запровадження та удосконалення системи управління промисловими, комунальними та небезпечними медичними відходами;

створення інфраструктури для їх оброблення;

орієнтацію на принципи циркулярної економіки та зменшення негативного впливу на довкілля.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

впровадження роздільного збору та переробки відходів виробництва та комунальної сфери;

розвиток інфраструктури для безпечного управління відходами, включно з будівельними та небезпечними медичними відходами;

мінімізація негативного впливу відходів на атмосферне повітря, ґрунти, поверхневі та підземні води;

орієнтація на принципи циркулярної економіки у всіх секторах комунальної та виробничої діяльності.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

організація збирання, сортування та відновлення відходів комунального і виробничого походження;

планування безпечного тимчасового зберігання та передачі відходів ліцензованим операторам для подальшого відновлення, рециклінгу, видалення або переробки; впровадження принципів циркулярної економіки в управлінні виробничими та комунальними відходами, з мінімізацією втрат матеріалів та повторним використанням ресурсів;

контроль за дотриманням екологічних стандартів і законодавства щодо управління відходами на території реалізації заходів Програми;

забезпечення екологічної безпеки населення та довкілля через системне управління відходами та зменшення ризиків забруднення.

5.2.13. Національний план заходів з реалізації положень Кіотського протоколу та Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року

Документи визначають основні напрями державної політики щодо адаптації до змін клімату та їх пом'якшення, включаючи скорочення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), адаптацію інфраструктури, водопостачання та управління відходами до кліматичних змін, а також стимулювання екологічно безпечного землекористування.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

скорочення викидів парникових газів, зокрема діоксиду вуглецю, на об'єктах виробництва та комунальної інфраструктури;

підвищення енергоефективності інфраструктурних і виробничих проєктів;

адаптація інфраструктури до кліматичних змін, зокрема у водопостачанні, водовідведенні та управлінні відходами;

стимулювання екологічно безпечного землекористування та управління територіями.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

впровадження технологій із зниженням викидів діоксиду вуглецю;

застосування енергозберігаючих рішень у технологічних процесах та системах комунальної інфраструктури;

організація переробки та безпечного управління відходами виробництва та комунальної сфери, що мінімізує викиди метану й інших парникових газів;

забезпечення безпечного землекористування з дотриманням норм охорони повітря, ґрунтів і водних ресурсів;

впровадження елементів адаптивної інфраструктури, зокрема системи відведення дощових вод, контролю температурного режиму та моніторингу кліматичних параметрів.

5.2.14. Енергетична стратегія України до 2035 року

Стратегія спрямована на розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), підвищення енергоефективності та зменшення енергетичного навантаження на промисловість і комунальну інфраструктуру.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

підвищення енергоефективності промислових і комунальних процесів;

скорочення викидів діоксиду вуглецю та інших парникових газів у виробництві та енергетиці;

мінімізація енергетичних втрат у виробничих і інфраструктурних системах;

впровадження інноваційних заходів енергозбереження та технологій відновлюваної енергії.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

впровадження енергоефективних печей і установок із покращеною теплоізоляцією, регенерацією тепла та автоматизованим контролем процесу;

модернізація устаткування для зменшення енергоспоживання у змішувальних установках, насосних станціях та транспортних системах;

застосування систем рекуперації енергії у виробничих циклах;

організація регулярного енергетичного аудиту та впровадження заходів з оптимізації споживання;

мінімізація енергоспоживання допоміжних процесів (освітлення, вентиляція, очищення) за допомогою сучасних технологій та автоматизованих систем управління;

сприяння зменшенню навантаження на енергетичну систему району шляхом балансування виробництва та споживання на рівні підприємств і комунальних об'єктів.

5.2.15. Водна стратегія України на період до 2050 року

Стратегія визначає основні напрями державної політики у сфері водних ресурсів, забезпечення сталого водокористування, охорони водних ресурсів та управління водними екосистемами.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

раціональне використання водних ресурсів під час проєктування, будівництва та експлуатації інфраструктурних і виробничих об'єктів;

збереження водних екосистем і запобігання їх забрудненню;

виключення втручання в гідрологічний режим територій;

застосування інноваційних рішень для зниження водоспоживання та очищення стоків;

дотримання режиму прибережних захисних смуг і зон санітарної охорони джерел водопостачання.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

об'єкти Програми не потребують водозабору з поверхневих джерел;

виробничі та комунальні об'єкти забезпечені системами локального водозабору та водовідведення, що виключає використання поверхневих водних ресурсів;

території реалізації заходів розташовані поза межами водоохоронних зон, при наближенні до водних об'єктів дотримуватиметься нормативна прибережна захисна смуга;

передбачено безпечне управління дощовими та господарсько-побутовими стоками: поверхневі води збираються та скеровуються в систему локального водовідведення з фільтрацією;

у межах СЕО проєкту оцінено ризики впливу на водні об'єкти – встановлено, що ризик забруднення водних ресурсів мінімальний та контрольований.

3. ***Регіональний рівень.*** Під час підготовки та реалізації заходів Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району необхідно враховувати регіональні стратегічні документи, що визначають пріоритети екологічного розвитку, охорони здоров'я та безпечного функціонування інфраструктури. Урахування цих зобов'язань сприятиме створенню безпечного, ресурсоефективного та екологічно сталого середовища для реалізації інвестиційних проєктів та виробничих об'єктів.

Основними документами регіонального рівня, які містять екологічні зобов'язання та стосуються розробки Програми, є:

3.1.1. Стратегія розвитку Миколаївської району на період до 2027 року включно

Стратегія спрямована на забезпечення сталого економічного зростання, підвищення якості життя населення, розвиток інфраструктури та створення робочих місць з урахуванням екологічних аспектів. Основною метою є підвищення конкурентоспроможності області, розвиток інноваційних та високотехнологічних галузей, а також інтеграція принципів «зеленої» економіки у традиційні виробництва.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

диверсифікація економіки району через розвиток нових секторів;

розвиток високотехнологічних та інноваційних галузей;

інтеграція інновацій у традиційні виробництва (автоматизація, цифровізація);

ревіталізація старих промислових територій і трансформація їх у підприємства «зеленої» економіки;

поєднання економічного зростання з екологічною відповідальністю;

застосування ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій;

організація систем контролю за викидами в атмосферу та відновлення й рециклінг виробничих відходів;

дотримання норм охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки;

технологічна модернізація виробництва;

створення нових робочих місць у сфері виробництва та інфраструктури.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

інтеграція інноваційних і ресурсозберігаючих технологій у процеси виробництва;

застосування сучасних систем контролю викидів та охорони атмосферного повітря;

впровадження заходів з мінімізації виробничих відходів та їх безпечного управління;

дотримання екологічних норм і стандартів при будівництві й експлуатації об'єктів;

оптимізація використання природних ресурсів і енергії;

забезпечення належного екологічного моніторингу під час реалізації проєктів;

мінімізація впливу на довкілля та екосистеми;

створення безпечних і комфортних умов для праці та проживання населення поруч з об'єктами;

забезпечення прозорості та участі громадськості у процесах контролю екологічних аспектів.

3.1.2. Програма економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 20256 рік

Програма спрямована на покращення економічної ситуації в області шляхом розвитку інфраструктури, стимулювання підприємництва, створення умов для розвитку нових галузей та забезпечення сталого економічного зростання з екологічним фокусом.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

сприяння розвитку малого та середнього бізнесу через створення умов для розвитку нових промислових секторів;

інтеграція сучасних технологій у індустріальні та екоіндустріальні зони з метою забезпечення зайнятості населення, екологізації виробництва та зміцнення економіки району;

залучення міжнародного досвіду та інвестицій для реалізації нових виробничих проєктів;

модернізація інфраструктури виробництва для підвищення ефективності і екологічної безпеки;

підтримка сталого розвитку району через впровадження ресурсозберігаючих технологій і контролю за викидами.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

впровадження сучасних технологічних комплексів з виробництва, що відповідають екологічним стандартам;

створення нових робочих місць та залучення інвестицій у виробничий сектор з екологічним фокусом;

розвиток інфраструктури виробничих зон для модернізації та підвищення екологічної безпеки;

забезпечення екологічно безпечного виробництва, відповідність сучасним стандартам сталого розвитку;

кооперація з міжнародними партнерами для впровадження передових технологій і залучення додаткових інвестицій;

мінімізація впливу на навколишнє середовище через застосування ресурсозберігаючих технологій і контроль викидів.

3.1.3. Стратегія адаптації до зміни клімату для Миколаївської області (проєкт)

Проєкт спрямований на підготовку району до наслідків зміни клімату, зокрема підвищення температури, посух, зменшення рівня води у річках та водосховищах, що може впливати на аграрні та індустріальні сектори.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

врахування кліматичних змін під час проєктування, будівництва та експлуатації промислових об'єктів;

зниження викидів парникових газів через енергоефективні технології та використання джерел чистої енергії;

підвищення кліматичної стійкості підприємств до посух, підвищення температури, зменшення водних ресурсів;

забезпечення сталого розвитку та охорони довкілля в умовах зміни клімату.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

застосування ресурсозберігаючих технологій та енергоефективного обладнання у виробництві;

використання відновлюваних джерел енергії (наприклад, сонячних панелей) для живлення виробничих процесів;

проєктування об'єктів із мінімальним втручанням у природний ґрунтовий покрив та водні ресурси;

впровадження систем збору та очищення технологічних, поверхневих і господарсько-побутових стічних вод із подальшим повторним використанням або передачею на очисні споруди;

забезпечення адаптивної інфраструктури для контролю пилу та водовідведення, що підвищує стійкість виробництва до кліматичних змін;

озеленення прилеглих територій для стабілізації мікроклімату і зниження температурних коливань;

мінімізація викидів парникових газів через модернізацію технологічних процесів і заміщення викопних енергоносіїв.

3.1.4. Комплексна програма охорони довкілля Миколаївської області на 2021-2027 роки

Програма спрямована на стабілізацію та покращення стану навколишнього природного середовища, забезпечення екологічно безпечного середовища та стійкого функціонування екосистем Миколаївської області шляхом реалізації міжнародних, загальнодержавних і регіональних природоохоронних ініціатив.

Зобов'язання, що стосуються ДДП:

дотримання екологічних стандартів при плануванні та реалізації промислових і інфраструктурних проєктів;

мінімізація негативного впливу на довкілля під час будівництва та експлуатації об'єктів;

раціональне використання природних ресурсів і охорона навколишнього середовища;

інтеграція екологічних вимог у просторове планування та розміщення виробничих об'єктів;

реалізація природоохоронних заходів, передбачених міжнародними, державними та регіональними програмами; зниження рівня забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і вод.

Шляхи врахування зобов'язань під час підготовки ДДП:

дотримання санітарно-захисних зон та екологічних обмежень під час розміщення об'єктів виробництва;

проєктування систем збору, очищення та повторного використання стічних вод;

впровадження пилогазоочисного обладнання для зменшення викидів у атмосферу;

передбачення заходів з охорони ґрунтів, включно з протиерозійними заходами та мінімізацією забруднення територій навколо виробничих майданчиків;

озеленення та створення буферних зон для стабілізації екосистем;

дотримання вимог екологічної безпеки під час будівництва та експлуатації об'єктів;

забезпечення контролю за виконанням природоохоронного законодавства та постійного оцінювання впливу на довкілля протягом реалізації Програми та ДДП.

3.1.5. Програма моніторингу довкілля Миколаївської області

Програма спрямована на контроль і зниження рівня забруднення довкілля, забезпечення постійного моніторингу стану екосистем та оперативного реагування на потенційні екологічні ризики.

Зобов’язання, що стосуються ДДП:

здійснення постійного моніторингу стану довкілля: атмосферного повітря, водних ресурсів і ґрунтів;

забезпечення прозорості та доступності екологічної інформації для громадськості; виявлення джерел забруднення та оперативне реагування на критичні екологічні ситуації;

контроль за дотриманням природоохоронних норм для зниження рівня забруднення довкілля.

Шляхи врахування зобов’язань під час підготовки ДДП:

проведення регулярного моніторингу якості повітря та ґрунтів у межах і навколо виробничих майданчиків;

впровадження системи обліку, контролю та звітності щодо викидів і скидів від підприємств;

оцінка фонових показників стану довкілля до початку реалізації ДДП та встановлення порівняльних меж після введення об’єкта в експлуатацію;

залучення громадськості до процесів екологічного моніторингу відповідно до принципів Орхуської конвенції;

забезпечення регулярного оновлення даних моніторингу та інтеграції результатів у систему планування і управління ДДП.

3.1.6. Схема планування території Миколаївської області

Схема визначає просторовий розвиток області та забезпечує врахування екологічних аспектів при розміщенні об’єктів соціальної та промислової інфраструктури.

Зобов’язання, що стосуються ДДП:

оптимізація використання територій відповідно до функціонального зонування району;

забезпечення екологічної безпеки об’єктів у межах промислових та суміжних зон;

врахування природоохоронних територій та обмежень при розміщенні інфраструктурних об’єктів;

дотримання містобудівної документації щодо категорій земель та їх придатності до цільового використання;

сприяння розвитку промислових підприємств з дотриманням санітарних і екологічних вимог;

забезпечення просторової відповідності об’єктів виробництва містобудівним та екологічним критеріям;

збереження суміжних природоохоронних територій і дотримання санітарно-захисних зон (СЗЗ).

Шляхи врахування зобов’язань під час підготовки ДДП:

розміщення виробничого майданчика в межах зони з допустимим функціональним призначенням відповідно до Схеми планування території району;

дотримання вимог СЗЗ згідно з ДСП 173-96 для запобігання негативному впливу на житлову забудову;

планувальні рішення враховують сумісність об’єкта з інженерною інфраструктурою, логістичними маршрутами та іншими промисловими об’єктами;

ділянка не перетинається з екологічно вразливими територіями, не належить до ПЗФ або Смарагдової мережі;

врахування усіх просторових обмежень, визначених регіональними документами, включно з відстанями до об’єктів соціальної інфраструктури та природних водойм;

передбачено можливість подальшого розвитку об’єкта за умови дотримання екологічних та містобудівних норм.

6. ОПИС НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ’Я НАСЕЛЕННЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ВТОРИННИХ, КУМУЛЯТИВНИХ, СИНЕРГІЧНИХ, КОРОТКО-, СЕРЕДНЬО- ТА ДОВГОСТРОКОВИХ (1, 3-5 ТА 10-15 РОКІВ ВІДПОВІДНО, А ЗА НЕОБХІДНОСТІ - 50-100 РОКІВ), ПОСТІЙНИХ І ТИМЧАСОВИХ, ПОЗИТИВНИХ І НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ

Згідно з вимогами «Методичних рекомендацій зі здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування» затверджених Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296 «Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування» (зі змінами), наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення – будь-які ймовірні наслідки для флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, надр, клімату, повітря, води, ландшафту, природних територій та об’єктів, безпеки життєдіяльності населення та його здоров’я, матеріальних активів, об’єктів культурної спадщини та взаємодія цих факторів.

Для оцінки наслідків виконання заходів Програми розглянуті основні типи екологічних і соціальних наслідків, зокрема для довкілля та здоров’я населення.

Для оцінювання значущості впливу на довкілля реалізації документа державного планування проаналізовані показники масштабу просторового та часового впливів, з врахуванням прогнозних змін наслідок цих впливів. Аналіз включає як прямі, так і вторинні ефекти, а також кумулятивні та синергічні впливи, враховує коротко-, середньо- та довгострокові горизонти часу (1, 3–5 та 10–15 років, а за потреби – до 50–100 років), постійні та тимчасові наслідки, негативні та позитивні ефекти.

Оцінка ймовірного впливу Програми на складові довкілля відповідно до контрольного переліку, наведеного у таблиці 6.1.

Таблиця 6.1. Оцінка ймовірного впливу Програми на довкілля району

Спосіб впливу, наслідки	Критерії впливу – негативний вплив	Покращення ситуації
Атмосферне повітря та клімат		
Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел, підвищення їх концентрації у атмосфері	Ні	

Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел (в т.ч. автотранспорт), підвищення їх концентрації у атмосфері	Ні	
Погіршення якості атмосферного повітря	Ні	
Поява джерел неприємних запахів	Ні	
Зміни повітряних потоків, вологості, температури, зміна клімату	Ні	
Клімат / збільшення викидів парникових газів	Ні	
Повітряний басейн / шумове забруднення	Ні	
Водні ресурси (поверхневі та підземні води)		
Збільшення абсолютних обсягів водоспоживання	Ні	
Збільшення рівня водоємності ВРП (Валового регіонального продукту)	Ні	
Збільшення обсягів скидання стічних вод у поверхневі водні об’єкти	Ні	
Збільшення обсягів скидання промислових забруднених стічних вод без очищення	Ні	
Збільшення обсягів скидання побутових стічних вод	Ні	
Хімічне забруднення поверхневих вод	Ні	
Хімічне забруднення підземних вод	Ні	
Погіршення якості поверхневих вод	Ні	
Виснаження поверхневих вод, погіршення гідрологічного режиму водотоків та водойм	Ні	
Виснаження підземних вод	Ні	
Виникнення/загострення конфліктів водокористування	Ні	
Збільшення навантаження на системи водовідведення та водоочищення	Ні	
Збільшення ризиків і загроз паводків, підтоплення тощо	Ні	
Геологічне середовище та ґрунти, відходи виробництва та споживання	Ні	
Втрата/забудова особливо цінних сільськогосподарських угідь	Ні	
Збільшення частки сільськогосподарських земель	Ні	
Збільшення в структурі сільгоспугідь частки ріллі	Ні	
Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтоворослинного шару	Ні	
Посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів	Ні	

Зміни в топографії або характеристиках рельєфу	Ні	
Підтоплення	Ні	
Зсуви	Ні	
Забруднення ґрунтів	Ні	
Збільшення кількості утворюваних ТПВ	Ні	
Суттєві зміни у структурі земельного фонду	Ні	
Збільшення кількості утворення й накопичення промислових відходів I-IV класів небезпеки	Ні	
Спорудження еколого-небезпечних об’єктів управління відходами	Ні	
Утворення складів пестицидів	Ні	
Утворення або накопичення радіоактивних відходів	Ні	
Біорізноманіття та рекреаційні зони, історико-культурна спадщина	Ні	
Негативний вплив на об’єкти ПЗФ, Смарагдову мережу, екологічну мережу	Ні	
Зміна у кількості видів рослин або тварин	Ні	
Порушення або деградація середовищ існування диких видів тварин	Ні	
Будь-який вплив на кількість і якість рекреаційних можливостей	Ні	
Знищення зелених насаджень	Ні	
Будь-який вплив на об’єкти історико-культурної спадщини	Ні	
Інші негативні впливи на естетичні показники об’єктів довкілля	Ні	
Населення та інфраструктура		
Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення	Ні	
Вплив на стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі	Ні	
Суттєвий вплив на транспортну систему	Ні	
Необхідність будівництва нових об’єктів для забезпечення транспортних сполучень	Ні	

Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги	Ні	
Поява будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров’я людей	Ні	

Екологічне управління та моніторинг		
Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки	Ні	
Погіршення екологічного моніторингу	Ні	
Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва	Ні	
Інше		
Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів	Ні	
Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу	Ні	
Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії	Ні	
Суттєве порушення якості природного середовища	Ні	
Поява можливостей для досягнення короткострокових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому	Ні	
Впливи на довкілля або здоров’я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності викличуть значний негативний екологічний ефект	Ні	

Програма не передбачає реалізацію практичних заходів в Первомайському районі через відсутність відповідного фінансування в районному бюджеті. Реалізація запропонованих пріоритетних завдань, спрямованих на забезпечення комплексного розвитку територіальних громад Первомайського району на 2027 рік буде здійснюватись територіальними громадами району за наявності відповідних джерел фінансування та з урахуванням екологічних, соціальних і економічних аспектів. Наслідки реалізації пріоритетних завдань Програми можуть стосуватися як прямих ефектів (вплив на довкілля під час будівництва та експлуатації), так і вторинних, кумулятивних та синергічних впливів, що виникають у результаті взаємодії різних факторів: технологічних, природних і соціальних.

Масштаб просторового впливу Програми оцінюється як обмежений районний – основний вплив поширюється на територію Первомайського району, локалізований навколо виробничих, транспортних та інфраструктурних об’єктів. Водночас, частина впливів може проявлятися в суміжних екосистемах та при кумулятивному накопиченні забруднень.

Тимчасові наслідки: переважно негативні, локальні, пов’язані з будівництвом, монтажем обладнання та початковим запуском виробництва. Тривалість – від кількох місяців до року.

Постійні наслідки: формуються в процесі експлуатації об’єктів, включають довготривале покращення екологічної ситуації завдяки впровадженню систем очищення, енергозбереження, повторного використання ресурсів.

Вторинні наслідки: включають зміни у сусідніх екосистемах і суміжних територіях, покращення соціальної інфраструктури та підвищення рівня зайнятості.

Кумулятивні наслідки: результати взаємодії декількох об'єктів або факторів впливу на довкілля та населення; наприклад, одночасне впровадження енергоефективних технологій і озеленення територій сприяє синергічному покращенню якості повітря і стабілізації мікроклімату.

Позитивні ефекти:

зменшення загального екологічного навантаження за рахунок ресурсозберігаючих і чистих технологій;

підвищення енергоефективності виробництва та зменшення викидів парникових газів;

покращення стану водних ресурсів і ґрунтів за рахунок локальних систем водовідведення та рекультиваційних заходів;

відновлення зелених зон, буферних смуг і захисних насаджень, покращення рекреаційної привабливості території;

соціальні переваги: створення нових робочих місць, покращення санітарних і соціальних умов для населення.

Негативні ефекти: тимчасове забруднення ґрунтів, води, атмосферного повітря та підвищення шуму під час будівництва;

локальне порушення біорізноманіття та короткочасний вплив на рекреаційні зони;

місцеві ризики для здоров'я населення (пил, шум), які контролюються заходами моніторингу та санітарними нормами.

Вторинні ефекти пов'язані із змінами у використанні ресурсів, впровадженням нових технологій і модернізацією виробництва.

Синергічні ефекти проявляються у взаємодії технологічних, екологічних та соціальних заходів, що сприяє одночасному покращенню стану повітря, води, ґрунтів і біорізноманіття.

Короткострокові наслідки (1 рік)

Екологічні: тимчасове зростання викидів забруднюючих речовин у повітря та водні ресурси внаслідок будівельних робіт і модернізації виробничих об'єктів;

локальне порушення ґрунтового покриву;

тимчасове зниження якості довкілля.

Вторинні та синергічні ефекти: підвищення концентрації пилу та викидів транспорту може зумовити зниження якості повітря, що впливає на дихальні шляхи населення;

взаємодія економічної активності та підвищення зайнятості може компенсувати частину соціальних ризиків.

Соціальні: короткочасне погіршення умов праці та життя населення, підвищення ризиків для здоров'я унаслідок тимчасового забруднення;

синергічний ефект від зростання зайнятості та економічної активності сприяє покращенню добробуту населення.

Середньо- та довгострокові наслідки (3–15 років)

Екологічні: за умови невиконання запланованих заходів щодо запобігання негативним впливам можливе поступове забруднення водних ресурсів, ґрунтів, зменшення родючості ґрунтів та локальні ерозійні процеси; поступове вплив на біорізноманіття та екосистеми.

Кумулятивні та синергічні ефекти: одночасне накопичення забруднень у різних середовищах (повітря, вода, ґрунт) може призвести до значного погіршення стану екосистем та якості води, вплив на здоров'я населення через тривалий контакт з забрудненими ресурсами.

Соціальні: постійний контакт населення з забрудненими ресурсами може збільшити поширеність захворювань дихальних шляхів, серцево-судинних та онкологічних хвороб;

водночас реалізація заходів Програми сприятиме покращенню соціальної та транспортної інфраструктури, створенню нових робочих місць та зростанню доходів.

Дуже довгострокові наслідки (50–100 років)

Екологічні: у разі невиконання заходів можуть проявитися постійні та кумулятивні ефекти, що призведуть до значного скорочення природних територій, втрати видового різноманіття, незворотних змін у природних екосистемах;

вплив кліматичних змін та забруднень може ускладнити відновлення середовищ існування.

Соціальні: зростання захворюваності населення через незадовільний екологічний стан; підвищені ризики для здоров'я населення та безпеки життєдіяльності.

Позитивні ефекти: розвиток інфраструктури та економіки, підвищення інвестиційної привабливості району, створення робочих місць;

проте можливе виснаження природних ресурсів у довгостроковій перспективі.

Програмою передбачає реалізацію комплексних заходів реалізація яких загалом сприятиме покращенню стану довкілля та здоров'я населення району, зокрема через впровадження ресурсозберігаючих технологій, систем контролю викидів, рекультиваційних та озеленювальних заходів. Негативні наслідки здебільшого тимчасові або контрольовані при дотриманні екологічних заходів та моніторингу, а позитивні ефекти – постійні і кумулятивні, особливо за умови тривалого дотримання запланованих заходів.

Програма реалізує збалансований підхід до розвитку району, поєднуючи економічний розвиток і екологічну безпеку. Більшість негативних наслідків є тимчасовими і контрольованими, вторинні та кумулятивні ефекти зменшуються завдяки системам моніторингу та заходам контролю викидів. Позитивні наслідки – постійні і кумулятивні, особливо за умови повного виконання Програми, забезпечують покращення стану довкілля, підвищення рівня здоров'я населення та соціально-економічного розвитку району.

7. ЗАХОДИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ

З метою запобігання, уникнення, зменшення або пом'якшення, усунення та обмеження впливу на довкілля можливих негативних чинників під час реалізації пріоритетних завдань, спрямованих на забезпечення комплексного розвитку територіальних громад Первомайського району передбачено комплекс заходів, розроблених відповідно до чинного законодавства України та сучасних методичних рекомендацій у сфері екологічної безпеки.

у сфері зміни структури рельєфу

1) Інтегроване просторове планування:

Використання геоінформаційних систем (ГІС) та цифрових моделей рельєфу для прогнозування змін у мікрорельєфі, формування поверхневого водовідведення та планування забудови з урахуванням сучасних технологій моделювання земної поверхні.

Врахування особливостей геоморфології, ландшафтних комплексів, водноґрунтових взаємозв'язків та екосистем для мінімізації вторинних та кумулятивних впливів на флору, фауну та біорізноманіття.

2) Планування рельєфу:

Вертикальне планування рельєфу відповідно до вимог пункту 12.2 ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій»;

Формування повздовжніх ухилів для ефективного стоку атмосферних вод;

Пошарове зняття та роздільне складування ґрунту, із збереженням родючого шару та материнської породи, подальше нанесення на порушені чи малопродуктивні землі відповідно до робочого проєкту землеустрою відповідно до вимог статті 168 Земельного кодексу України;

Упровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій землеробства та просторового планування, спрямованих на зменшення втрат родючого шару ґрунтів, що безпосередньо впливає на стабільність рельєфу та збереження його природної структури.

3) Ерозійний захист ґрунтів:

Створення смуг стабілізації із зелених насаджень, застосування георешіток, геотекстилю та інших стабілізуючих конструкцій;

Обмеження тривалості відкритого зберігання незакріплених ґрунтів;

Упровадження комплексної системи меліоративних заходів, агролісомеліорації, а також використання протиерозійних агротехнологій, які забезпечать стабільність схилів і збереження ґрунтового покриву.

4) Рекультивація порушених земель:

Здійснення рекультивації земель, які зазнали змін у структурі рельєфу внаслідок проведення будівельних та інших робіт відповідно до вимог статті 52 Закону України «Про охорону земель»;

Відновлення екологічної рівноваги та господарського потенціалу порушених ділянок;

Пошарове нанесення знятого ґрунту на порушені ділянки з відновленням профілю або на інші малопродуктивні території без ґрунтового покриву за погодженням з органом місцевого самоврядування;

Технічна та біологічна рекультивація: формування поверхні, дренаж, засівання багаторічних трав, висадка лісових культур;

Контроль вмісту важких металів у ґрунтах;

Забезпечення поступової адаптації рослинного покриву, впровадження заходів з оздоровлення ґрунту та локальної біоремедіації;

Проведення робіт із відновлення деградованих земель, поліпшення структури ґрунтів і повернення порушених ділянок у сільськогосподарський обіг, зокрема через застосування технологій рекультивації, фітомеліорації та агротехнічного облаштування порушених територій.

5) Моніторинг стану рельєфу:

Впровадження системи моніторингу змін рельєфу та оцінки ризиків ерозії, зсувів, підтоплення;

Проведення систематичного моніторингу стану земельних ресурсів району, включно з відстеженням процесів деградації та змін у структурі рельєфу, з використанням даних дистанційного зондування Землі та агрохімічних обстежень.

у сфері порушення ландшафтної цілісності території

1) Дотримання регіональної містобудівної політики:

Основою планувальних рішень є містобудівна документація «Схема планування території Миколаївської області – внесення змін», затверджена рішенням Миколаївської обласної ради від 16.05.2019 № 29 та місцевих схем, затверджених рішеннями органів місіцевого самоврядування району;

Використання та забудова територій повинні враховувати чітке зонування меж функціональних зон усієї території територіальної громади, що дозволяє: охороняти території з особливим статусом, зберігати природні ландшафти, мінімізувати конфлікти між функціональними зонами (виробничими, рекреаційними, іншими), забезпечити територіальну цілісність природно-антропогенних систем;

Інтеграція принципів «зеленого» та «синього» каркасу території;

Контроль за дотримання санітарно-захисних зон, а також моніторинг змін ландшафтної цілісності після завершення будівництва;

2) Розробка ДДП з урахуванням ландшафту.

ДПТ є інструментом локального управління простором, який формує: планувальну організацію, композиційну структуру забудови, ландшафтну архітектоніку певної території;

Усі рішення мають відповідати Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», забезпечувати ландшафтне планування, збереження природних ландшафтів, прогнозування просторового розвитку, обґрунтування функціонального зонування території та регулювання умов забудови у зонах з особливим ландшафтним режимом;

Проєктування орієнтоване на візуальну, функціональну й екосистемну інтеграцію нових об’єктів у природне або сформоване довкілля. Використовуються принципи ландшафтного дизайну, фітодизайну та екосприйняття для уникнення різких контрастів;

Поглиблений еколого-ландшафтний аналіз оцінює вплив забудови на фітоценози, міграційні коридори, лісові угіддя та території з підвищеною біорізноманітністю (ПЗФ, Смарагдова мережа, екологічна мережа);

Рекомендується впроваджувати 3D-візуалізації та симуляції майбутнього ландшафту, враховувати можливі наслідки кліматичних змін та передбачати план коригування ДПТ у разі виявлення негативного впливу на екосистеми.

Створення безбар’єрного та гармонійного архітектурного простору, включно з модернізацією навчальних і культурних закладів, що відповідає принципам ландшафтної інтеграції та естетичної узгодженості забудови з природним середовищем.

3) Планування рельєфу:

Вертикальне планування рельєфу відповідно до вимог пункту 12.2 ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій»;

Формування повздовжніх ухилів для ефективного стоку атмосферних вод;

Пошарове зняття та роздільне складування ґрунту, із збереженням родючого шару та материнської породи, подальше нанесення на порушені чи малопродуктивні землі відповідно до робочого проєкту землеустрою відповідно до вимог статті 168 Земельного кодексу України;

Обмеження обсягів земляних робіт до мінімально необхідного рівня, автоматизований облік ґрунтових мас та контроль вологості ґрунту під час зберігання, щоб знизити ризик ерозії та ущільнення ґрунтів;

Відновлення міських і сільських територій після воєнних руйнувань, що включає відновлення дорожньо-транспортної та комунальної інфраструктури, планування ділянок під відбудову житлового фонду. Ці заходи сприяють упорядкуванню рельєфу та відновленню стійкої морфологічної структури територій;

Узгодження ініціатив щодо створення індустріальних парків з перспективами просторового розвитку відповідних територій;

Створення індустріальних парків на основі актуальної містобудівної документації на землях промисловості.

Додержання меж функціональних зон з вимогами до забудови та ландшафтної організації таких зон з метою охорони та використання територій з особливим статусом, у тому числі ландшафтів.

4) Запровадження зелених технологій:

Територія санітарно-захисної зони має бути розпланованою та упорядкованою. Мінімальна площа озеленення у залежності від ширини зони має складати: до 300 м – 60 %, від 300 до 1000 м – 50 %, понад 1000 м – 40 % згідно з вимогами ДСП 173-96 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів»;

Використання біоінженерних рішень у ландшафтному благоустрої, що підвищує стійкість урбанізованих територій до кліматичних змін;

Створення вертикальних зелених насаджень, зелених дахів та буферних смуг уздовж транспортних і промислових об’єктів для зменшення шумового та пилового навантаження;

Використання відновлюваної енергетики – встановлення сонячних електростанцій на будівлях соціальної інфраструктури та водогосподарських об’єктах. Це знижує антропогенне навантаження та сприяє формуванню екологічно збалансованого ландшафту.

5) Рекультивація та відновлення ландшафтної структури:

Проведення ландшафтної та біологічної рекультивації, з відновленням естетичних, рекреаційних та екологічних функцій території;

Здійснення рекультивації земель, які зазнали змін у структурі рельєфу внаслідок проведення будівельних та інших робіт відповідно до вимог статті 52 Закону України «Про охорону земель»;

Пошарове нанесення знятого ґрунту з відновленням профілю або на інші малопродуктивні території;

Технічна рекультивація (формування поверхні, дренаж) та біологічна (засівання трав, фітомеліорація, висадка лісових культур);

Використання геоматеріалів (геотекстиль, біомати, георешітки) для укріплення поверхні;

Контроль за станом відновлених земель, включаючи моніторинг рослинного покриву, структурної стабільності та водного балансу, а також планові заходи з підтримки біорізноманіття і відновлення міграційних коридорів тварин;

Проведення рекультиваційних робіт та відновлення деградованих територій після військових дій, а також реконструкцію об’єктів житлово-комунального господарства і благоустрою, що забезпечують естетичне та екологічне відновлення ландшафтів населених пунктів.

у сфері охорони геологічного середовища

1) Інженерно-геологічна оцінка території:

У випадку реалізації пріоритетних заходів та здійснення будівельних робіт передбачається виконання комплексних інженерно-геологічних та гідрогеологічних вишукувань для визначення стійкості ґрунтів та гідрогеологічних умов відповідно до вимог ДБН А.2.1-1:2014 «Інженерні вишукування для будівництва»;

Визначаються фізико-механічні властивості ґрунтів, глибина залягання підземних вод, наявність потенційно небезпечних геологічних процесів (зсуви, просідання, підтоплення, карст);

Проєктні рішення враховують несучу здатність ґрунтових масивів, сейсмічну небезпеку території, вплив циклового навантаження, вологи та температурних деформацій;

Оцінка потенційного впливу кліматичних змін на ґрунтові масиви та ризики просідання, розробку карт зон геологічної небезпеки для подальшого моніторингу та планування;

Проведення робіт з інвентаризації та відновлення меліоративних і водогосподарських систем, що впливають на гідрогеологічний баланс територій. Це

сприятиме стабілізації рівня ґрунтових вод і запобіганню підтопленням або осіданню ґрунтів у зонах ризику.

2) Інженерний захист території.

Для зсувонебезпечних або підтоплюваних ділянок реалізуються заходи згідно з ДБН В.1.1-25:2009 «Захист від небезпечних геологічних процесів, шкідливих експлуатаційних впливів, від пожежі. Інженерний захист територій та споруд від підтоплення та затоплення»: підпірні стінки, терасування схилів, біологічне закріплення ґрунтів, гідротехнічні споруди для регулювання поверхневого стоку;

Передбачено аналіз ризиків розвитку геодинамічних процесів та моделювання варіантів інженерного захисту;

Вибір типу фундаменту здійснюється з урахуванням типу ґрунтів; при необхідності застосовуються методи штучного ущільнення та зміцнення ґрунтів (механічні або хімічні);

За потреби передбачено використання механічних або хімічних методів зміцнення ґрунтів (силікатизація, цементація, смолізація) відповідно до положень ДБН В.2.1-10:2009 «Основи та фундаменти будівель і споруд»;

Впровадження систем раннього виявлення геодинамічних процесів, автоматизованого моніторингу осідань ґрунтів та інтеграція даних у геоінформаційну систему для управління ризиками;

Реалізація інвестиційних проєктів з реконструкції насосних станцій та систем водовідведення – зокрема будівництво насосної станції та реконструкція водомереж в м. Первомайську. Це дозволить стабілізувати рівень підземних вод і забезпечити надійний інженерний захист територій.

3) Раціональне планування поверхонь:

Мінімізація ущільнення ґрунтів у зелених та господарських зонах через перфоровані покриття, газонні решітки та пористі плиткові матеріали;

Планування транспортних і виробничих майданчиків з урахуванням природного дренажу та використання еко-покриттів для збереження водопроникності ґрунту;

Відновлення дорожньо-транспортної інфраструктури з урахуванням природного дренажу та стабілізації геологічних умов, що є частиною загальної системи відбудови району.

4) Ерозійний захист ґрунтів:

Створення смуг стабілізації із зелених насаджень, догляд за зеленими насадженнями, застосування георешіток, геотекстилю та інших стабілізуючих конструкцій;

Передбачити захист схилів від водної ерозії через локальні водозбірні канали та водовідвідні лотки;

Розвиток міжгосподарських дренажних систем, агролісомеліорацію та використання екологічно орієнтованих технологій ведення землеробства для відновлення структури ґрунтів.

5) Гідротехнічний захист ґрунтів:

Організація ефективної тимчасової дренажної системи для запобігання підтопленню, а також ефективного поверхневого водовідведення;

Регулювання поверхневого стоку відповідно до вимог ДБН В.2.5-75:2013 «Каналізація. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проєктування»;

Влаштування дощових колекторів для збору та відведення дощових й талих вод;

очищення поверхневих стічних вод на локальних очисних спорудах з наступним їх використанням для потреб підприємств (пилоподавлення, полив зелених насаджень тощо);

Контроль забруднення ґрунтів стоками та регулярна очистка дренажних систем;

Реалізація інвестиційних проєктів з реконструкції очисних споруд каналізації, реконструкції хлораторних станцій і колекторів у м. Первомайську. Здійснення цих робіт забезпечує контроль за водним режимом ґрунтів і зменшує ризики підтоплення та забруднення підземних вод.

5) Захист ґрунтів від потрапляння небезпечних речовин:

Зберігання паливо-мастильних матеріалів, бітуму у захищених резервуарах з гідроізоляцією та системою збору витоків; застосування сорбентів відповідно до вимог ДСП 173-96 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів»;

Зберігання будівельних матеріалів та сировини на твердих водонепроникних майданчиках, використання сертифікованих безпечних матеріалів;

Роздільний збір та видалення ТПВ, будівельних відходів та відновлення й рециклінг небезпечних відходів відповідно до законодавства;

Укладання угод з ліцензованими операторами управління відходами;

Використання технологій ресайклінгу відповідно до вимог Закону України «Про управління відходами»;

Передбачення плану реагування на аварійні розливи та регулярний аудит систем захисту від забруднення;

Упровадження сучасних технологій сміттєсортування та сміттєпереробки, будівництво полігонів ТПВ з гідроізольованими основами та розвиток підприємств, що мають ліцензії на управління небезпечними відходами. Це сприяє захисту ґрунтів від потрапляння токсичних сполук та вторинного забруднення геологічного середовища.

у сфері охорони мінеральних ресурсів надр (корисних копалин)

1) Дотримання законодавства про надра:

Виконання вимог Кодексу України про надра щодо регулювання гірничих відносин з метою:

забезпечення раціонального та комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва; охорони надр та гарантування безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища; охорони прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян;

Забезпечення контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства під час виконання інфраструктурних проєктів, що передбачають буріння свердловин та водозабірних об’єктів.

2) Визначення напряму використання земельних ділянок та їх правового режиму:

Конкретизація функціонального призначення територій відповідно до категорії земель, встановленої законом;

Інтеграція даних про земельний режим із просторовим плануванням Програми для уникнення конфліктів землекористування;

Передбачення зон охорони підземних водозаборів і контроль за недопущенням забруднення водоносних горизонтів у межах родовищ підземних вод.

3) Дотримання будівельних норм і планувальної документації:

Виконання вимог ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» під час розміщення об’єктів на території надр;

Планування об’єктів з урахуванням безпечних відстаней до об’єктів підвищеної небезпеки, природоохоронних зон та санітарно-захисних територій;

Під час реконструкції споруд насосних станцій, колекторів і водозаборів у Первомайському районі враховувати гідрогеологічні умови та обмеження на будівництво в межах зон охорони надр.

4) Реалізація програм розвитку мінерально-сировинної бази та раціонального використання надр:

Контроль за використанням та охороною надр;

Систематичний контроль використання корисних копалин, запобігання самовільному користуванню та забезпечення використання надр за призначенням;

Розвиток системи водопостачання через модернізацію групових водопроводів та впровадження фінансово-екологічних проєктів із залученням міжнародних партнерів (NEFCO, ЄІБ), що сприятиме раціональному використанню підземних і поверхневих водних ресурсів.

5) Раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин:

Використання ресурсів відповідно до встановлених норм, з мінімізацією втрат і впливу на навколишнє середовище;

Застосування технологій вторинного використання відходів гірничих робіт та відновлення побічних продуктів;

Збереження та контроль над особливо цінними геологічними об’єктами відповідно до вимог статті 59 Кодексу України про надра;

Впровадження екологічних технологій очищення стічних вод (реконструкція хлораторних станцій, будівництво колекторів та систем водовідведення) для мінімізації вторинного забруднення надр.

6) Безпека людей, майна та довкілля:

Впровадження заходів для забезпечення безпеки під час видобування корисних копалин і будівництва об’єктів на територіях надр;

Аварійне планування, інструктаж персоналу та інженерний захист територій;

Встановлення та дотримання режиму санітарно-захисної зони для гірничих об’єктів згідно з вимогами ДСП 173-96 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів»;

Передбачення систем контролю за техногенними ризиками під час реалізації проєктів будівництва водозабірних і гідротехнічних споруд.

7) Моніторинг стану надр:

Регулярні дослідження під час видобування корисних копалин, контроль ерозії, зсувів та стану ґрунтів;

Створення єдиної регіональної системи моніторингу підземних вод, водозаборів і техногенного навантаження на надра, інтегрованої з просторовими даними району.

8) Відновлення родючості ґрунтів:

Здійснення заходів щодо відновлення родючості ґрунтів на територіях, залучених до гірничих робіт згідно з вимогами Закону України «Про охорону земель»;

Рекультивація порушених територій після виконання робіт із будівництва водозабірних свердловин і водогонів, відновлення природного дренажу, нанесення родючого шару ґрунту та проведення біологічної стабілізації території.

у сфері попередження негативних наслідків від екзогенних геологічних процесів та підтоплення територій

1) Дотримання законодавства у сфері охорони земель і запобігання екзогенним процесам:

Виконання вимог Земельного кодексу України, Водного кодексу України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про охорону земель» з метою: запобігання розвитку зсувів, ерозії, абразії, карсту, підтоплення; забезпечення безпеки населення, інженерних споруд та інфраструктури; збереження природних ресурсів і стабільності ландшафтів;

Реалізація заходів із модернізації систем водопостачання та водовідведення, що сприятимуть зменшенню ризиків підтоплення населених пунктів – реконструкцію магістральних водогонів і насосних станцій у м. Первомайську, а також будівництво нових систем очищення стічних вод.

2) Проведення науково-технічних досліджень і моніторингу стану територій:

Здійснення комплексного вивчення наявності та динаміки екзогенних геологічних процесів;

Проведення геологічних, гідрогеологічних і гідротехнічних досліджень;

Створення системи моніторингу розвитку зсувів, підтоплень, карстових і просадних явищ для оперативного реагування;

Створення єдиної регіональної системи моніторингу підземних вод, водозаборів і техногенного навантаження на надра, інтегрованої з просторовими даними району. Реалізація системи дозволить оперативно виявляти осередки підтоплення, зміну рівня ґрунтових вод і контролювати стан геологічного середовища.

3) Інженерний захист територій та об’єктів:

Розроблення та впровадження комплексу гідротехнічних заходів: берегоукріплення, протизсувні споруди, благоустрій пляжів, регулювання річища річок і струмків, ліквідація заболочених територій;

Будівництво і модернізація систем відведення дощових і паводкових вод у населених пунктах;

Утримання та реконструкція існуючих дренажних систем і водозахисних дамб;

Реалізація низки інвестиційних проєктів, спрямованих на запобігання підтопленню територій – реконструкція систем водовідведення та насосних станцій у м. Первомайськ.

4) Реалізація регіональних програм захисту територій:

Виконання заходів Цільової програми захисту населення і територій Миколаївської області від надзвичайних ситуацій на 2024–2028 роки;

Реалізація Комплексної програми охорони довкілля Миколаївської області на 2021–2027 роки, що включає реконструкцію захисних споруд, відновлення меліоративних систем і заходи зі зниження рівня підтоплення у прибережних громадах;

Підтримка реалізації проєктів з укріплення берегів, управління ризиками підтоплення, відновлення деградованих територій;

Залучення коштів державних, місцевих бюджетів і міжнародних партнерських програм для модернізації гідротехнічної інфраструктури та моніторингу ризиків.

5) Будівництво та зміцнення водоохоронних і протиерозійних споруд:

Зведення підпірних стінок, дамб, насипів, протиерозійних валів із використанням природних і штучних матеріалів (геосіток, кам’яних укріплень, бетонних елементів);

Реконструкція водозахисних споруд, зокрема Вітовського водосховища та інших об’єктів, для мінімізації наслідків підтоплень та руйнувань берегів;

Посадка дерев і чагарників із потужною кореневою системою для зміцнення берегових схилів і запобігання ерозії;

Відновлення природного рослинного покриву на деградованих схилах;

Підвищення біорізноманіття та стійкості екосистем;

Виконання робіт із реконструкції берегозахисних споруд на прибережних ділянках р. Південний Буг, а також заходів з озеленення та біотехнічного укріплення берегів у межах Первомайської міської агломерації. Ці заходи сприяють зниженню ризиків зсувів і абразійних процесів.

6) Просторове планування і зонування територій:

Створення «буферних зон» навколо ділянок із високим ризиком зсувів і підтоплення для зниження антропогенного навантаження;

Заборона будівництва на територіях із підвищеною ймовірністю зсувів, абразії чи підтоплення відповідно до статті 58 Земельного кодексу України;

Інтеграція інформації про небезпечні геологічні процеси до просторових планів територій для забезпечення безпечного землекористування;

Просторове планування має здійснюватися з урахуванням карт ризиків природних небезпек, включаючи підтоплення та зсуви, із використанням геоінформаційних технологій для управління земельними ресурсами. Такі рішення забезпечують адаптацію забудови до кліматичних і гідрогеологічних умов району.

у сфері збереження земельних ресурсів та захисту ґрунтів

1) Реалізація державної політики у сфері земельних відносин:

Забезпечення дотримання вимог Закону України «Про охорону земель», Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», Земельного кодексу України;

Погодження та участь у реалізації державних та регіональних програм використання земель і охорони ґрунтів;

Реалізація заходів щодо підвищення родючості ґрунтів, збереження і відновлення малопродуктивних земель.

2) Землеустрій та управління земельними ділянками:

Організація землеустрою та розпорядження землями відповідно до чинного законодавства;

Складання робочих проєктів рекультивації та впровадження їх під час будівництва, промислової діяльності та розвитку інфраструктури;

Контроль за дотриманням вимог щодо максимального збереження родючого шару ґрунту та рослинного покриву;

Нормативне ущільнення ґрунту при засипанні котлованів і траншей відповідно до ДБН В.1.1-25:2009.

3) Охорона ґрунтів під час будівництва та промислової діяльності:

Зняття, перенесення, складування та використання родючого шару ґрунту з урахуванням робочих проєктів і погоджень з місцевими органами влади;

Мінімізація обсягу земляних робіт та дотримання вертикального планування територій відповідно до ДБН Б.2.2-12:2019;

Недопущення порушення гідрологічного режиму земельних ділянок та ерозії ґрунтів;

Облаштування територій підприємств, полігонів ТПВ та виробничих комплексів системами дощової каналізації та локального очищення стоків;

Застосування заходів із збереження зелених насаджень та деревного покриву при будівництві.

4) Контроль і запобігання забрудненню ґрунтів:

Обмеження використання хімічних засобів на сільгоспугіддях, регулярний моніторинг застосування пестицидів і мінеральних добрив;

Заборона несанкціонованого складування та спалювання побутових і виробничих відходів, стерні та опалого листя;

Боротьба з несанкціонованими сміттєзвалищами, ліквідація утворених;

Своєчасна рекультивація порушених земель і територій, зокрема нанесення родючого шару ґрунту на відповідні ділянки для підвищення їх продуктивності.

5) Гідротехнічний захист та протидія екзогенним процесам:

Проведення науково-технічних досліджень щодо розвитку ерозійних, абразійних, просадних та карстових процесів;

Упровадження комплексу гідротехнічних заходів: берегоукріплення, регулювання річищ, благоустрій ставків та водосховищ;

Здійснення заходів з захисту територій від підтоплення та вторинного засолення, пересушення чи ущільнення ґрунтів.

6) Сприяння екологічно безпечному розвитку індустріальних парків:

Підтримка розвитку еко-індустріальних парків відповідно до Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки;

Забезпечення дотримання будівельних норм та окремих положень ДБН усіма суб’єктами містобудування відповідно до Закону України «Про будівельні норми».

7) Моніторинг та контроль ефективності заходів:

Збір і аналіз даних державних органів, програм моніторингу та установ, що здійснюють спостереження за станом земель та ґрунтів;

Оцінка досягнення цільових показників щодо охорони ґрунтів і раціонального використання земель;

Щорічне оновлення комплексного плану заходів із землеустрою та охорони ґрунтів, включно з коригуванням програм рекультивації та гідротехнічних заходів.

у сфері управління відходами виробництва та споживання

1) Дотримання вимог законодавства у сфері управління відходами:

Виконання положень Закону України «Про управління відходами» щодо правових, організаційних та економічних засад діяльності у сфері запобігання утворенню, зменшення обсягів, оброблення, відновлення та видалення відходів, з метою: зниження негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я населення; забезпечення переходу до циркулярної економіки та ресурсоефективного використання матеріалів;

Залучення інвестицій на будівництво комплексів з переробки твердих побутових відходів;

Оновлення рухомого складу спецтехніки, в тому числі для вивезення ТПВ, та контейнерного парку для збирання і вивезення ТПВ;

Забезпечення встановлення економічно обґрунтованих тарифів згідно з вимогами чинного законодавства та нормативно-правовими актами;

Фінансова підтримка, відшкодування різниці в тарифах для підприємств комунального господарства.

2) Запобігання утворенню відходів і підтримка сталого споживання:

Заохочення сталого виробництва і споживання продукції з мінімальними відходами;

Зменшення обсягів утворення відходів на стадіях виробництва, споживання і післяспоживчого циклу;

Визначення продукції, яка є основним джерелом засмічення, і вжиття заходів для скорочення її негативного впливу.

3) Повторне використання, рециклінг і відновлення відходів:

*З*абезпечення підготовки відходів до повторного використання, рециклінгу та інших операцій з відновлення;

Створення підприємств для збирання, оброблення, відновлення та видалення відходів, а також виготовлення відповідного обладнання;

Виділення із загальної маси відходів вторинної сировини, придатної до повторного використання;

Запровадження економічних інструментів і цільових показників у сфері рециклінгу та відновлення;

Залучення інвестицій у створення комплексів з переробки ТПВ.

4) Організація системи роздільного збирання відходів:

Запровадження роздільного збирання паперу, картону, скла, металу, пластику, біовідходів, текстилю та небезпечних компонентів;

Обладнання контейнерних майданчиків і урн для роздільного збирання побутових відходів у житлових масивах, громадських місцях і на зупинках транспорту;

Недопущення змішування різних фракцій відходів, що унеможливлює якісний рециклінг;

Забезпечення збирання великогабаритних, ремонтних та небезпечних відходів окремо від побутових;

Придбання нових контейнерів для ТПВ і збору вторинної сировини.

5) Управління побутовими відходами на місцевому рівні:

Організація системи збирання, вивезення та видалення побутових відходів відповідно до правил благоустрою населеного пункту;

Забезпечення кожному утворювачу побутових відходів надання послуг з управління ними;

Оновлення парку спеціальної техніки для санітарного очищення міста, у тому числі техніки для миття контейнерів;

Обладнання контейнерними майданчиками для роздільного збирання побутових відходів, урнами для збирання побутових відходів житлових масивів і внутрішньо дворових територій, доріг загального користування, зупинок громадського транспорту та інших об'єктів благоустрою населеного пункту, а також місця проведення масових заходів;

Придбання нових контейнерів для ТПВ і збору вторинної сировини.

6) Розвиток інфраструктури управління відходами:

Сприяння створенню спеціалізованих підприємств усіх форм власності для збирання, оброблення, відновлення та видалення відходів, а також для виготовлення, монтажу та сервісного обслуговування відповідного устаткування;

Будівництво ліній сортування твердих побутових відходів;

Залучення інвестицій у створення комплексів з переробки ТПВ;

Модернізація або будівництво полігонів, сміттєсортувальних і сміттєпереробних станцій;

Упровадження сучасних технологій мінімізації впливу відходів на довкілля та відновлення забруднених територій.

7) Ліквідація несанкціонованих звалищ і рекультивація земель:

Виявлення, облік і ліквідація несанкціонованих та неконтрольованих звалищ відходів;

Відновлення порушених територій шляхом рекультивації відповідно до вимог екологічної безпеки;

Моніторинг санітарного стану територій, прилеглих до місць видалення відходів;

Забезпечення управління побутовими відходами згідно з правилами благоустрою населеного пункту, регіональними та місцевими планами управління відходами.

8) Реалізація регіональних і місцевих програм:

Виконання заходів «Комплексної програми охорони довкілля Миколаївської області на 2021–2027 роки» у частині управління відходами;

Розроблення та реалізація місцевих планів управління відходами відповідно до Національного плану управління відходами;

Інтеграція принципів сталого управління відходами у стратегії розвитку громад і територій.

у сфері охорони водного середовища, водопостачання й водовідведення

1) Управління водними ресурсами та дотримання вимог законодавства:

Реалізація Планувальних рішень відповідно до положень Водного кодексу України, зокрема статті 44 щодо охорони вод від забруднення, засмічення і вичерпання, статті 79 щодо регулювання діяльності у водоохоронних зонах, статті 86 щодо скидів стічних вод у водні об'єкти;

Врахування вимог Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», ДБН В.2.5-75:2013 «Каналізація. Зовнішні мережі та споруди», ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій», які регламентують інженерний захист територій від затоплення, підтоплення і забруднення;

Дотримання вимог Водного кодексу України щодо додержання особливих правил користування водними ресурсами, раціонального їх використання та екологічно спрямованого захисту;

Здійснення заходів щодо раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

Контроль за використанням і охороною водних ресурсів, відтворенням водних ресурсів та забезпеченням екологічно безпечного водокористування на території Первомайського району;

Організація роботи, пов'язаної з ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха, погіршенням якості вод або їх шкідливою дією, із залученням підприємств, установ і організацій.

2) Охорона поверхневих вод:

Забезпечується збереження гідрологічного режиму водних об'єктів та запобігання їх забрудненню;

Розроблення та впровадження заходів із збереження малих річок та природних джерел;

Передбачається влаштування системи поверхневого водовідведення з очищенням дощових і талих вод перед скиданням у водоприймач, недопущення потрапляння нафтопродуктів, твердих частинок, побутових відходів і хімічних реагентів у водотоки;

Скид поверхневих вод допускається лише після розрахунку пропускної здатності водоприймача та погодження з органами водного господарства;

Поліпшення якості забезпечення водними ресурсами населення й галузей економіки, включаючи будівництво (реконструкцію) та підвищення екологічної надійності водосховищ, каналів, водоводів, систем водозабезпечення;

Зменшення обсягів забруднень з точкових та дифузних джерел;

Забезпечення екологічно безпечного функціонування водосховищ, каналів, водоводів та інших штучно створених водних об'єктів;

Організація систем централізованого відведення поверхневого стоку з будівництвом сучасних, ефективних очисних споруд та організованим скидом, відповідно до вимог статті 70 Водного кодексу України;

Нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт об’єктів водопостачання, зокрема водосховищ, каналів, магістральних водопроводів та систем централізованого водовідведення;

Упровадження колективних установок доочистки питної води в закладах соціальної сфери та місцях масового перебування людей;

Дотримання вимог щодо правового режиму ЗСО та утримання в належному стані зони ЗСО джерел господарсько-побутового водопостачання відповідно до вимог Водного Кодексу України та постанови Кабінету Міністрів України «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів» від 18.12.1998 № 2024.

3) Захист підземних вод:

Згідно зі статтями 95–97 Водного кодексу України, передбачається комплекс заходів для запобігання забрудненню підземних горизонтів. Основні вимоги включають герметизацію технологічних майданчиків, застосування водонепроникних покриттів під зонами зберігання відходів або матеріалів, дотримання мінімальної відстані між дренажними системами, водозабірними свердловинами і потенційними джерелами забруднення, а також організацію моніторингу рівня і якості підземних вод;

Виконання заходів щодо раціонального та екологічно безпечного використання водних ресурсів, підвищення технологічного рівня водокористування, впровадження маловодних і безводних технологій (повторне використання стічних вод, удосконалення замкнутих систем виробничого водопостачання);

Дотримання вимог щодо правового режиму ЗСО та утримання в належному стані зони ЗСО джерел господарсько-побутового водопостачання відповідно до вимог Водного Кодексу України та постанови Кабінету Міністрів України «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів» від 18.12.1998 № 2024.

4) Запобігання підтопленню та затопленню території:

Створення системи штучного водовідведення із роздільним збором зливових і дренажних вод, передбачення підпірних стінок, канав і дренажних колекторів на понижених ділянках, регулювання рельєфу для організації самопливного відведення поверхневих вод, недопущення розміщення об’єктів у зонах можливого підтоплення або затоплення відповідно до даних гідрогеологічних зйомок;

Виконання заходів по відведенню поверхневих вод у зонах підтоплення, проведення меліоративних робіт;

Будівництво водовідвідних канав, лотків і валів на підтоплюваних ділянках.

5) Встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг:

Відповідно до статей 87–89 Водного кодексу України визначаються водоохоронні зони для забезпечення збереження водних ресурсів. У межах таких зон забороняється використання пестицидів і мінеральних добрив, миття техніки та обладнання, зберігання паливно-мастильних матеріалів і відходів;

Упорядкування водоохоронних зон і прибережних смуг;

Виконання заходів з берегоукріплення, будівництва протиерозійних гідротехнічних споруд, захисних дамб;

Розчищення русел річок і підтримання необхідного санітарного стану річок.

6) Протиерозійні заходи та охорона водозбірної площі:

На ділянках із схилами планується комплекс протиерозійних заходів, зокрема терасування та укріплення укосів, облаштування трав'яного покриву або багаторічних насаджень для зменшення змиву ґрунту, створення захисних лісосмуг, будівництво водовідвідних канав, лотків і валів;

Виконання заходів по відведенню поверхневих вод у зонах підтоплення, проведення меліоративних робіт;

Будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд.

7) Моніторинг стану водних об'єктів:

Передбачається створення системи контролю за якістю поверхневих і підземних вод згідно з вимогами Порядку здійснення державного моніторингу вод, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №758 від 19 вересня 2018 року. Основні параметри спостережень включають хімічний склад, рівень ґрунтових вод, наявність нафтопродуктів, біохімічне споживання кисню та вміст завислих речовин;

Контроль складу стічних вод відповідно до нормативів гранично допустимих скидів (ГДС);

Моніторинг стану водних ресурсів із передачею результатів до органів Держекоінспекції та водогосподарських установ.

8) Екологічно безпечне управління дощовими та виробничими стоками:

Передбачається впровадження сучасних рішень з очищення стоків, зокрема локальних очисних споруд із пісколовками, нафтовловлювачами та сорбційними фільтрами, біоплато або біофільтраційних систем;

Розвиток системи питного водопостачання та водовідведення, модернізація та реконструкція очисних споруд, напірних і самопливних колекторів, насосних станцій каналізації, глибоководних випусків;

Забезпечення прокладання мереж централізованого водопостачання та водовідведення до житлових будинків і нових забудов;

Впровадження новітніх водозберігаючих і енергозберігаючих технологій очищення вод, установлення колективних систем доочистки питної води;

Реалізація інвестиційних проектів для розвитку систем водопостачання та водовідведення в Первомайському районі (водозабори, магістральні водогони, очисні споруди, водосховища);

Забезпечення раціонального використання питної води, впровадження лічильників та заходів з економії водних ресурсів;

Модернізація виробничої бази та правових і економічних механізмів функціонування водопровідно-каналізаційного господарства району;

Продовження реалізації інвестиційних проєктів для розвитку системи водопостачання та водовідведення в Первомайському районі (водозабори, магістральні водогони, очисні споруди, водосховища);

Будівництво насосної станції 3-го підйому з резервуарами запасу води (м. Первомайськ);

Реконструкція хлораторних станцій ОВНН-1, ОВНС-2 (м. Первомайськ);

Реалізація заходів «Комплексної програми охорони довкілля Миколаївської району на 2021–2027 роки» у частині водопостачання та водовідведення.

у сфері охорони атмосферного повітря

1) Дотримання законодавства у сфері охорони атмосферного повітря:

Вся діяльність підприємств і об'єктів Первомайського району здійснюватиметься у суворій відповідності до Закону України «Про охорону атмосферного повітря» та інших нормативно-правових актів, що регулюють охорону довкілля;

Дотримання правових, організаційних основ та екологічних вимог Закону України «Про охорону атмосферного повітря», спрямованих на збереження та відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності та забезпечення екологічної безпеки населення;

Інтеграція заходів з охорони атмосферного повітря у програми реконструкції та будівництва інженерної інфраструктури, зокрема водопровідно-каналізаційних і теплових мереж, котельних, насосних станцій та сонячних електростанцій;

Реалізація заходів «Комплексної програми охорони довкілля Миколаївської області на 2021–2027 роки» у частині моніторингу та зменшення викидів.

2) Вживання заходів щодо зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин та впливу фізичних факторів на атмосферне повітря:

Організація раціонального планування та забудови населених пунктів із дотриманням нормативно визначеної відстані до транспортних шляхів та промислових об'єктів;

Забезпечення безпечного навколишнього природного середовища, безпеки господарських об'єктів та запобігання виникненню аварій, техногенних та екологічних катастроф;

Реалізація організаційно-господарських, технічних та інших заходів для виконання нормативів екологічної безпеки у галузі охорони атмосферного повітря;

Впровадження сучасних екологічно безпечних технологій відповідно до статті 4 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»;

Проведення організаційно-господарських, технічних та інших заходів для забезпечення виконання стандартів і нормативів екологічної безпеки у галузі охорони атмосферного повітря, зокрема дозвільної системи на викиди забруднюючих речовин;

Сприяння використанню відновлюваних джерел енергії (сонячна, вітрова, біоенергетика);

Впровадження гібридних та сонячних джерел енергії на підприємствах комунальної та бюджетної сфери для зниження викидів забруднюючих речовин;

Скорочення викидів шляхом впровадження сучасних фільтраційних установок на промислових об'єктах та переходу на менш забруднюючі види палива відповідно до статті 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»;

Моніторинг якості повітря шляхом створення нових та модернізації наявних станцій контролю у найбільш промислово насичених районах відповідно до статті 15 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»;

Контроль за обсягом і складом забруднюючих речовин, що викидаються стаціонарними та пересувними джерелами, та рівнями фізичного впливу на атмосферне повітря;

Встановлення та модернізація автоматизованих постів моніторингу атмосферного повітря у промислових районах Миколаєва та інших населених пунктах району для контролю забруднювачів;

Зниження концентрацій забруднювачів до нормативних рівнів у повітрі робочих зон і житлового оточення;

Підвищення правової відповідності діяльності підприємств екологічним стандартам;

Сприяння розвитку (трансформації) індустріальних парків на основі моделі екоіндустріального парку відповідно до цілей Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки.

3) Дотримання санітарно-захисної зони:

Забезпечення встановлення та дотримання санітарно-захисної зони для об'єктів виробництва відповідно до ДСП 173-96 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів»;

Контроль за соціально-екологічною безпекою населення та працівників;

Покращення мікроклімату та умов праці на території промислових об'єктів;

Застосування ефективних заходів з озеленення санітарно-захисних зон та територій промислових об'єктів, у тому числі створення зелених бар'єрів уздовж магістралей і в житлових кварталах.

4) Озеленення території та благоустрій:

Проведення комплексного озеленення промислових майданчиків та території санітарно-захисної зони, що сприятиме стабілізації ґрунту, покращенню мікроклімату та зменшенню впливу на атмосферне повітря;

Використання місцевих видів деревно-чагарникових рослин з урахуванням їх декоративних та санітарно-захисних властивостей;

Збереження наявних деревних насаджень за можливості;

Територія санітарно-захисної зони має бути розпланованою та упорядкованою. Мінімальна площа озеленення у залежності від ширини зони має складати: до 300 м – 60 %, від 300 до 1000 м – 50 %, понад 1000 м – 40 % згідно з вимогами ДСП 173-96 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів».

5) Впровадження пилогазоочисного обладнання та сучасного обладнання, машин і механізмів:

Оснащення стаціонарних джерел викидів сучасним пилогазоочисним обладнанням (циклонні фільтри, тканинні фільтри, скрубери, системи DeNOx, сорбційні установки з активованим вугіллям);

Встановлення пилогазоочисного обладнання на котельнях і промислових установках для скорочення викидів CO_2, NO_x та пилу;

Забезпечення безперебійної та ефективної роботи очисного обладнання відповідно до чинного законодавства;

Використання сучасного обладнання та техніки, що відповідає стандартам Євро-5 та вище;

Підвищення ефективності очищення промислових та будівельних викидів;

Контроль викидів від реконструкцій теплових мереж та котелень, включно з модернізацією та встановленням модульних котелень на альтернативному паливі;

Застосування обладнання та машин, що знижує енергоспоживання та обсяги викидів забруднюючих речовин.

6) Зменшення викидів від транспорту:

Виведення транспортних підприємств та вантажного транзитного автомобільного транспорту з густонаселених житлових кварталів за межі міста;

Запровадження обмежень на в'їзд транспорту у сільські, курортні, лікувальнооздоровчі, рекреаційні та природно-заповідні зони, місця масового відпочинку та туризму;

Влаштування майданчиків для відстою вантажного транспорту на межі міста;

Поліпшення стану утримання транспортних шляхів та вуличного покриття;

Зменшення негативного впливу автотранспорту на атмосферне повітря шляхом контролю швидкості, обмеження пилогенеруючих робіт та запровадження ефективного маршруту руху транспорту;

Заохочення використання відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячної, вітрової та біоенергетики;

Запровадження програм пільгового переобладнання автотранспорту комунальної та бюджетної сфери на електро- та газомоторний транспорт, щоб зменшити викиди шкідливих речовин.

у сфері адаптації до змін клімату

1) Розробка та реалізація кліматичних заходів:

Впровадження практичних заходів та проєктів, спрямованих на реалізацію завдань кліматичної адаптації;

Виконання заходів Стратегії адаптації до зміни клімату для Миколаївської області;

Адаптація територій та об'єктів до змін клімату, підвищення опірності та зниження ризиків, пов'язаних із зміною клімату;

Розробка локальних планів адаптації до екстремальних погодних явищ (посуха, повені, сильні вітри);

Встановлення систем раннього попередження та моніторингу кліматичних ризиків (метеостанції, сенсори рівня води).

2) Скорочення викидів та енергетична ефективність:

Впровадження чистих ресурсозберігаючих технологій на об'єктах промисловості та комунального господарства;

Зменшення викидів парникових газів на підприємствах та у транспортній сфері;

Впровадження енергоефективних технологій та збільшення частки альтернативних джерел енергії (сонячної та вітрової енергетики) відповідно до статті 17 Закону України «Про енергетичну ефективність»;

Розвиток розподіленої генерації на базі когенераційних установок, сонячних та вітрових електростанцій на об’єктах комунальної теплоенергетики та водопровідноканалізаційного господарства;

Використання альтернативного палива для виробництва теплової енергії, зокрема мобільних котелень на біопаливі, для потреб опалення об’єктів ЖКГ та бюджетної сфери;

Модернізація освітлення та електропостачання на об’єктах комунального господарства (LED, сонячні панелі).

3) Інвестиції та модернізація будівель і транспорту:

Сприяння залученню інвестицій у термомодернізацію житлових будівель;

Підвищення частки енергоефективного обладнання та матеріалів у будівлях бюджетних установ;

Оновлення рухомого складу громадського транспорту: стимулювання закупівлі енергоефективних автобусів, тролейбусів та трамваїв перевізниками всіх форм власності;

Популяризація використання велосипедів як альтернативного виду транспорту.

Підвищення обізнаності та формування енергоефективної поведінки населення

Формування енергоефективної поведінки кінцевих споживачів;

Підвищення рівня обізнаності споживачів енергії з питань енергетичної ефективності та кліматичної адаптації;

Популяризація «м’якої мобільності»: велопарковки, електросамокати, каршеринг електротранспорту.

4) Підвищення обізнаності та формування енергоефективної поведінки населення:

Формування енергоефективної поведінки кінцевих споживачів;

Підвищення рівня обізнаності споживачів енергії з питань енергетичної ефективності та кліматичної адаптації;

Проведення навчальних кампаній та тренінгів для населення та підприємств щодо заходів кліматичної адаптації та зменшення вуглецевого сліду.

5) Зелені та сині інфраструктури, водозбереження та природоохоронні заходи:

Впровадження зелених та синіх інфраструктур у містах та населених пунктах (зелені дахи, парклети, затримання дощових вод);

Заходи із водозбереження на підприємствах та в агросекторі, повторне використання та доочистка стічних вод.

6) Фінансова та організаційна підтримка:

Залучення фінансових ресурсів та грантів для реалізації кліматичних проєктів на рівні громад і підприємств району.

у сфері відвернення та зниження шуму й вібрації

1) Обмеження впливу транспорту та виробництв на населення:

Виведення з густонаселених житлових кварталів за межі міста транспортних підприємств та вантажного транзитного автомобільного транспорту;

Запровадження обмеження в'їзду автомобільного транспорту та інших транспортних засобів у сельбищні, курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні та природно-заповідні зони, а також у місця масового відпочинку та туризму;

Встановлення та дотримання режиму санітарно-захисної зони для підприємств і шкідливих виробництв згідно з ДСП 173-96 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів»;

Використання сучасних транспортних засобів з низьким рівнем шуму (електро- та гібридні автомобілі, транспорт з нормами Євро-6);

Контроль технічного стану двигунів і гальмівних систем транспортних засобів для зменшення шумових викидів;

Встановлення інформаційних знаків і систем контролю швидкості на трасах та у житлових зонах для обмеження шумового впливу руху транспорту.

2) Проєктування та забудова територій:

При проєктуванні та будівництві нових об'єктів дотримуватися вимог ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій»;

Планування та розміщення нових виробничих і транспортних об'єктів із врахуванням санітарних, акустичних та екологічних вимог;

Планування та розміщення нових виробничих і транспортних об'єктів із врахуванням санітарних, акустичних та екологічних вимог;

Застосування комплексних заходів для зменшення рівнів шуму та вібрації на прилеглих територіях;

Влаштування спеціальних шумозахисних екранів та бар'єрів (дерев'яні, бетонні, комбіновані) вздовж транспортних артерій і промислових об'єктів;

Використання зелених насаджень (деревні смуги, кущі) як природного шумозахисного бар'єру;

Проєктування будівель із застосуванням акустичних ізоляційних матеріалів у фасадах, покрівлях та вікнах;

Планування зон рекреації та відпочинку з урахуванням шумового навантаження від промисловості та транспорту;

Організація виробничих майданчиків із мінімальним акустичним впливом на прилеглі житлові території (закриті цехи, шумопоглинаючі приміщення);

Впровадження технологій та обладнання з низьким рівнем вібрації: сучасні компресори, насоси, вентилятори з антивібраційними кріпленнями, демпфери;

Моніторинг рівнів шуму та вібрації в житлових зонах, дитячих закладах, лікарнях та біля навчальних установ з регулярною публікацією результатів;

Використання інтегрованих систем шумового контролю та автоматичного реагування (аварійне відключення джерел шуму при перевищенні нормативів).

3) Освітньо-інформаційні заходи:

Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній для населення про шкоду шумового та вібраційного забруднення;

Розробка рекомендацій для мешканців щодо захисту житлових приміщень від шуму та вібрації (акустичне оздоблення, ізоляція вікон, правильне розташування джерел шуму в будинках);

Підвищення кваліфікації фахівців муніципальних служб, архітекторів і забудовників щодо шумозахисту та зниження вібраційних навантажень.

у сфері збереження й захисту об'єктів природно-заповідного фонду та біорізноманіття (рослинного й тваринного світів), об'єктів та територій екологічної мережі та Смарагдової мережі

1) Розширення та впорядкування природно-заповідного фонду:

Збільшення площі природно-заповідного фонду району шляхом створення нових територій та об'єктів;

Впорядкування території наявних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, у тому числі винесення в натуру (на місцевості) їх меж;

Розроблення землевпорядної документації зі встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

Розроблення проєктів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

Інвентаризація перспективних територій та об'єктів природно-заповідного фонду Первомайського району;

Підтримка діяльності регіональних ландшафтних парків: «Гранітно-степове Побужжя»;

Проведення робіт із паспортизації територій, розроблення охоронних зобов'язань та планів організації територій ПЗФ;

Створення єдиної електронної бази даних об'єктів ПЗФ району, інтегрованої до Національного кадастру природно-заповідного фонду;

Впровадження системи електронного моніторингу стану територій ПЗФ із використанням супутникових знімків і геоінформаційних технологій (ГІС).

2) Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття:

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, у тому числі забезпечення врахування наявності рідкісних і зникаючих видів флори і фауни, занесених до Червоної книги України, при плануванні господарської діяльності та відведенні земель;

Здійснення заходів щодо моніторингу, охорони та збереження популяцій рідкісних і зникаючих видів;

Дослідження та картування популяцій видів флори, фауни, лишайників та грибів, занесених до Червоної книги України, визначення основних загроз та розроблення заходів зі збереження, створення відповідної бази даних;

Виготовлення охоронних, інформаційних знаків, аншлагів для територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення;

Встановлення заборон на знищення, відлов та погіршення умов проживання видів фауни;

Встановлення заборон на використання природних ресурсів, порушення стану та умов місцезростання видів флори;

Збереження видів, які перебувають під загрозою, через запровадження заходів з охорони та відтворення рідкісних видів флори і фауни, забезпечення умов для збереження місць їх природного існування згідно зі ст. 37 Закону України «Про тваринний світ»;

Створення регіональної програми з моніторингу стану біорізноманіття району;

Проведення біотехнічних заходів (влаштування штучних гніздівель, годівниць, солонців);

Розвиток співпраці з науковими установами, НПП та громадськими екологічними організаціями для підготовки наукових рекомендацій.

3) Розвиток екомережі та охорона територій Смарагдової мережі:

Розвиток екомережі району – як результат збереження природної спадщини, удосконалення розподілу земельного фонду, зменшення антропогенного навантаження;

Встановлення заборон і обмежень на провадження господарської діяльності та іншого втручання у природне середовище і ландшафти в межах територій Смарагдової мережі, якщо така діяльність може мати негативний вплив;

Здійснення оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу діяльності на територіях Смарагдової мережі;

Врахування цілей збереження територій Смарагдової мережі, досягнення сприятливого статусу збереження природного оселища та сприятливого статусу збереження виду при розробленні нормативно-правових актів та прийнятті рішень органами влади та органами місцевого самоврядування;

Сприяння освіті та просвіті щодо цінності територій Смарагдової мережі, природних оселищ та видів флори і фауни;

Здійснення інших заходів, спрямованих на збереження природних оселищ та видів флори і фауни;

Проведення навчальних семінарів для ОМС, землекористувачів та громадськості щодо процедур охорони територій Смарагдової мережі;

Інтеграція цілей збереження Смарагдової мережі в регіональні програми та схеми планування території району.

4) Відновлення порушених природних комплексів:

Відновлення порушених природних оселищ та оселищ виду;

Забезпечення здійснення заходів з реабілітації лісів та відновлення лісових природних комплексів, пошкоджених внаслідок бойових дій;

Проведення профілактичних протипожежних заходів, спрямованих на запобігання знищенню чи пошкодженню вогнем об’єктів природно-заповідного фонду;

Встановлення туристично-сервісних зон у туристичних локаціях;

Виявлення місць перебування чи зростання видів фауни і флори та природних оселищ;

Рекультивація порушених земель у межах територій природоохоронного значення;

Створення програм з екологічного відновлення девастованих ділянок (заліснення, біоінженерні заходи проти ерозії, відновлення лучних і водно-болотних екосистем);

Відновлення водного режиму природних об’єктів, заболочених ділянок та природних водойм.

5) Озеленення та благоустрій територій:

Проведення комплексного озеленення промислових майданчиків та території санітарно-захисної зони, що сприятиме стабілізації ґрунту, покращенню мікроклімату та зменшенню впливу на атмосферне повітря;

Використання місцевих видів деревно-чагарникових рослин з урахуванням їх декоративних та санітарно-захисних властивостей;

Максимальне збереження наявних зелених насаджень та догляд за ними;

Збільшення площі озеленення населених пунктів (територій загального користування);

Озеленення санітарно-захисної зони підприємств/об’єктів відповідно до вимог ДСП 173-96 та ДБН Б.2.2-12:2019;

Територія санітарно-захисної зони має бути розпланованою та упорядкованою;

Контроль, правова база та інтеграція в регіональні програми

Дотримання вимог Законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про Червону книгу України», «Про природно-заповідний фонд України», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про зелені насадження міст та інших населених пунктів» та інших чинних нормативно-правових актів;

Забезпечення максимальної охорони природно-заповідних територій через посилення контролю за діяльністю на територіях природно-заповідного фонду для запобігання порушенням природного середовища;

Реалізація заходів «Комплексної програми охорони довкілля Миколаївської області на 2021–2027 роки».

6) Контроль, правова база та інтеграція в регіональні програми:

Дотримання вимог Законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про Червону книгу України», «Про природно-заповідний фонд України», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про зелені насадження міст та інших населених пунктів» та інших чинних нормативно-правових актів;

Забезпечення максимальної охорони природно-заповідних територій через посилення контролю за діяльністю на територіях природно-заповідного фонду для запобігання порушенням природного середовища;

Реалізація заходів «Комплексної програми охорони довкілля Миколаївської області на 2021–2027 роки»;

Залучення коштів державного, обласного, місцевих бюджетів, міжнародних екологічних фондів (GIZ, UNDP, EU4Environment) для виконання природоохоронних заходів;

Включення пріоритетів збереження біорізноманіття та ПЗФ у стратегію розвитку району;

Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, еколого-освітніх заходів для підвищення обізнаності населення щодо цінності біорізноманіття та територій ПЗФ.

у сфері захисту та збереження об’єктів історико-культурної спадщини

1) Дотримання законодавства та нормативної бази:

Дотримання вимог Закону України «Про охорону культурної спадщини», Закону України «Про музеї та музейну справу», «Про охорону археологічної спадщини»,

«Про культуру», а також підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють охорону і збереження об’єктів культурної спадщини;

Виконання заходів відповідно до державних програм, стратегії регіонального розвитку та регіональних планів охорони культурної спадщини;

Розроблення та оновлення реєстрів об’єктів культурної спадщини району, включаючи цифровізацію даних для інтеграції до Державного реєстру нерухомих пам’яток України;

Здійснення паспортизації пам’яток історії, архітектури, археології та містобудування;

Забезпечення архівного, фото- та відеообліку об’єктів, що мають історикокультурну цінність, для документування стану збереження;

Розроблення регіональних стандартів з утримання та охорони об’єктів культурної спадщини відповідно до міжнародних рекомендацій ЮНЕСКО, ІКОМОС та Ради Європи;

Посилення контролю за дотриманням законодавства під час проведення будівельних, земляних і господарських робіт у межах охоронних зон історичних пам’яток.

2) Збереження та актуалізація об’єктів культурної спадщини:

Збереження та актуалізація об’єктів культурної спадщини міст і сіл Первомайського району;

Забезпечення захисту об’єктів культурної спадщини від загрози знищення, руйнування або пошкодження, у тому числі шляхом консервації та укриття;

Збереження традиційного характеру середовища, охорона і раціональне використання розташованих у його межах пам’яток і об’єктів культурної спадщини;

Забезпечення містоформуючої ролі об’єктів культурної спадщини у розвитку міського середовища, формування історико-культурних ареалів;

Створення інтерактивних карт історико-культурної спадщини району з ГІС-прив’язкою для використання у плануванні територій;

Розроблення та реалізація проєктів ревіталізації історичних будівель і територій із залученням приватних інвестицій та грантів ЄС;

Підтримка музеїв, меморіальних комплексів, будинків культури та бібліотек, які зберігають локальну культурну пам’ять;

Забезпечення заходів фізичної охорони та відеоспостереження для пам’яток, що перебувають під загрозою внаслідок бойових дій чи мародерства;

Створення умов для передачі знань і традиційних ремесел, проведення етнографічних та культурно-історичних фестивалів.

3) Розвиток культурної та духовної сфери:

Подальший розвиток і популяризація нематеріальної культурної спадщини Первомайщини (усна творчість, народні промисли, обрядовість, традиційна кухня, фольклорні елементи);

Розвиток культурного і духовного середовища, модернізація культурно-мистецьких закладів та створення умов для творчого самовираження населення;

Створення міжрегіональних і міжнародних партнерств для популяризації культурної спадщини Первомайщини (виставки, обміни, участь у програмах ЮНЕСКО, «Креативна Європа» тощо);

Розвиток місцевого туризму Первомайського району шляхом інтеграції об’єктів культурної спадщини у туристичні маршрути та культурно-просвітницькі програми;

Розвиток еко- та культурно-пізнавального туризму з акцентом на історичні локації району;

Створення мультимедійних платформ, віртуальних музеїв і цифрових турів культурними об’єктами;

Залучення молоді до волонтерських та мистецько-освітніх ініціатив зі збереження культурної спадщини;

Проведення щорічних фестивалів, пленерів, конкурсів, які сприяють формуванню культурної ідентичності району.

4) Відновлення та реставрація об’єктів культури:

Нове будівництво, реконструкція, реставрація та капітальний ремонт установ і закладів культури, пам’яток архітектури, у тому числі виготовлення проєктнокошторисної документації та проведення експертизи;

Проведення ремонтно-реставраційних робіт на пам’ятках культурної спадщини з метою відновлення їхньої функціональної та естетичної цінності;

Залучення фахівців-реставраторів, архітекторів, археологів і мистецтвознавців до оцінки технічного стану та розроблення проєктів відновлення;

Підготовка пакету заявок на участь у міжнародних програмах з відновлення культурної спадщини (UNESCO Heritage Emergency Fund, USAID, ЄБРР, EU4Culture).

5) Інтеграція з іншими програмами та заходами:

Забезпечення взаємодії з комплексними програмами розвитку територіальних громад району, охорони навколишнього середовища, туристичної інфраструктури та соціальної сфери для максимального збереження та популяризації історико-культурної спадщини;

Інтеграція завдань з охорони культурної спадщини до стратегічних документів району та громад (Програми соціально-економічного розвитку, Стратегії регіонального розвитку, Програми охорони довкілля);

Підвищення обізнаності населення щодо цінності об’єктів культурної спадщини, стимулювання участі громадськості у їх збереженні та відновленні;

Запровадження програм еколого-культурної освіти у закладах освіти району;

Проведення навчань для працівників органів місцевого самоврядування щодо процедур охорони та управління об’єктами культурної спадщини;

Залучення громадських організацій, бізнесу та донорів до фінансування реставраційних і просвітницьких проєктів;

Ведення щорічного моніторингу стану об’єктів культурної спадщини та звітування про виконання програм їх збереження.

у сфері захисту соціального середовища, захисту та поліпшення здоров’я населення

1) Дотримання законодавства та нормативної бази:

Дотримання вимог Закону України «Про систему громадського здоров’я» та інших нормативно-правових актів, що регулюють організацію та функціонування системи громадського здоров’я;

Забезпечення здійснення організаційно-господарських, технічних та інших заходів щодо виконання стандартів і нормативів екологічної безпеки у галузі охорони атмосферного повітря, контролю за викидами забруднюючих речовин і рівнями фізичного впливу на довкілля;

Гармонійний розвиток населених пунктів з урахуванням інтересів громади, бізнесу та влади, а також дотримання екологічних, соціальних та економічних стандартів;

Впровадження системи управління ризиками для здоров’я населення на рівні громад відповідно до підходів ВООЗ у межах реалізації Концепції розвитку системи громадського здоров’я в Україні.

2) Поліпшення екологічного та природного середовища:

Збільшення площі озеленення населених пунктів, у тому числі територій загального користування;

Збільшення площі природно-заповідного фонду шляхом створення нових територій та об’єктів, впорядкування територій наявних природно-заповідних фондів;

Виведення з густонаселених житлових кварталів за межі міста транспортних підприємств та вантажного транзитного автомобільного транспорту;

Впровадження чистих ресурсозберігаючих технологій на підприємствах та об’єктах району;

Зменшення негативного впливу промисловості на довкілля та поліпшення якості атмосферного повітря;

Будівництво та реконструкція систем централізованого водопостачання і водовідведення у громадах району з метою забезпечення населення якісною питною водою;

Проведення рекультивації полігонів твердих побутових відходів і впровадження сміттєсортувальних ліній для зменшення ризиків для здоров’я населення.

3) Розвиток системи охорони здоров’я:

Розвиток системи первинної, вторинної (спеціалізованої) медицини;

Відновлення закладів охорони здоров’я, які пошкоджено внаслідок агресії РФ, включаючи нове будівництво, реконструкцію, реставрацію та капітальний ремонт установ;

Виготовлення проєктно-кошторисної документації та проведення експертиз для закладів охорони здоров’я;

Розширення мережі закладів охорони здоров’я та впровадження енергозберігаючих заходів, термосанації медичних установ відповідно до місцевих програм розвитку;

Модернізація та технічне переоснащення лікарень інтенсивного лікування у Первомайському районі;

Створення центрів психосоціальної реабілітації населення, що постраждало внаслідок воєнних дій, у громадах району.

4) Соціальна та фізична реабілітація населення:

Підвищення рівня комфорту середовища проживання та забезпечення високої якості життя;

Соціальна реабілітація та соціальна допомога населенню;

Сприяння здоровому способу життя шляхом відновлення та будівництва об'єктів фізкультури і спорту;

Розвиток туристичної та курортної інфраструктури для рекреаційного та оздоровчого використання територій;

Будівництво та капітальний ремонт спортивних споруд, стадіонів і басейнів у громадах району в межах Програми розвитку фізичної культури та спорту на 2025–2028 роки;

Розвиток мережі реабілітаційних центрів для військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб у громадах району.

5) Заходи з підвищення стійкості та продовольчої безпеки:

Реалізація заходів Програми боротьби з сажковими хворобами зернових культур на території Миколаївської області на 2025–2029 роки;

Підготовка населення до життя та діяльності в умовах змін економіки;

Підвищення обізнаності та формування енергоефективної та екологічно свідомої поведінки громадян;

Розвиток мережі продовольчих хабів і логістичних центрів у громадах району для підвищення стійкості ланцюгів постачання;

Підтримка місцевих фермерських господарств і впровадження програм екологічного землеробства для забезпечення продовольчої безпеки району.

у сфері безпеки життєдіяльності з урахуванням військового ризику

1) Посилення інфраструктури цивільного захисту:

Облаштування додаткових укриттів для населення та працівників підприємств;

Встановлення сучасних систем оповіщення про надзвичайні ситуації;

Розроблення та забезпечення планів евакуації для населення і персоналу підприємств у разі надзвичайних ситуацій, техногенних катастроф або військових дій;

Проведення комплексного обстеження об'єктів критичної інфраструктури з метою підвищення їх стійкості та безпечності;

Будівництво, реконструкція та облаштування захисних споруд цивільного захисту в громадах району;

Встановлення та модернізація електронних систем централізованого оповіщення у населених пунктах району, підключення до загальнодержавної системи «Повітряна тривога»;

Оснащення укриттів системами автономного енергозабезпечення, вентиляції, санітарно-побутовими приміщеннями та запасами питної води;

Виконання заходів обласної та районної Програм цивільного захисту населення.

2) Забезпечення безпеки під час надзвичайних подій:

Проведення регулярних тренувань для працівників підприємств та населення щодо дій у випадку техногенних катастроф, природних стихій або військових дій;

Інформаційно-освітня робота щодо правил поведінки та заходів безпеки під час надзвичайних ситуацій;

Впровадження систем раннього попередження та автоматизованого контролю за критичними об’єктами;

Проведення спільних навчань органів місцевого самоврядування, сил цивільного захисту, військових адміністрацій, ДСНС і Національної поліції щодо реагування на воєнні загрози;

Облаштування пунктів тимчасового розміщення населення у разі евакуації, включаючи забезпечення теплом, водою, медичною допомогою та харчуванням;

Створення резервів паливно-мастильних матеріалів, продовольства, медикаментів та інших засобів життєзабезпечення для дій у кризових ситуаціях.

3) Підвищення рівня громадської безпеки:

Реалізація заходів із забезпечення правопорядку та охорони конституційних прав і свобод громадян;

Сприяння зміцненню громадської безпеки через взаємодію органів влади, правоохоронних органів, підприємств та громадських організацій;

Встановлення систем відеоспостереження та аналітичних центрів моніторингу безпеки у громадах району в межах обласної та місцевих Програм “Безпечна громада”;

Розширення мережі патрульних підрозділів Національної поліції та громадських формувань з охорони правопорядку у сільських громадах;

Створення кризових координаційних центрів для реагування на надзвичайні ситуації з військовими ризиками.

4) Виконання заходів територіальної оборони:

Підготовка населення та формувань територіальної оборони до дій у разі військових загроз;

Забезпечення координації дій між органами влади, військовими підрозділами та цивільними службами під час надзвичайних ситуацій;

Будівництво та облаштування баз, навчально-тренувальних полігонів і логістичних складів для підрозділів територіальної оборони;

Забезпечення підрозділів територіальної оборони засобами зв’язку, транспорту, медичним обладнанням, засобами індивідуального захисту та технічними ресурсами;

Розроблення і проведення навчальних програм із підготовки населення до дій у кризових умовах.

у сфері управління та захисту матеріальних активів:

1) Інвентаризація та оцінка матеріальних активів:

Проведення повної інвентаризації матеріальних активів комунальної власності, включаючи інфраструктурні об’єкти, транспортні засоби, обладнання та інші ресурси, відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (стаття 9);

Оцінка стану та визначення рівня амортизації матеріальних активів для обґрунтування подальших ремонтних, модернізаційних та інвестиційних рішень;

Створення електронного реєстру матеріальних активів обласної та комунальної власності з геоприв’язкою об’єктів інфраструктури;

Виконання заходів з обліку пошкодженого та зруйнованого майна внаслідок бойових дій, ведення актуалізованого реєстру збитків у громадах Первомайського району;

Проведення технічного обстеження будівель, споруд, об'єктів критичної інфраструктури та комунального майна для визначення ступеня пошкодження і потреби у відновленні.

2) Модернізація та технічне переоснащення інфраструктури:

Модернізація та технічне переоснащення об'єктів водопостачання та водовідведення, включаючи трубопроводи, насосні станції, водоочисні споруди;

Модернізація та технічне переоснащення об'єктів комунальної теплоенергетики: реконструкція котелень, заміна старого обладнання на енергоефективне, впровадження систем на базі когенераційних установок та альтернативних видів палива, відповідно до ст. 3 Закону України «Про теплопостачання»;

Модернізація та оновлення парку комунального транспорту: закупівля енергоефективних і екологічно чистих автобусів та іншого громадського транспорту;

Реалізація проєктів реконструкції систем водопостачання та каналізації у громадах району;

Встановлення сонячних панелей, теплових насосів, модульних котелень на альтернативному паливі в комунальних об'єктах.

3) Управління відходами та переробка:

Забезпечення матеріально-технічними ресурсами для управління відходами: придбання установок і техніки для збору, транспортування, переробки та відновлення побутових і промислових відходів;

Впровадження сучасних технологій сортування та переробки твердих побутових відходів для зменшення обсягів сміттєзвалищ;

Підвищення ефективності системи управління відходами та екологічної безпеки території району;

Будівництво сміттєсортувальних ліній і сміттєпереробних комплексів з виробництвом РДФ-палива;

Рекультивація полігонів твердих побутових відходів, зокрема на території громад;

Встановлення контейнерів для роздільного збору відходів у населених пунктах району;

Запровадження регіональної системи електронного моніторингу обсягів утворення та переміщення відходів.

4) Захист матеріальних активів:

Захист критичних об'єктів та матеріальних активів від можливих пошкоджень у разі надзвичайних ситуацій, військових дій, стихійних лих;

Забезпечення страхової підтримки для об'єктів критичної інфраструктури;

Проведення профілактичних протипожежних заходів на промислових об'єктах, адміністративних та житлових будівлях для зниження ризиків втрат майна;

Забезпечення оперативної готовності об'єктів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних подій;

Встановлення систем відеоспостереження, охоронної сигналізації та пожежної автоматики на об’єктах комунальної власності;

Реалізація проєктів з укріплення захисних споруд і підвищення стійкості будівель до вибухових хвиль;

Проведення навчань персоналу з питань цивільного захисту та евакуації під час загрозливих ситуацій.

5) Інвестиційні проєкти та міжнародне співробітництво:

Підготовка та реалізація інвестиційних проєктів для залучення коштів у сферу оновлення матеріальних активів, модернізації обладнання та забезпечення сталого розвитку промисловості та комунального господарства, відповідно до ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність»;

Співпраця з міжнародними донорами та фінансовими організаціями для реалізації проєктів у сфері енергоефективності, охорони довкілля та підвищення якості матеріальної інфраструктури району;

Реалізація проєктів міжнародної технічної допомоги (NEFCO, GIZ, USAID, ПРООН, ЄІБ, ЄБРР) щодо модернізації об’єктів теплоенергетики, водопостачання та управління відходами;

Залучення коштів Фонду відновлення України для реконструкції пошкоджених інфраструктурних об’єктів району;

Підготовка бізнес-планів і техніко-економічних обґрунтувань для участі у державних та міжнародних грантових програмах на оновлення основних фондів і впровадження циркулярної економіки.

Впровадження інноваційних технологій та сучасних стандартів управління активами для забезпечення їх збереження, ефективного використання та стійкого розвитку району.

Впровадження цих заходів є критично важливим для підтримання сталого розвитку району, забезпечення екологічної безпеки та збереження природних ресурсів відповідно до сучасних вимог законодавства України.

8. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ, ЩО РОЗГЛЯДАЛИСЯ, ОПИС СПОСОБУ, В ЯКИЙ ЗДІЙСНЮВАЛАСЯ СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА, У ТОМУ ЧИСЛІ БУДЬ-ЯКІ УСКЛАДНЕННЯ (НЕДОСТАТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ТАКОЇ ОЦІНКИ)

Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися

Програма економічного і соціального розвитку Первомайського району на 2027 рік розроблена на основі аналізу основних показників і тенденцій соціальноекономічного розвитку району у 2026 році, з урахуванням сучасних викликів, пріоритетів державної регіональної політики, цілей сталого розвитку та завдань відновлення територій, постраждалих унаслідок воєнних дій.

Програма визначає мету, основні завдання, пріоритети розвитку галузей і сфер діяльності району, які узгоджуються з положеннями:

Державної стратегії регіонального розвитку України на 2027 рік;

Стратегії розвитку Миколаївської області до 2027 року та Плану заходів з її реалізації;

відповідних обласних та місцевих цільових і комплексних програм у галузях економіки, соціальної сфери, екології, енергетики, транспорту, освіти, охорони здоров’я та безпеки.

Реалізація Програми спрямована на досягнення таких цілей:

відновлення та модернізацію інфраструктури, підвищення енергоефективності та стійкості об’єктів критичної інфраструктури;

стимулювання економічного зростання, підтримку малого і середнього бізнесу,

інвестиційної діяльності та інновацій; забезпечення соціальної стабільності, розвитку людського потенціалу, зайнятості населення та підвищення якості життя;

поліпшення стану довкілля, управління природними ресурсами та підвищення екологічної безпеки територій;

інтеграцію Первомайського району у процеси відбудови, децентралізації та європейської інтеграції України.

Виконання Програми передбачає координацію спільних дій місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, територіальних підрозділів міністерств, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, представників бізнесу, науки та громадськості. Така взаємодія забезпечує узгоджене впровадження державної та регіональної політики розвитку, спрямованої на досягнення визначених цілей і результатів.

Основним інструментом реалізації завдань Програми є виконання заходів обласних цільових і комплексних програм, розробка, затвердження та внесення змін до яких здійснюється відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та з урахуванням Порядку розроблення та моніторингу виконання обласних цільових і комплексних програм, затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 13 серпня 2021 року № 433-р.

Програма є основним плановим документом, який визначає напрями реалізації соціально-економічної, інвестиційної, екологічної, гуманітарної та інфраструктурної

політики Первомайського району на 2027 рік, слугує базою для формування місцевих бюджетів і узгодження дій усіх учасників регіонального розвитку.

Під час розроблення та затвердження заходів Програми були розглянуті можливі альтернативи, які могли б мінімізувати потенційний негативний вплив на довкілля, здоров'я населення, а також сприяти сталому розвитку району (табл. 8.1).

Аналіз альтернатив здійснювався відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України за такими критеріями:

економічна доцільність – забезпечення вигоди для району, підвищення конкурентоспроможності територій;

екологічна безпека – мінімізація ризиків деградації земель, забруднення повітря, води та біорізноманіття;

соціальна прийнятність – врахування інтересів місцевих громад, поліпшення умов життя населення;

довгострокова стійкість – адаптація до змін клімату, ризиків природного та техногенного характеру, наслідків військової агресії РФ проти України.

Перша альтернатива – «Бездіяльність» (нульовий сценарій) передбачає відмову від реалізації заходів Програми та залишення існуючого стану без змін.

Екологічний вплив: продовження деградації земель, посилення ерозійних процесів і підтоплення територій; зростання обсягів несанкціонованих відходів, забруднення водних об'єктів і повітря; погіршення стану біорізноманіття та природних екосистем.

Соціально-економічний вплив: втрата потенційних інвестицій та робочих місць; зниження якості життя, підвищення захворюваності населення; збільшення витрат місцевих громад на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій.

Висновок: Альтернатива № 1 неприйнятна, оскільки призводить до поглиблення екологічних і соціально-економічних проблем.

Друга альтернатива – «Зелене відновлення» (інтенсивна екологічна модернізація) передбачає комплексне впровадження екологічно орієнтованих заходів, розширення інвестицій у «зелену» інфраструктуру, використання інноваційних технологій у промисловості, енергетиці, водопостачанні, управлінні відходами.

Екологічний вплив: зниження викидів забруднюючих речовин і парникових газів; поліпшення стану водних об'єктів і ґрунтів, підвищення ресурсоефективності виробництва; розвиток відновлюваної енергетики, охорона біорізноманіття та природних територій.

Соціально-економічний вплив: створення нових «зелених» робочих місць, підвищення рівня зайнятості; покращення умов життя, зниження екологічних ризиків для здоров'я; формування позитивного іміджу району як інвестиційно привабливого.

Висновок: Альтернатива № 2 є найбільш прогресивною та екологічно вигідною, проте її реалізація потребує значних фінансових ресурсів, тривалого часу та підтримки з боку держави й міжнародних партнерів.

Третя альтернатива – «Інноваційно-консервативний підхід» (поступовий перехід до сталого розвитку) спрямована на поступове впровадження екологічних технологій із урахуванням обмежених бюджетних можливостей. Зосередження на

найбільш пріоритетних напрямах – управлінні відходами, енергоефективності, захисті земель і водних ресурсів.

Екологічний вплив: стабілізація екологічної ситуації завдяки частковому впровадженню природоохоронних заходів; скорочення локальних джерел забруднення; зменшення деградації територій у довгостроковій перспективі.

Соціально-економічний вплив: помірне фінансове навантаження на місцеві бюджети; створення робочих місць у сфері екопослуг і управління відходами; підвищення обізнаності населення щодо раціонального природокористування.

Висновок: Альтернатива № 3 є бюджетним варіантом, що дозволяє поступово покращувати стан довкілля, але екологічний ефект обмежений і не забезпечує повної сталості.

Четверта альтернатива – «Комбінований стратегічний підхід» передбачає поєднання поступового впровадження екологічних технологій з вибірковими інвестиційними проєктами у пріоритетних сферах («зелені» інфраструктурні об’єкти, водопостачання, управління відходами, енергоефективність), що дозволяє досягти більшого екологічного ефекту при помірних витратах.

Екологічний вплив: стабільне покращення стану довкілля за рахунок поєднання локальних інновацій і стратегічних «зелений» інвестицій; часткове зменшення забруднення води, ґрунтів і повітря; підтримка біорізноманіття та природних територій без радикальної реконструкції інфраструктури.

Соціально-економічний вплив: створення нових робочих місць у пріоритетних «зелених» сферах; помірне фінансове навантаження на бюджет; підвищення якості життя населення завдяки реалізації пріоритетних проєктів без великих затримок.

Висновок:

Альтернатива № 4 є збалансованою, поєднує переваги інноваційного розвитку з обмеженим бюджетом. Може бути використана як перехідний етап до повного «Зеленого відновлення» та служити гнучким інструментом при реалізації Програми.

Саме ця альтернатива обрана для реалізації Програми, оскільки поєднує економічну доцільність, соціальну підтримку та екологічну ефективність.

Таблиця 8.1. Альтернативи, що розглядалися у ДДП, та обґрунтування обраної альтернативи

№	Альтернатива	Ключові складові альтернативи	Ключові переваги та недоліки	Обрана альтернатива та її обґрунтування

1	Бездіяльність («нульовий варіант»)	Утримання від реалізації заходів Програми, збереження поточного стану без змін	Переваги: мінімальні фінансові витрати, відсутність ризику помилкових інвестицій. Недоліки: погіршення екологічного стану, деградація ґрунтів і водних ресурсів, зростання ризиків для здоров'я населення, втрата біорізноманіття, невиконання екологічних зобов'язань.	Неприйнятна – значні ризики для довкілля, економіки та здоров'я населення.
2	Зелене відновлення («Розширена екоінфраструктура»)	Масштабне впровадження екологічно сталих технологій, «зелених» інвестицій у	Переваги: максимальна екологічна ефективність, зниження викидів парникових газів,	Прогресивна альтернатива, найбільш вигідна у довгостроковій перспективі, але потребує значних
		промисловість, енергетику, аграрний сектор та водопостачання	збереження біорізноманіття, створення «зелених» робочих місць, покращення якості життя населення. Недоліки: висока фінансова вартість, тривалий період реалізації, потреба у технічному переобладнанні та навчанні персоналу.	ресурсів; рекомендується як стратегічна мета.

3	Інноваційноконсервативний підхід	Поступове впровадження екотехнологій, пріоритетні сфери, обмежене фінансування	Переваги: помірні фінансові витрати, поступове підвищення екологічної безпеки, стабілізація зайнятості, позитивний вплив на здоров'я населення. Недоліки: обмежена екологічна ефективність у короткостроковій перспективі, часткове впровадження заходів може бути недостатнім для запобігання серйозним екологічним загрозам.	Оптимальна для ситуацій із обмеженим бюджетом, слугує етапом підготовки до масштабного «Зеленого відновлення».
4	Комбінований стратегічний підхід	Поєднання поступового впровадження інновацій з цільовими «зеленими» інвестиціями у пріоритетні проєкти	Переваги: баланс між економічною ефективністю, соціальною прийнятністю та екологічною стійкістю; підвищує адаптаційний потенціал до змін клімату та надзвичайних ситуацій; створює основу для подальшого масштабного «Зеленого відновлення». Недоліки: потребує координації дій між різними секторами та обмеженого фінансування для окремих проєктів.	Обрана альтернатива – науково обґрунтований оптимальний варіант для реалізації Програми; забезпечує комплексне поетапне покращення стану довкілля, економіки та соціальної сфери.

Аналіз показав, що кожна з альтернатив має власний баланс переваг і обмежень:

Альтернатива № 1 «Бездіяльність» (нульовий варіант) формально мінімізує фінансові витрати, однак наукові дослідження підтверджують, що відсутність системних заходів призводить до деградації природних екосистем, погіршення стану ґрунтів, водних ресурсів та атмосферного повітря, підвищення ризиків для здоров'я населення та втрати біорізноманіття.

Альтернатива № 2 «Зелене відновлення» базується на інтеграції екологічно сталих технологій у промисловість, енергетику, аграрний сектор та комунальне господарство. Наукові дослідження доводять, що масштабне впровадження відновлюваних джерел енергії, інноваційних технологій управління відходами та заходів збереження біорізноманіття забезпечує максимальний екологічний та соціальний ефект, проте потребує значних фінансових ресурсів і тривалого часу на реалізацію.

Альтернатива № 3 «Інноваційно-консервативний підхід» передбачає поетапне впровадження екотехнологій у пріоритетних сферах. Наукові дослідження свідчать, що поступове застосування технологій дозволяє знизити фінансове навантаження та ризики впровадження, стабілізувати зайнятість і поліпшити соціальні умови, але не забезпечує повної екологічної ефективності в короткостроковій перспективі.

Альтернатива № 4 «Комбінований стратегічний підхід» поєднує переваги поступового впровадження інновацій із стратегічними «зеленими» інвестиціями у пріоритетні проєкти. Наукові дослідження підтверджують, що такий підхід дозволяє досягти оптимального балансу між економічною ефективністю, соціальною прийнятністю та екологічною стійкістю, підвищує готовність району до змін клімату, природних катастроф та надзвичайних подій, а також створює основу для подальшого масштабного «Зеленого відновлення».

Екологічно й економічно обґрунтованим є вибір «Комбінованого стратегічного підходу» як оптимальної альтернативи для реалізації Програми, оскільки він забезпечує поступове підвищення екологічної безпеки, стимулює економічний розвиток та враховує соціальні потреби населення, створюючи основу для повного переходу до сталого «Зеленого відновлення» в довгостроковій перспективі.

Опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка

Стратегічна екологічна оцінка проєкту Програми здійснювалася з метою виявлення потенційних впливів та ризиків для довкілля й здоров’я населення, оцінювання їхньої величини та значимості, а також визначення заходів для запобігання, зменшення та пом’якшення негативних наслідків. Методологічною основою СЕО є системний підхід, що поєднує різні методи дослідження: аналітичні (аналіз, синтез, порівняння, історичний та логічний методи, експертні оцінки), графічні та моделювальні, нормативно-правові, економіко-математичні, інформаційні, соціоекологічні та прогнозні.

Об’єктом дослідження були екологічні наслідки реалізації пріоритетних завдань, спрямованих на забезпечення комплексного розвитку територіальних громад Первомайського району на 2027 рік, включно з впливом на здоров’я населення, а предметом – сучасний стан довкілля Первомайського району, його зміни внаслідок реалізації проєктних рішень, види та характер очікуваних впливів. Метою СЕО було спрогнозувати потенційні наслідки для охорони навколишнього середовища, здоров’я населення та раціонального використання природних ресурсів, а також визначити заходи щодо мінімізації шкідливого впливу господарської діяльності.

Завдання СЕО включали:

визначення та аналіз впливів на навколишнє середовище, здоров'я людей, рослинний і тваринний світ, ґрунти, водні ресурси, атмосферне повітря та культурну спадщину;

пошук обґрунтованих проєктних рішень для запобігання або мінімізації негативних впливів з урахуванням екологічних та економічних факторів;

розробка заходів із зменшення шкідливого впливу планованої діяльності.

На етапі підготовки СЕО проведено: оцінку сучасного стану довкілля (клімат, повітря, водні ресурси, ґрунти, рослинний та тваринний світ, природні комплекси), аналіз соціально-економічних умов території, ідентифікацію джерел потенційного впливу Програми та прогнозування змін стану навколишнього середовища під час реалізації заходів.

У процесі оцінки застосовувалися такі підходи:

оцінка величини та значимості впливів;

стратегічний аналіз (контекст планування та цільовий аналіз);

SWOT-аналіз екологічних аспектів Програми;

використання статистичних та офіційних даних органів виконавчої влади в сфері охорони довкілля та здоров'я;

аналіз моніторингових даних національного та регіонального рівнів.

СЕО проводилася як незалежний процес до розробленого проєкту Програми і забезпечила обґрунтовані рекомендації для зменшення негативного впливу на довкілля та здоров'я населення.

Ускладнення під час стратегічної екологічної оцінки

Проведення стратегічної екологічної оцінки (СЕО) Програми економічного і соціального розвитку Первомайського району виявило низку ключових ускладнень, які зумовлюють необхідність комплексного підходу та ретельного наукового обґрунтування висновків.

1. Відсутність достовірних та інтегрованих даних

Одним із основних обмежень є нестача точних даних щодо поточного стану довкілля та здоров'я населення, особливо в зонах конфліктів і військових дій. Недостатність статистичних даних за адміністративними одиницями, відсутність інтегрованої інформаційної бази та застарілі геопросторові дані значно ускладнюють аналіз просторового розвитку району та прогнозування потенційних впливів запланованих заходів. Зокрема, бракує актуальної інформації щодо викидів забруднюючих речовин в атмосферу, управління відходами, стану поверхневих і ґрунтових вод, а також даних про стан біорізноманіття та природоохоронні території.

2. Визначення та прогнозування кумулятивних і синергічних впливів

Комплексні проєкти, пов'язані з водопостачанням, управління відходами та захистом берегів, потребують оцінки довгострокових, кумулятивних та синергічних впливів. Існує ризик недооцінки взаємозв'язків між різними типами впливів, особливо коли заходи реалізуються у географічно чи технологічно різнорідних зонах.

3. *Ідентифікація альтернатив та обґрунтування вибору оптимального рішення*

Вибір найбільш прийнятної альтернативи є складним через різноманіття екологічних, соціальних та економічних наслідків кожного сценарію. Висока вартість екологічно безпечних рішень та обмеженість бюджетних ресурсів ускладнюють прийняття обґрунтованих рішень.

4. *Забезпечення участі громадськості та прозорості процесу СЕО*

Широка участь громадськості є обов'язковою за національним законодавством. Проте на практиці доступ до інформації обмежений, а рівень обізнаності населення щодо потенційних впливів заходів Програми є недостатнім. Недостатня активність громадськості може зменшувати якість оцінки та підтримку реалізації проєктів.

5. *Адаптація до умов військового конфлікту*

Військові дії створюють додаткові невизначеності та нові екологічні загрози, включно із забрудненням ґрунтів і водних ресурсів та підвищеними ризиками для здоров'я населення. Це потребує збільшених ресурсів, часу та оперативного коригування планових заходів.

6. *Врахування змін клімату та адаптаційних заходів*

Необхідність прогнозування впливу кліматичних змін та розробки адаптаційних заходів є важливим для підвищення стійкості району до екстремальних природних явищ. Відсутність чітких рекомендацій щодо адаптації може знизити ефективність заходів Програми у довгостроковій перспективі.

Попри зазначені ускладнення, системний аналіз наявної інформації дозволив охарактеризувати поточний стан довкілля та здоров'я населення Первомайського району, здійснити прогноз можливих змін у разі не реалізації Програми, ідентифікувати екологічні проблеми та ризики, зокрема на територіях з природоохоронним статусом. Проведена стратегічна екологічна оцінка забезпечила науково обґрунтовану основу для визначення заходів із мінімізації негативних впливів та підвищення екологічної безпеки та стійкості району.

9. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Моніторинг – система спостереження і контролю за станом довкілля для прогнозування його змін, прийняття рішень щодо регулювання природо господарювання. Водночас моніторинг – це система спостережень і контролю за станом природних і антропогенних ландшафтів, процесами і явищами, що в них відбуваються, для раціонального використання природних умов і природних ресурсів та їх охорони.

Моніторинг включає, але не обмежується такими етапами: вибір параметрів природного та соціального середовища для певних аспектів; встановлення ключових параметрів моніторингу; візуальний огляд; регулярний відбір зразків/проб та їх дослідження; опитування та зустрічі із громадою, яка потенційно потрапляє в зону впливу об'єкту планованої діяльності; аналіз інформації, що була отримана під час моніторингу та за необхідності розробка комплексу заходів, що усувають або максимально пом'якшують вплив об'єкту на довкілля; перегляд не менше одного разу на рік програми моніторингу та її коригування у разі необхідності.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», Замовник у межах своєї компетенції здійснює моніторинг наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення. Моніторинг проводиться відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1272 «Порядок здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення».

Моніторинг здійснюється з метою виявлення наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, забезпечення здійснення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування, а також у разі виявлення негативних наслідків, не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку, вжиття заходів для їх усунення.

Для здійснення моніторингу Замовник розробляє заходи з урахуванням результатів громадського обговорення, консультацій з органами виконавчої влади у процесі проведення стратегічної екологічної оцінки та транскордонних консультацій (у разі їх проведення). Здійснення таких заходів забезпечує можливість:

виявлення наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, а саме вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (на один, три-п'ять, 10-15 років, 50-100 років відповідно), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків; запобігання, зменшення та компенсації негативних наслідків, зумовлених
виконанням документа державного планування; виявлення не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

Заходи, передбачені для здійснення моніторингу, враховують специфіку документа державного планування, період, на який здійснюється планування, та

необхідність здійснення моніторингу на різних стадіях виконання документа державного планування.

З метою забезпечення систематичності та об’єктивності спостережень Замовником Програми визначено (табл. 9.1):

зміст заходів, передбачених для здійснення моніторингу, та строки їх виконання; кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників відповідно до кожного з визначених у звіті про стратегічну екологічну оцінку наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров’я населення; кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників для запобігання, зменшення та пом’якшення негативних наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров’я населення; методи визначення кожного із показників, які дають змогу швидко та без надлишкових витрат їх вимірювати; періодичність вимірювання показників, проведення їх аналізу та співставлення із цільовими значеннями; засоби і способи виявлення наявності або відсутності наслідків для довкілля, у тому числі для здоров’я населення, з урахуванням можливості виявлення негативних наслідків виконання документа державного планування, не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку.

Результати моніторингу щорічно оприлюднюються на офіційному вебсайті Замовника та у Єдиному реєстрі стратегічної екологічної оцінки для доведення до органів охорони довкілля, органів охорони здоров’я та громадськості.

Розроблена система моніторингу забезпечує комплексну оцінку виконання заходів Програми та сприяє підвищенню економічної, соціальної та екологічної стійкості Первомайського району.

Таблиця 9.1. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування (Програми соціально-економічного розвитку району на 2027 рік) для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

№ п/п	Захід моніторингу	Об'єкт моніторингу	Показники	Одиниця вимірювання	Цільові значення	Методи вимірювання/ визначення	Періодичність	Засоби виявлення наявності або відсутності наслідків для довкілля
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Моніторинг якості атмосферного повітря та викидів забруднюючих речовин	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними та пересувними постами спостережень	Концентрації шкідливих речовин (CO_2, NO_x, SO_2, суспендованих твердих частинок (пилу), бензапірену, НМЛОС, парів бензину, гасу, вуглеводнів насичених тощо). Відбір проб на запилення та загазованість повітря та прогнозування цих показників	мкг/м³, мг/м³	Гранично допустимі концентрації (ГДК) та орієнтовних безпечних рівнів діяння (ОБРД) забруднюючих речовин в атмосферному повітрі населених місць згідно з ДСП 173-93, «Гранично допустимі концентрації ГДК та орієнтовні безпечні рівні діяння ОБРД забруднюючих речовин в атмосферному повітрі населених місць»	Газоаналізатори, пиломіри, спеціалізованою ліцензованою лабораторією	Щоквартально або за результатами скарг на якість повітря. Постійний моніторинг із використанням автоматизованих систем або щоквартальні виміри в ручному режимі	Порівняння результатів аналізу з нормативами ГДК
2.	Моніторинг забруднення ґрунтів	Стан ґрунтів на ділянці та прилеглих територіях в межах СЗЗ	Вміст важких металів (Pb, Cd, Hg), нафтопродуктів, пестицидів, рівень кислотності; Показники родючості	мг/кг pH	ГДК для ґрунтів згідно з «Гігієнічні регламенти допустимого вмісту хімічних речовин у ґрунті» (наказ МОЗ 14.07.2020 № 1595); Нормативи родючості ґрунтів	Відбір проб ґрунту та лабораторний аналіз, спеціалізованою ліцензованою лабораторією	Щорічний моніторинг; Родючість - раз/5 років	Порівняння результатів аналізу з нормативами ГДК, родючості

3.	Моніторинг утворення й очищення дощових стічних вод	Вимірювання забруднень у дощових водах, включаючи нафтові вуглеводні, важкі метали, хімічні реагенти. Рівень забруднення дощових стоків після локальних очисних споруд	Біохімічне споживання кисню (БСК), хімічне споживання кисню (ХСК), вміст завислих речовин, нафтопродуктів	мг/л	Зниження концентрацій забруднюючих речовин до рівнів, встановлених екологічними стандартами: ДБН В.2.5-74:2013 «Водопостачання. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проєктування», ДБН В.2.5-75:2013 «Каналізація. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проектування», ТУ роботи локальних очисних споруд	Лабораторний аналіз проб стічних вод	Після інтенсивних опадів або щоквартально	Порівняння з нормативам, ТУ роботи очисних споруд
4.	Моніторинг утворення та очищення господарськопобутових стічних вод	Вимірювання обсягів стічних вод та аналіз їх складу на вміст органічних речовин, фосфатів, азоту, аміаку тощо	Біохімічне споживання кисню (БСК), хімічне споживання кисню (ХСК), вміст завислих речовин, нафтопродуктів; обсяги скидання очищених і недостатньо очищених зворотних вод у водні об’єкти;	м³ для об'єму, мг/л для хімічних показників	Зниження концентрацій забруднюючих речовин до рівнів, встановлених екологічними стандартами: ДБН В.2.5-74:2013 «Водопостачання. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проектування», ДБН В.2.5-75:2013 «Каналізація. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проектування», ТУ роботи локальних очисних споруд; Нормативи гранично допустимого скидання (ГДС) забруднюючих речовин у водні об’єкти та перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об’єкти нормується (постанова КМУ від 11.09.1996 № 1100)	Лабораторний аналіз проб стічних вод	Щомісяця або після досягнення певних обсягів стічних вод	Порівняння з нормативами очищення побутових стічних вод, ТУ роботи очисних споруд

5.	Якість води	Рівень вмісту шкідливих речовин у поверхневих та підземних водах; обсяги скидання очищених і недостатньо очищених зворотних вод у водні об’єкти; частка населення, яке має доступ до централізованого водопостачання та каналізування	Нітрати, фосфати, важкі метали тощо	мг/л %	Допустимі норми згідно з Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10)	Відбір проб води з поверхневих і підземних джерел та їх лабораторний аналіз	Щомісяця	Порівняння з нормативами
6.	Моніторинг шумового навантаження	Показник середньодобового рівня шуму; Рівень шуму на межі житлової забудови	Звуковий тиск, шум	дБА	Дотримання допустимих норм шуму в житлових та громадських приміщеннях згідно з ДСП 173-93; Наказу МОЗ «Про затвердження Державних санітарних норм допустимих рівнів шуму в приміщеннях житлових та громадських будинків і на території житлової забудови» від 22.02.2019 № 463	Використання шумомірів	Щоквартально	Порівняння з нормативами

7.	Моніторинг рівня озеленення населених пунктів, у т.ч.: зон громадського користування й СЗЗ	Стан та площа озеленення	Площа зелених насаджень (м²), кількість дерев та кущів	м², кількість рослин	Відповідність проєктним нормам озеленення згідно з ДСП 173-96, ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій»	Візуальний огляд та обмірювання площ	Щорічний огляд	Порівняння з проєктними вимогами й нормативами

8.	Моніторинг управління відходами	Небезпечні відходи, вторинна сировина та побутові відходи, умови збору, тимчасового зберігання та передачі іншим власникам, несанкціоновані сміттєзвалища; Полігони ТПВ, станції сортування сміття	Обсяги утворення та перероблення, видалення твердих побутових відходів; % вторинної сировини, що переробляється; Несанкціоновані сміттєзвалища, облік та стан полігонів ТПВ, що мають санітарний паспорт, кількість сміттєсортувальних підприємств	т/рік	Мінімізація кількості небезпечних відходів, 100% утилізація вторинної сировини згідно з Законом України «Про управління відходами»; ДБН Б.2.2-12:2019; ДСТУ 2195-99, ДСТУ 3910-99, ДСТУ 3911-99, ДСТУ 4462.01:2005, ДСТУ 4462.0.02:2005, ДСТУ 4462.3.01:2006, ДСТУ 4462.3.02:2006	Ведення обліку відходів та звітність	Щоквартально	Співстав-лення отриманих показників з цільовими значеннями та стандартами, аналіз динаміки змін
9.	Моніторинг рівня захворюваності та смертності	Кількість випадків захворювань, зокрема респіраторних і серцево-судин-них, онкологічних, туберкульозу тощо; Рівень смертності від окремих причин (онкологічні, респіраторні, сердцевосудинні хвороби тощо)	Кількість випадків	на 1000 осіб	Згідно з середніми показниками по району	Ведення обліку	Щоквартально	Співстав-лення отриманих показників з цільовими значеннями та стандартами, аналіз динаміки змін
10.	Моніторинг природних територій, що підлягають охороні	ПЗФ, екомережа, Смарагдова мережа	Рівень заповідності району % природоохоронних територій	%	Згідно з наявними показниками по району, районам	Ведення обліку	Щорічно	Співставлення отриманих показників з цільовими значеннями та стандартами, аналіз динаміки змін

План моніторингу виконання інвестиційних та програмних заходів Програми включатиме:

Регулярний збір даних з державних органів моніторингу, інших державних програм, установ та організацій, які здійснюють спостереження за станом довкілля, соціально-економічними показниками та виконанням заходів Програми; аналіз отриманих даних щодо відповідності ключових індикаторів встановленим цільовим значенням для кожного заходу Програми; оцінку впливу заходів Програми та порівняння результатів із початковими показниками, аналіз довгострокових ефектів для довкілля, здоров'я населення та соціально-економічної сфери; оприлюднення результатів (щоквартальна та щорічна звітність) щодо досягнення цілей Програми та виконання окремих заходів.

Методи моніторингу включають:

економічний аналіз витрат, ефективності та доцільності заходів Програми;

соціологічні дослідження, опитування населення для оцінки доступності та якості послуг, що надаються у рамках реалізації заходів Програми;

екологічний моніторинг, базований на даних державних органів, інших програм та установ, із регулярними вимірюваннями якості води, повітря, стану ґрунтів, шумового навантаження, рівня озеленення, управління відходами та оцінкою впливу заходів Програми на біорізноманіття;

технологічний аудит та оцінка ефективності реалізації інфраструктурних заходів (водопостачання, очисні споруди, берегоукріплення, енергетичні проєкти).

Періодичність моніторингу: щоквартально – моніторинг економічних та екологічних показників, виконання ключових заходів Програми;

щорічно – аналіз соціальних показників, результатів впровадження заходів Програми та довгострокових змін.

Заходи Програми, що підлягають моніторингу:

заходи з охорони та відновлення довкілля: берегоукріплення, рекультивація деградованих земель, зменшення викидів забруднюючих речовин, підвищення якості води та очищення стічних вод; заходи з управління відходами: сортування, переробка та видалення ТПВ; відновлення небезпечних відходів; контроль за полігонами та несанкціонованими сміттєзвалищами; інфраструктурні заходи: модернізація водопостачання, каналізаційних та очисних споруд, впровадження енергоефективних і «зелених» технологій; заходи з підвищення соціальної стійкості: покращення доступу населення до якісних послуг, озеленення територій, створення громадських зон, розвиток рекреаційних об'єктів; заходи адаптації до змін клімату та ризиків надзвичайних ситуацій: зменшення впливу підтоплень, зсувів, інтенсивних опадів, оцінка ризиків та запровадження заходів протидії.

У разі виявлення непередбачених негативних наслідків виконання документа державного планування для довкілля або здоров'я населення замовник:

вживає заходів для усунення таких наслідків;

подає пропозиції до органу державної влади щодо внесення змін у документ державного планування; зміни підлягають повторній СЕО відповідно до вимог законодавства.

10. ОПИС ЙМОВІРНИХ ТРАНСКОРДОННИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ (ЗА НАЯВНОСТІ)

Транскордонні наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення не передбачаються.

11. РЕЗЮМЕ НЕТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ ІНФОРМАЦІЇ, ПЕРЕДБАЧЕНОЇ ПУНКТАМИ 1-10 ЦІЄЇ ЧАСТИНИ, РОЗРАХОВАНЕ НА ШИРОКУ АУДИТОРІЮ

Стратегічна екологічна оцінка містобудівної та програмної документації проводиться для всебічного аналізу можливого впливу планованої діяльності на довкілля, здоров’я населення та соціально-економічний стан району, а також для запобігання чи пом’якшення негативних наслідків у процесі реалізації заходів.

Програма соціально-економічного розвитку Первомайського району на 2027 рік спрямована на покращення економічного становища, соціальних умов та екологічного стану району.

Мета Програми – забезпечити гідні умови життя та добробут населення через структурні зміни в економіці (підвищення конкурентоспроможності та інноваційності), модернізацію соціальної сфери та розвиток громад району.

Основні цілі Програми:

модернізація інфраструктури та підвищення ефективності систем водопостачання і водовідведення;

розвиток сільського господарства та промисловості;

забезпечення стабільного енергопостачання, включаючи відновлювані джерела енергії;

поліпшення якості життя населення, доступу до медичних послуг та безпеки;

раціональне використання природних ресурсів та зменшення екологічних ризиків.

Стан довкілля на момент розробки Програми характеризується: впливом індустріального розвитку та сільського господарства; недостатньо розвиненою або пошкодженою системою водопостачання та водовідведення; забрудненням атмосферного повітря, водних об’єктів та ґрунтів; погіршенням стану здоров’я населення через зростання захворюваності на дихальні, серцево-судинні та онкологічні хвороби. Прогноз у разі незатвердження Програми – погіршення стану водних ресурсів, збільшення рівня забруднення атмосфери та подальше зростання рівня захворюваності населення.

Основні екологічні проблеми району: забруднення поверхневих і підземних вод важкими металами та іншими шкідливими речовинами; викиди в атмосферу від промисловості та транспорту; ерозія ґрунтів; ризики підтоплення та руйнування гідроспоруд; відсутність ефективних систем сортування відходів та наявність несанкціонованих сміттєзвалищ.

Програма враховує міжнародні та національні зобов’язання України щодо охорони довкілля, зокрема: Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату; Цілі сталого розвитку України до 2030 року; Стратегію розвитку Миколаївської області на 2021–2027 роки; Комплексну програму охорони довкілля області на 2021–2027 роки, місцеві цільові програми громад.

Прогнозні позитивні наслідки реалізації Програми: покращення якості води та модернізація водопостачання; зменшення рівня забруднення атмосфери; підвищення

ефективності використання природних ресурсів; підвищення соціальної стійкості та рівня життя населення. Тимчасові негативні наслідки полягатимуть у: підвищення рівня шуму та забруднення під час будівельних робіт; тимчасове погіршення стану водойм під час реалізації окремих проєктів. За умови реалізації заходів із запобігання, мінімізації та ліквідації негативних впливів, ці ризики будуть зведені до мінімуму.

Система моніторингу наслідків Програми передбачає:

регулярний збір даних про стан води, повітря, ґрунтів, рівень шумового навантаження та здоров'я населення;

використання даних державних органів, програм моніторингу, а також організацій і установ, що здійснюють спостереження;

щоквартальний та щорічний аналіз результатів, оцінку досягнення екологічних, економічних та соціальних цілей;

вжиття заходів у разі виявлення непередбачених негативних наслідків та подання пропозицій щодо внесення змін до документа державного планування.

Проєкт Програми не передбачає значного впливу на сусідні регіони, але поліпшення якості води та зменшення викидів може мати позитивний ефект для екологічного стану прилеглих громад, районів і областей.

Реалізація пріоритетних завдань, спрямованих на забезпечення комплексного розвитку територіальних громад Первомайського району на 2027 рік та інших заходів районної Програми є важливим кроком до сталого розвитку Первомайського району, покращення умов життя населення та підвищення економічної, соціальної та екологічної стійкості району. Ефективний моніторинг та системний підхід до впровадження заходів забезпечують мінімізацію ризиків та досягнення поставлених цілей.